

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

BOSNA HERSEK VE SIRBİSTAN'DA DEVŞİRME
SİSTEMİNİN UYGULANMASI VE
BÖLGENİN İSLAMLAŞMASINDA OYNADIĞI ROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nada TRİFKOVIÇ

İstanbul
Ocak-2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

BOSNA HERSEK VE SIRBİSTAN'DA DEVŞİRME
SİSTEMİNİN UYGULANMASI VE
BÖLGENİN İSLAMLAŞMASINDA OYNADIĞI ROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nada TRİFKOVIÇ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Mehdi İLHAN

İstanbul
Ocak-2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Mehmet Mehdi İLHAN

Üye Prof. Dr. Fehmi YILMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ORAL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan “**Bosna Hersek Ve Sırbistan’da Devşirme Sisteminin Uygulanması ve Bölgenin İslamlaşmasında Oynadığı Rol**” adlı çalışmanın oluşturulmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez enstitü yazım kurallarına göre hazırladığımı, sunulan bilgiler için kaynaklar gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

Nada TRIFKOVIĆ

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, her fırsata destek veren ve özellikle kaynakça önerileri ve belgelerin transkripsiyonuna yardım eden değerli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Mehdi İLHAN'a, tezin Türkçe düzenlemelerine yardımcı olan sayın hocalarım Doç. Dr. Beytullah KAYA ve Öğr. Gör. Fatma Betül ARIKAN ÇAMLI'ya, kaynakları bulmama yardım eden değerli arkadaşlarım Nevena POPOVIĆ ve Aleksandar GOLİĆ'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca yardım ve destekleri için Türkçe hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SAÇKESEN ve Öğr. Gör. Necmettin AKAY'a teşekkürü bir borç bilirim. Hayatımdaki en büyük desteğim olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nada TRİFKOVIĆ
İstanbul – 2020

ÖZET

**BOSNA HERSEK VE SIRBİSTAN’DA DEVŞİRME SİSTEMİNİN
UYGULANMASI VE
BÖLGENİN İSLAMLAŞMASINDA OYNADIĞI ROL**

Nada TRİFKOVIÇ
Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Mehdi İLHAN
Ocak-2020, 85 Sayfa

Osmanlı Devleti’nin beylikten devlete dönüşmeye başlaması, topraklarını büyütmesi devlette yeni kurumların kurulma ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. Bu kurumlar sosyal, idari ve askerî alanda teşkilatlanma şeklinde olmuştur. Topraklarını genişletmeyi amaçlayan Osmanlı Devleti’nin en fazla ihtiyaç duyduğu teşkilatlanmadan biri de askerî alandaki teşkilatlanma olmuştur. Bu amaçla I. Murat döneminden itibaren, askerî alandaki ihtiyaçları karşılamak amacıyla pencik sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Zamanla pencik sisteminin Osmanlının askerî ihtiyaçlarını karşılamaması üzerine, devşirme sistemi de uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistem, özellikle Rumeli’de ve gayrimüslim halk arasında uygulanmıştır.

Bu çalışmada, günümüzdeki Sırbistan ve Bosna devletlerinin olduğu bölgelerde devşirme sisteminin nasıl uygulandığı ve onun uygulanmasının bu bölgelerin İslamlaşmasına nasıl etki ettiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel analiz yoluyla incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Batı, Balkan ve Türk kaynakları incelenmiş, veriler karşılaştırılarak sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda kaynakların devşirme sistemiyle ilgili ifadelerinde büyük farklılıkların olduğu, Batı kaynaklarında devşirmenin abartılı bir şekilde anlatıldığı, Türk kaynaklarında ise devşirme sisteminin uygulanması sırasında herhangi bir hukuksuzluğun ve zorbalığın olmadığı, Sırp kaynaklarında ise devşirme sisteminin olumsuz bir şekilde işlendiği belirlenmiştir. Ayrıca, devşirme sisteminin Bosna ve Sırbistan bölgelerindeki İslamlaşmaya etkisinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Devşirme Sistemi, Bosna, Sırbistan, İslamlaşma.

ABSTRACT

**IMPLEMENTATION OF THE DEVSHIRME SYSTEM IN
BOSNIA AND HERZEGOVINA AND SERBIA AND ITS ROLE IN
ISLAMIZATION OF THE REGION**

Nada TRIFKOVIĆ
Master, History and Civilization Studies
Thesis Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Mehdi İLHAN

January-2020, 85 Pages

The transformation of the Ottoman Empire from the beylik to the state and the expansion of its territory was followed by needs for the establishment of new institutions in the state. These institutions were organized in the social, administrative and military fields. One of the most important institutions of the Ottoman Empire aimed at expanding the territory by the organization it's military field. For the purpose of the introducing the needs in the military field, in the period of Murat I, the penchik system started to be implemented. As the penchik system did not meet needs of the Ottoman military, the devshirme system took its place. This system has been implemented especially in Rumelia and among non-Muslim people.

In this study, it is aimed to find out how the devshirme system was implemented in the regions of Serbia and Bosnia, and how its implementation affected the Islamization of these regions. The research was realized through the analysis of documents, with qualitative research methods. The obtained data were analyzed through descriptive analysis. In the study, Western, Balkan and Turkish sources have been analyzed and presented. As a result of the study, it is determined that big differences existed in the definition the devshirme system in the sources. The description of the devshirme in the Western resources is exaggerated, while in the Turkish sources any kind of force or lawlessness during the implementation of system is rejected. In addition, it has been concluded that the devshirme system had limited impact on the Islamization of Bosnia and Serbia regions.

Key Words: Ottoman Empire, Devshirme System, Bosnia, Serbia, Islamization.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Modeli	8
1.2. Araştırmanın Örneklemi	9
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	10
DEVŞİRME SİSTEMİ	10
2.1. Devşirmenin Ortaya Çıkması	10
2.2. Devşirme Sisteminin Uygulanması.....	14
2.3. Devşirme Sisteminin Sona Ermesi.....	20
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
BOSNA VE SIRBİSTAN BÖLGESİ	24
3.1. Orta Çağ'daki Bosna Devleti	24
3.2. Osmanlı Devleti'nde Bosna Bölgesi	26
3.3. Bosna'nın Dinî Durumu	28
3.4. Bosna Bölgesinde Devşirme Sisteminin Uygulanması	30
3.5. Orta Çağ'daki Sırp Devleti	46
3.6. Osmanlı Devleti'nde Sırbistan Bölgesi	48
3.7. Sırbistan Bölgesinde Devşirme Sisteminin Uygulanması	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	62
BOSNA VE SIRBİSTAN BÖLGELERİNİN İSLAMLAŞMASI	62
4.1. Bosna ve Sırbistan Bölgelerindeki İslamlaşmanın Faktörleri	62
4.2. Bosna ve Sırbistan Bölgelerinin İslamlaşmasında Devşirme Sisteminin Etkisi.....	69
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ	103

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

On üçüncü yüzyılda, farklı faktörlerin etkisiyle, en çok Moğol istilası sebebiyle, Türkmenler Orta Asya'dan Batı Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu göçlerin sonucu olarak Bizans topraklarında uç beylikleri kurulmaya başlanmıştır. Menteşe, Aydın, Saruhan ve Karesi bu beyliklerden sadece bazılarıdır. Fakat yüzyılın sonunda en güçlü ve en zengin olarak Osmanlı Beyliği ortaya çıkmıştır.¹ Osmanlı Devleti'nin genişlemeye başlamasıyla Bizanslılar ile arasındaki ilişkiler bozulmuş ve 1302 yılında gerçekleşen Bapheus (Koyunhisar) Muharebesi'nde, Osmanlılar Bizanslılara karşı ilk zaferi kazanmıştır.² Osmanlıların ilerlemesini durdurmak amacıyla, Bizans yardım için paralı asker olarak Katalanları kullanmıştır. Fakat bu askerler hem Müslüman hem de Hristiyan halka çok zarar verdiği için, Hristiyan halkın çoğu Osmanlıların tarafına geçmiş ve Bizans İmparatorluğu'nun amacı gerçekleşmemiştir. Osmanlılar, 1326 yılında Bursa'yı fethederek Bizans için ciddi bir tehlike olmuştur. 1331'de İznik ve 1337'de İzmit Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmiştir.³ Gelecekte Osmanlıların ilerlemesi Bizans'taki durumu da kolaylaştırmıştır, çünkü 1341 yılında Bizans İmparatoru III. Andronikus'un ölmesi üzerine, Bizans'ta iç savaş başlamıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Bizans'a karşı ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Bizans'ta gerçekleşen iç savaşta tahta geçmek için mücadele eden Yovan Kantakuzin'in Osmanlılarla işbirliği yapmaya karar vermesi,⁴ Osmanlı Devleti'nin Bizans'ın iç işlerine karışmasına olanak tanımıştır. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçmesiyle Balkanlar'da bulunan devletlerle mücadelelerin başlamasına sebep olmuştur. 1352'de Dimetoka Muharebesi'nde

¹ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*, 54 bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 7-8.

² Yaşar Demir, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 2 (2017), 63.

³ Робер Мантран, *Историја Османског Царства* (Београд: Клио, 2002), 20.

⁴ George Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, 2 bs. (London: Basil Blackwell, 1968), 519.

Sırlara karşı kazanılan zafer ile Osmanlıların Balkanlar'ı fethetmesi başlamıştır.⁵ 1354'te büyük bir deprem olmuş ve Osmanlılar bunu kullanarak Gelibolu'yu tamamen fethetmişlerdir.⁶ Bu dönemde, Osmanlılar sadece Bizans için değil, bütün Balkanlar için büyük bir tehdit olmuştur.

1361'de Orhan Gazi'nin vefat etmesiyle, tahta I. Murat (1362-1389) geçmiştir. I. Murat döneminde Osmanlılar fetih siyasetine devam etmiş ve büyük bir hızla Mora, Edirne, kısa bir sürede yine Bizans topraklarında bulunan Gelibolu ve Sofya'yı ele geçirmişlerdir. 1371'de gerçekleşen Çirmen Muharebesi'yle, Bulgaristan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne bağlı hale getirilmiş ve bu şekilde gelecekteki ilerleme için temeller atılmıştır.⁷ Önemli fetihlerin yanı sıra, I. Murat döneminde Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanması için ilk önemli reformlar da yapılmıştır. Bu dönemde, Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa, Osmanlı Devleti'nin ilk kazaskeri olmuş, ayrıca tımar sistemi de tam teşkilatlı bir kurum halini almış ve yeni bir ordu olarak Yeniçeri Ocağı kurulmuştur.⁸ Yeniçeri Ocağı'nın asker ihtiyacını karşılamak için *pencik sistemi* uygulanmaya başlanmıştır. Terim olarak pencik, Farsçadan gelmektedir ve beşte bir demektir. Bu sistem, savaşlarda alınan esirlerin beşte birinin orduya kaydedilmesi şeklinde uygulanmıştır.⁹ Pencik ile alınan oğlanlar, ilk önce at gemilerinde¹⁰ hizmet veriyorlar ve bir süre sonra Yeniçeri Ocağı'na geçiyorlardı. Fakat bu şekilde toplanan gençlerin sıkça kaçması ve esirlerin sayılarının azalması nedeniyle pencik sisteminin uygulanması da değişmeye başlamıştır.¹¹ Osmanlı Devleti'nin büyümeye başlamasıyla pencik sistemiyle alınan askerlerin ihtiyaçları karşılamaması üzerine, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlardan kırk haneden

⁵Halil İnalıcı, "Osmanlı Devleti'nde Uc (Serhad)lar", *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 59.

⁶ Yaşar Demir, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler", 80.

⁷Ziya Kazıcı, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 2 bs. (İstanbul: Kayıhan, 2015), 72-77.

⁸Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müessesleri Tarihi*, 18. bs. (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 212, 449, 497.

⁹Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2-II. Bayezid Devri Kanunnameleri* (İstanbul: Fey Vakfı, 1990), 128.

¹⁰Rampaları olan, atları bir kıyıdan diğerine nakletmek için kullanılan gemiler.

¹¹ Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müessesleri Tarihi*, 491-492.

bir çocuğun alınmasıyla devşirme sistemi uygulanmaya başlanmıştır.¹² Devşirme sisteminin temelinde, köylerde yaşayan Hristiyan çocuklarının bir kısmının toplanması ve İslam inancına göre yetiştirilmesi bulunuyordu. Devşirme için toplanan çocuklar, önce Anadolu'ya-Türk ailelere verilmiş ve bir dönem orada kaldıktan sonra İstanbul'a geri dönüp Acemi Oğlanlar Ocağı'nda eğitime tabi tutulmuşlardır. Eğitim sırasında, yetenekli ve zeki olanlar Enderun Mektebi'ne alınmışlar ve geri kalanlar ise Yeniçeri Ocağı'na kaydedilmişlerdir.¹³ Pencik sistemi ve onun devamını temsil eden devşirme sistemi de Emeviler ve Abbasiler tarafından uygulanan ve benzer bir şekilde esirlerin orduda ya da idarede çalıştırılmasını temsil eden gulam sisteminden kaynaklanmaktadır.¹⁴

Sultan I. Murat döneminde yapılmış reformlar sayesinde, Osmanlı Devleti sınırları genişletip yeni toprakları fethedebilmiştir. Aynı zamanda, Balkanlar'da var olan durum da Osmanlıların ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Osmanlıların ilerlemesini kolaylaştıran faktörler arasında, Sırp Devleti İmparatoru Duşan'ın ölümü (1355) ve bununla başlayan Sırp Devleti'nin parçalanması ve Bosna Kralı Tvrtko'nun ölümü (1391) ve bundan sonra ortaya çıkan Bosna beylerinin arasındaki çatışmalar önemli yer almaktadır. 1396'da Osmanlılar Bulgaristan'ı fethetmiş ve Bulgar Kralı Şişman'ın hanedanlığına son vermişlerdir.¹⁵ Osmanlı Devleti, Kosova Savaşı'yla (1389) Sırp Devleti'ni tamamen kontrol altına almış ve on beşinci yüzyılın ilk çeyreğinde Bosna bölgesini ele geçirmeye başlamıştır.¹⁶ On dördüncü yüzyılın sonuna doğru Osmanlı Devleti, büyük bir hızla ilerlemeye devam etmiş ve asrın sonunda imparatorluk haline gelmiştir.

II. Mehmet tahta geçince, ilk önce 1453 yılında Konstantinopolis'i (İstanbul'u) fethetmiş ve ondan sonra Balkanlar'a odaklanmıştır. Bu şekilde 1459 yılında

¹² İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, 58.

¹³ Yusuf Hamzaoğlu, *Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü*, 1 bs. (Üsküp: Logos Yayınevi, 2004), 108.

¹⁴ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri-Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri* (İstanbul: Fey Vakfı, 1990), 217.

¹⁵ Ayşe Kayapınar, "II. Bulgar Krallığı", *Balkanlar El Kitabı I*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007), 249.

¹⁶ Vjekoslav Klaić, *Povijest Bosne do Propasti Kraljevstva*, 1 bs. (Zagreb: Dionička Tiskara, 1882), 227-253.

Sırbistan, 1463 yılında Bosna, 1478 yılında Arnavutluk, 1481 yılında Hersek ve 1499 yılında Karadağ Osmanlıların eline geçmiştir.¹⁷ Belgrad ve Yayçe gibi bazı mühim noktalar, Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında kalmış, fakat on altıncı yüzyılda devam edilen fetih hareketleriyle bu bölgeler de ele geçirilmiştir.¹⁸ Fethedilen bölgelerde, Osmanlılar yeni kurumlar tesis edip vergiler uygulamaya başlamıştır. Bu kurumlar arasında, özellikle Balkanlar'da önemli bir yer alan, devşirme sistemi de bulunmaktadır.

Sultan I. Murat döneminde kurulmuş Kapıkulu Piyadesi grubu olarak Yeniçeri Ocağı, zamanla Osmanlı ordusunun en önemli askerî sınıfı olmuştur.¹⁹ Fakat Osmanlı Devleti'nin siyasi durumunun değişmeye başlaması, askerî yapısında da değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu nedenle başlangıçta devletin güç kaynağı olan Yeniçeri Ocağı da zamanla zayıflamaya başlamıştır. Yeniçeri Ocağı'ndaki ilk bozulma on altıncı yüzyılda meydana gelmiş, on dokuzuncu yüzyıla kadar Ocak içerisinde bazı düzenlemeler yapılarak kurum varlığını devam ettirmiştir. Nihayet, 1826 yılında II. Mahmud tarafından yapılmış reformların bir parçası olarak Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır.²⁰ Yeniçeri Ocağı'nın bozulmaya başlaması, devletin zayıflamasına devam etmesi devşirme sisteminde de değişikliklerin yapılmasına sebep olmuş ve daha sonra devşirme sistemi ortadan kaldırılmıştır.

Balkanlar'da devşirme sistemi, bazı tarihçilere göre, sadece askerî ihtiyaçları karşılamak için değil, aynı zamanda fethedilen bölgelerde İslamlaşmayı gerçekleştirmek amacıyla da kullanılmıştır. Bu sistemin uygulanması tarihçiler arasında birçok tartışmanın yaşanmasına da yol açmıştır. Tartışmaların sonucu olarak, devşirme sistemi özellikle Batı kaynaklarında ve literatüründe Osmanlılar

¹⁷ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2 (2011), 30.

¹⁸ Halime Doğru, "Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683)", *Balkanlar El Kitabı I*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007), 303, 307, 310.

¹⁹ Gilles Veinstein, "On the Ottoman janissaries (fourteen-nineteen centuries)", *Fighting for a Living: A Comparative Study of Military Labour 1500-2000*, Der. Erik-Jan Zürcher (Amsterdam University Press. 2013), 118.

²⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye-Araştırmalar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 58; Veinstein, "On the Ottoman Janissaries (fourteen-nineteen centuries)", 121.

tarafından Hristiyanlara karşı yapılmış büyük bir zulüm olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda, bu Batılı kaynaklar Balkan ülkelerindeki tarihçilik anlayışını da etkilemiş, devşirme sistemi konusundaki Batılı görüşlerin Balkan tarihçileri tarafından da paylaşılmasına yol açmıştır. Etkilenen ülkeler arasında, yaklaşık beş asır Osmanlı etkisi altında bulunan Sırbistan ve Bosna Hersek önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, bu ülkelerdeki kaynakların çoğu Batı kaynaklarına dayanarak, devşirme sistemi ve onun uygulanmasını Osmanlı Devleti açısından olumsuz bir şekilde işlemektedir. Bunun sonucu olarak, Balkanlar'daki Hristiyan halk arasında devşirme sistemi zorbalık olarak görülmüştür. Öte yandan, devşirme sisteminin uygulanması, Bosna'nın fethinden sonra yapıldığı iddia edilen, bu ülkenin kitlesele olarak İslamlaştırılması ile de bağlantılıdır. Aynı zamanda, bu bölgede uygulanan devşirme sistemi, özel bir taife olarak gösterilen İslam reaya *Potur oğulları* ile de ilişkilendirilebilir.

Devşirme sistemi ile ilgili araştırmalar, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren oldukça artmıştır. Bu konuda ilk araştırmalardan birisi, elçi olarak İstanbul'a giderken Balkanlar'dan geçen Batılılar tarafından yazılmış seyahatnamelere dayanılarak, Sırp tarihçi Jovan N. Tomić tarafından kaleme alınmıştır. Araştırmada toplanan sonuçlar, 1898'de Tomić *Данак у Крви-Приложак Проучавању Историје Српског Народа у XVI Веку* başlığı altında yayınlanmıştır.²¹ Türkiye'de bu konuda şuana kadar en kapsamlı çalışmalar, İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından yapılmıştır. Devşirme sistemi ve yeniçeri kurumu ile ilgili bu araştırmalar, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları* adı altında, iki cilt olarak 1943 yılında yayınlanmıştır.²² Uzunçarşılı'nın araştırmaları ile ilgilien önemli eleştiri, esas olarak Osmanlı kaynaklarına dayanması, Batılı kaynakları ihmal etmesidir. Devşirme sisteminin incelenmesiyle ilgili bir diğer araştırma, Aleksandar Matkovski tarafından 1969'da yayınlanan *Priložak Pitanju Devşirme* isimli çalışmadır.²³ Yukarıda belirtilen çalışmalar, devşirme konusunda şimdiye kadar yapılan en önemli çalışmalardır ve bu

²¹Jovan N. Tomić, *Данак у Крви - Приложак Проучавању Историје Српског Народа у XVI Веку* (Београд: Електрична Штампарија Ђуре Станојева, 1898).

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları I*, 3 bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988).

²³Aleksandar Matkovski, "Priložak Pitanju Devşirme" *Prilozi za Orijentalnu Filologiju* S. 14-15(1969); 273-308.

çalışmanın oluşturulmasına da büyük katkı sağlamışlardır. Devşirme sistemi konusunda Batılı tarihçiler önemli eserler ortaya koymuşlardır. Paul Wittek, devşirme ile şeri'at arasındaki bağlantıya odaklanarak, çalışmalarını yürütmüştür. Gibbons da *The Foundation of the Ottoman Empire*²⁴ adlı eserinde devşirme sistemini işlemiş, fakat orijinal kaynaklara başvurmadığı için bu konudaki görüşleri yeterli açıklama getirememiştir. İkinci el kaynaklar olan bu eserlerde, en çok devşirme sisteminin genel uygulanmasından bahsedilmiş, fakat bu müessesenin özel alanlarda ve Osmanlı Devleti'nin idari bölgelerinde uygulanması hakkında fazla malumat verilmemiştir. Ayrıca, bu çalışmaların çoğu yalnızca bir tarafın kaynağına dayanmakta, konunun açıklanmasında yetersiz kalmaktadır.

Devşirme hakkında bilgi veren kronik ve kaynaklar arasında, on yedinci yüzyılın başında, bilinmeyen bir yazar tarafından kaleme alınmış *Kavanin-i Yeniçeriyân*²⁵ ve on sekizinci yüzyılda Şem'danizade Süleyman Efendi'nin yazdığı *Mür'it-Tevarih* tarihi önemli bir yer almaktadır.²⁶ Âşıkpaşazade²⁷ ve Neşri²⁸ tarafından yazılan Osmanlı kronikleri de bu konuda başvurulması gereken önemli kaynaklardır. Bunların dışında, bu çalışmada önemli bir yer tutmuş olan, on altıncı yüzyılda Feridun Bey tarafından yazılmış *Mecmua-i Münşeât*²⁹ da bu konudaki önemli eserlerdendir. Bu çalışmada Osmanlı kaynakları, Sırp ve Boşnak kaynakları, İtalya'dan İstanbul'a seyahat eden elçilerin seyahatnameleri de incelenmiştir. Özellikle seyyahlardan 1530'da Balkanlar'dan geçerek İstanbul'a giden Avusturya Elçisi Benedict Kuripeşiç'in *Itinerarium Wegrays Kü. May. Potschafft gen Constaninopelzu dem Türkischen Kayser Soleyman Anno xxx* adlı eseri çok önemlidir.³⁰ Yine bu konudaki bir diğer seyahatname, 1573 ile 1578 yılları arasında Alman ilahiyatçı Stephan Gerlach tarafından yazılmış, günümüzde *Türkiye Günlüğü 1573-*

²⁴ Herbert Adams Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire-A History of the Osmanlis up to The Death of Bayezid I (1300-1403)*, 1 bs. (New York: The Century, 1916).

²⁵ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyân*, 1 bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011).

²⁶ Şem'danizade Fındıklı Süleyman Efendi, *Mür'it-Tevarih* (İstanbul, Maarif Nazareti, 1919).

²⁷ Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011).

²⁸ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949).

²⁹ Feridun Bey, *Mecmua-yı Münşeâtü's-Selâtin* (İstanbul: 1848-1849).

³⁰ Benedict Curipeschitz, *Itinerarium Wegrays Kü. May. Potschafft gen Constaninopelzu dem Türkischen Kayser Soleyman Anno xxx* (Augsburg: Heinrich Steiner, 1531).

1576 ve *Türkiye Günlüğü 1576-1578* diye iki cilt olarak yayınlanmış olan çalışmadır.³¹ On beşinci yüzyılda, kendisi de devşirme sisteminin bir parçası olarak Osmanlı Devleti'nde hizmet veren Sırp Konstantin Mihailoviç'in yazdığı *Bir Yeniçerinin Hatıraları* adlı eseri de bu çalışmada kullanılan kaynaklar arasında önemli bir yer almaktadır.³² 1463 yılında Macarlar tarafından ele geçirilen Mihailoviç, Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra, 1490 yılından sonra Sırpça olarak 1455-1463 yılları arasında hizmet verdiği Osmanlı Devleti'nde yaşadığı ve gördüğü olayları anlatmıştır. Bu eserin orijinali günümüze ulaşmamış, fakat onun birçok kopyası günümüze ulaşmıştır.

Devşirme konusunda birinci elden kaynak olarak, Mühimme defterleri en önemli kaynak grubunu oluşturmaktadır. Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme defterleri Divan-ı Hümayun'un kararlarının yazıldığı defterlerden oluşmaktadır.³³ Bu defterlerde, genellikle, merkezî gücü temsil eden görevlilere gönderilen fermanlar, emirler ve benzeri bilgiler yer aldığı için, devşirme sistemi hakkında çok önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan Mühimme defterlerinin çoğunluğu on altıncı yüzyıldan kalmadır.

İslamlaşma ve devşirmenin bu süreç üzerindeki etkisi konusuna gelince, literatür ve kaynaklarla ilgili sorun, özellikle bu araştırmanın kapsadığı, Sırbistan ve Bosna bölgelerinde bulunmaktadır. İslamlaşma konusu üzerine genellikle Sırbistan'da fazla araştırma yapılmamıştır. Bu konu aslında Osmanlı tarihiyle ilgili, Sırbistan'da az işlenen konulardan birisidir. Yine bu konuda yapılan araştırmalarda, İslamlaşma sürecinde önemli bir faktör olarak özellikle psiko-fiziksel baskıdan bahsedilmektedir. Bosna Hersek'te, biraz daha gelişmiş, Osmanlı tarihi ile ilgili araştırmalar genellikle Saraybosna'daki *Oryantal Enstitüsü* tarafından desteklenmektedir. Bu yüzden, İslamlaşma konusunda yapılmış çalışmalar bu enstitünün gözetimi altında

³¹ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576* (İstanbul: Yayın Kitabevi, 2007); Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578* (İstanbul: Yayın Kitabevi, 2007).

³² Konstantin Mihailoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, 2 bs. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017).

³³ Mübahat S. Küttükoğlu, "Mühimme Defteri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31 (Ankara: TDV Yay., 2006), 520.

gerçekleştirilmiştir ve bunlardan en önemlileri Nedim Filipović³⁴ ve Milan Vasić³⁵ tarafından yapılmış çalışmalardır.

Sunulan araştırmalara rağmen, özellikle Bosna veya Sırbistan gibi Osmanlı Devleti'nin toprakları içerisinde, devşirme sistemi ve onun uygulanması tam olarak aydınlatılmamıştır. Bunun nedeni, bu alanlardaki Osmanlı tarihi ile ilgili araştırmaların zayıf gelişimi, ayrıca Balkanlar'daki Osmanlı dönemiyle çok sık ilişkilendirilen kavram yanılgıları ve efsanelerdir. Bu tam olarak, kökeni, uygulaması ve gerçek amacı ile ilgili olan devşirme konusunda bugün yapılan pek çok tartışmanın kaynağıdır. Ayrıca yapılmış araştırmaların en önemli eksikliklerinden bir tanesi de sadece tek tarafın kaynaklarına dayanarak yapılmış olmasıdır. Hem Batı, hem bölge, hem de Osmanlı kaynaklarının karşılaştırmasını yapan araştırma yok denecek kadar azdır. Bu çalışmanın amacı, Türk, Batı ve Balkan kaynaklarını inceleyip karşılaştırarak devşirme sisteminin Bosna ve Sırbistan bölgelerinde nasıl uygulandığı ve bu sistemin yukarıda belirtilen bölgenin İslamlaşmasını nasıl etkilediğini incelemektir. Çalışmada ayrıca Bosna ve Sırbistan bölgelerinde devşirme sırasında zorlama uygulanıp uygulanmadığı incelenmektedir. Araştırmada, Bosna ve Sırbistan'da Osmanlı fethinden önce var olan durumun anlatılmasının yanı sıra, Bosna topraklarında özel bir statüye sahip olan *Potur* denilen taifenin aydınlatılması üzerinde de durulmuş ve *Potur* teriminin menşei incelenmiştir. Çalışmada, kaynakların incelenmesi sırasında ayrıca onların karşılaştırılması yapılmış ve bu şekilde devşirme sistemi anlatılmaya, Batı ile Türk kaynakları arasında ne gibi farklılıkların olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin askerî ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan devşirme sisteminin Sırbistan ve Bosna bölgelerinde nasıl uygulandığı ve bu bölgelerin İslamlaşmasını nasıl etkilediğinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerine göre yapılmıştır. Tarihsel bir olayın araştırılmasında var

³⁴ Nedim Filipović, “Osvrt na Pitanje Islamizacijena Balkanu pod Turcima” *Godišnjak*, C. 13(1976),385-416.

³⁵ Milan Vasić, “Islamizacija u Jugoslovenskim zemljama”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, S. 41 (1991), 425-441.

olan durumun ortaya çıkarılmasında ve durumun betimlenmesinde nitel araştırmaların çalışmaların doğasıyla uyumlu olması sebebiyle nitel araştırma tercih edilmiştir. Ayrıca, nitel araştırma, belirli algıların veya olayların doğal ortamda bütüncül bir biçimde ortaya konmasını sağlaması dolayısıyla tercih edilmiştir.³⁶ çalışmada arşiv dokümanları, Batılı seyyahların seyahatnameleri, bölge tarihçilerinin kaynaklarının incelenmesi gerektiği için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi ve literatür incelemesi, araştırılan konuyu kapsayan materyallerin analizini içermektedir.³⁷ Doküman analiziyle elde edilen veriler, karşılaştırma yapılarak betimsel analiz yoluyla sunulmuştur.³⁸

1.2. Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırmanın örneklemi, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme defterleri, Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Batı elçileri tarafından yazılmış seyahatnameler, devşirme ve İslamlaşma üzerine araştırma yapmış Sırbistan ve Bosna tarihçilerinin çalışmaları ve Türk literatüründen oluşmaktadır. Bu konunun anlaşılır hale getirilebilmesi için farklı dönemlerde farklı ülkelerde yazılmış literatürün incelenmesi gerektiği için bu örneklem seçilmiştir. Örneklem seçilirken seçkisiz olmayan örnekleme tiplerinden amaçsal örnekleme uygun olarak maksimum çeşitlilik örnekleme seçilmiştir.³⁹

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, devşirme sisteminin uygulandığı on dördüncü ve on sekizinci yüzyıl kaynaklarıyla sınırlıdır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı, devşirmenin uygulandığı günümüzdeki Sırbistan ve Bosna bölgeleridir. Ayrıca araştırma; arşiv belgeleri, Batı, Balkan ve Türk kaynaklarının kullanılmasıyla ve bilgileri toplamak amacıyla kullanılan doküman analiz yöntemiyle de sınırlıdır.

³⁶ Ali Yıldırım ve Hasan şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8 bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 39.

³⁷A.g.e., 187.

³⁸ Robert K. Yin, *Case Study Research Design and Methods*, 2. bs (London: Sage Publications, 2009), 99.

³⁹Ali Yıldırım ve Hasan şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 102.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVŞİRME SİSTEMİ

2.1. Devşirmenin Ortaya Çıkması

Devşirme sisteminin ortaya çıkması, yeniçeri ordusunun kurulması ile yakından bağlantılıdır. Ancak, Osmanlı Devleti'nde bu iki müessesenin kurulması ile ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Dolayısıyla, Âşıkpaşazade kendi eserinde, Yeniçeri Ocağı'nın I. Murat döneminde kurulduğunu anlatmaktadır. Onun anlattıklarına göre, Edirne'yi Osmanlı ele geçirdikten sonra, Çandarlı Halil Paşa'nın fikrine göre Osmanlıların ele geçirdiği esirlerden beşte biri orduya alınmaya başlanmıştır. Fakat esir alınan çocuklar asker olarak orduya katılmadan önce, Türkçe ve Türk örf ve âdetlerini öğrenmeleri için Türk ailelerin yanına gönderilmişlerdir. Türk ailelerin yanında 4-5 sene yaşayan çocuklar, daha sonra İstanbul'a getirilmiş ve Acemi Oğlanı Ocağı'na kaydedilmişlerdir. Bu çocuklar, kırmızı kıyafetler giyerek Yeniçeri Ocağı'nda hizmet vermeye başlamışlardır.⁴⁰ Âşıkpaşazade'nin anlattığı, esirlerin beşte birinin alınması aslında pencik sistemi idi. Pencik ile toplanan çocuklara acemi oğlanı denilmekteydi.⁴¹ Neşri de Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasının I. Murat döneminde olduğunu ve onların kaynağının pencik sistemi olduğunu belirtmektedir. Neşri'nin açıklamalarında, Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasının yanı sıra, toplanan oğlanların Türk ailelerin yanına gönderilmesi uygulamasıyla başladığı görülmektedir.⁴² Diğer taraftan, anonim bir müellif tarafından yazılmış *Kavanin-i Yeniçeriyana*dlı eserde anlatılanlara göre yeniçerilerin Türk ailelere verilmesi, Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamıştır. Anonim yazarın açıklamalarına göre, bunun sebebi padişahın devşirilmiş gençlerin Hristiyan ailelerinde öğrendikleri gibi davrandıklarını fark etmesidir. Onların cahil kalmasını engellemek amacıyla Fatih Sultan Mehmet, acemi oğlanlarının Türk ailelere gönderilmesini emretti.⁴³ Ancak bu

⁴⁰ Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, 62-63.

⁴¹ Orhan Sakin, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, 1 bs. (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011), 45-46.

⁴² Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma I*, 197.

⁴³ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyana*, 11.

hikâyede, Osmanlılar İstanbul'u fethettiğinde yeniçeri askerlerinin bir kısmının davranışlarından dolayı bu oğlanların cahil oldukları vurgulanmış olabilir. Diğer taraftan, İstanbul'u fetheden Osmanlıların eğitime çok önem verdiği ve devşirilen bu Hristiyan çocuklarının cahillikten kurtarılmasını amaçladığı ifade edilmiş olabilir. Aynı eserde, çocukların Türk ailelerin yanında geçirdiği dönemin bir yerde 4-5 yıl,⁴⁴ diğer yerde ise 9-10 yıl sürdüğü anlatılmaktadır.⁴⁵ 4-5 yıllık bir süre anlaşılır bir süre olarak kabul edilebilir, çünkü devşirilen çocuklar, bu süre içerisinde, gerekli olan dil ve kültürü öğrenebiliyorlar ve aynı zamanda, eğitim almak için uygun yaşlara gelebiliyorlardı. Diğer taraftan, dokuz ya da on sene Türk ailelerin yanında kalınması meselesi akla uygun gelmemektedir, çünkü bazı oğlanların yaşı daha büyüktü ve Türk ailelerin arasında on sene geçirdiği zaman eğitim görmesi ve daha sonra devlette hizmet etmesi için yaşı oldukça ilerlemiş oluyordu.

Hammer'e göre, kelime olarak "yeni asker" anlamına gelen, yeniçeri ordusu Orhan Gazi (1327-1361) döneminde kurulmuştur. Onlar ilk önce genç esirlerden alınıyordu, fakat daha sonra Osmanlı Devleti'nde çocuklar Hristiyanlardan alınmaya başlanmıştır. Hammer'in açıklamasına göre, yeniçeri ordusu için alınan küçük çocuklar İslam'ı kabule ve askerî hizmete girmeğe zorlanmışlardır.⁴⁶ Gabor Agoston, "The Encyclopedia of the War" adlı makalesinde, yeniçerilerin oluşturulmasının 1370'li yıllarda olduğunu ve devşirmenin uygulanmasının 1380'li yıllarda başladığını iddia etmektedir.⁴⁷ Sırp yeniçeri Konstantin Mihailoviç, Âşikpaşazade ve Neşrî gibi, yeniçeri ordusunun kurulması ve çocukların toplanmasının I. Murat döneminde başladığını ifade etmektedir.⁴⁸ Mihailoviç, çocukların toplanmasında iki farklı uygulamanın olduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla, Osmanlılar savaş sırasında esir aldıkları çocukları ordu için alıyorlardı. Her çocuk için beş altın ödüyorlardı ve onları dil ve kültürü öğrenmeleri için Anadolu'ya gönderiyorlardı. Bu uygulamayı başlattıklarında 2000 çocuk almış ve onları Anadolu'ya Türk ailelerin

⁴⁴Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyan*, 11.

⁴⁵A.g.e., 201.

⁴⁶ Baron Joseph von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi I*, çev. Mümin Çevik ve Erol Kılıç (İstanbul: Sabah, 1998), 99-100.

⁴⁷Gabor Agoston, "Ottoman Millitary Organization (up to 1800)", *The Encyclopedia of War I* (2012), 2.

⁴⁸ Konstantin Mihailovic, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, 52.

yanına göndermişlerdir. Fakat bu çocukların sayıları kifayet etmediğinde, onların yerine Osmanlı Devleti'nin topraklarında yaşayan Hristiyanlardan çocuklar alınmaya başlanmıştır. Mihailoviç, savaş sırasında düşmanlardan alınan çocuklara *pencik* ve ülkedeki Hristiyanlardan toplanan, alınan çocuklara *tchilik* denildiğini ifade etmektedir. *Tchilik* kelimesinin bugün ne anlama geldiği açık değildir. Osmanlı ve bölge literatüründe bir karşılığı yoktur. Yine Mihailoviç'in belirttiğine göre, en iyi çocuklar sultana hizmet etmek için, yani saray için seçilmişlerdir ve sarayda dört bin yeniçeri bulunmaktadır.⁴⁹ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* adlı eserini yazan Nicolae Jorga da yeniçerilerin kurulmasının I. Murat döneminde olduğunu kabul etmektedir.⁵⁰ Fakat Batılı kaynaklar arasında, yeniçerilerin oluşturulmasının II. Murat döneminde başladığını iddia edenler de bulunmaktadır. İtalyan tarihçi Paolo Giovio (1483-1552), *Commentario Delle Cose de Turchi* adlı eserinde, Sultan Fatih Mehmet'in babası olan II. Murat'ın ("Amvrathe II") tahta geçince yeniçeri ("gianizzari") denilen yeni bir ordu oluşturduğunu iddia etmektedir.⁵¹

İslam Ansiklopedisi'nde bulunan *Devşirme* bölümünde de bu sistemin yasal düzenlemesinin II. Murat döneminde yapıldığı kabul edilmektedir.⁵² Benzer açıklamalar, Aleksandar Matkovski tarafından yapılmış araştırmalarda da görülmektedir, hatta onun çalışmasında o dönemde çıkan *Devşirme Kanunnamesinden* bahsedilmektedir.⁵³ Ancak, II. Murat döneminden kalan, özellikle bu sistemin uygulanması ile ilgili bir kanunname günümüzde yoktur. Diğer taraftan, *Devşirme Kanunnamesi* olarak II. Bayezid döneminden gelen bir kanunnamenin nüshaları günümüzde Topkapı Sarayı Arşivi'nde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Paris'teki Bibliothèque Nationale de France Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu kanunnamenin ne zaman yazıldığı belli değildir, fakat II. Bayezid

⁴⁹ Konstantin Mihailovic, *Bir Yeniçerinin Hatıraları*, 115-116.

⁵⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul, Yeditepe, 2012), 244.

⁵¹ Paolo Giouio, *Commentarii Delle Cose De Turchi* (Venice, Aldo Manuzio, 1541), 7.

⁵² Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9 (Ankara: TDV Yay., 1994), 254.

⁵³ Aleksandar Matkovski, "Priložak Pitanju Devşirme", 276.

döneminde hazırlandığı düşünülmektedir.⁵⁴ Bu kanunname, devşirme sistemiyle ilgili ilk yasal düzenleme olarak günümüze ulaşmış bir belgedir. Ancak bu, devşirmenin bu süreden önce uygulanmadığı veya bununla ilgili herhangi bir yasa olmadığı anlamına gelmez, ancak bunların kaybolması çok olasıdır.

Görüldüğü gibi, yeniçeri ordusunun kurulması hakkında kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir, fakat kaynakların çoğu bu uygulamanın Sultan I. Murat döneminde olduğunu göstermektedir. Hammer'in devşirme sisteminin Orhan döneminde başladığını iddia etmesinde gösterebileceği belirli bir kaynak yoktur. Hammer'in bu iddiasının nedeni Osmanlıların ilk defa Orhan Bey döneminde Rumeli'ye geçmesi olabilir. Fakat bu iddia, Balkanlar'da ilk ciddi fetihlerin I. Murat döneminde yapıldığı göz önüne alındığında, pek tutarlı görülmemektedir. Devşirme sistemi sırasında Balkanlar'ın en önemli kaynak olduğu dikkate alınrsa, devşirmenin Orhan döneminde ilk defa uygulandığına yönelik olasılıklar oldukça azdır. Ayrıca Sultan I. Murat'ın tahta geçtiği dönemde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerlemesinin çok önemli olduğu göz önüne alınrsa, yeniçerilerin tam da bu dönemde kurulmasının nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. Yeniçeriler, Osmanlı Devleti'ndeki en önemli kurumlardan birisiydi ve gerçekleştirilen büyük zaferler için çok değerliydi.⁵⁵ Osmanlı Devleti, I. Murat döneminde Balkanlar'da önemli topraklar almış ve 1371 yılında Çirmen Muharebesi'yle Bulgaristan ve Sırp Devleti üzerinde egemenlik kurmuştur.⁵⁶ Tarihsel açıdan bakıldığında, yeniçerilerin kurulması I. Murat dönemiyle de uyumlu görülmektedir, ancak pencik ve devşirme sistemlerinin uygulanması arasında bir sınır çizmek oldukça zordur. Devşirmenin tam olarak ne zaman başladığı belli değildir, fakat bu iki sistem bir süre aynı anda uygulanmaya devam etmiştir. Ayrıca, devşirmenin uygulanmasını sağlamak için, ilk önce yeterli Hristiyan topraklarının ele geçirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle, devşirme uygulanmasının başlangıçta fethedilen bölgelere göre sınırlı olduğu ve devlet sınırlarının genişletilmesiyle devşirmenin uygulanmasının da genişlediği iddia edilebilir. Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'ndeki iç çatışmalar nedeniyle,

⁵⁴ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2-II. Beyazid Devri Kanunnameleri*, 123.

⁵⁵ Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent* (London, Oxford University Press, 1913), 47.

⁵⁶ Робер Мантран, *История Османского Царства*, 41.

esirlerin sayısı azalmış ve buna göre pencik sisteminin Yeniçeri Ocağı'nın kaynağı olarak uygulanması durdurulmuştur.⁵⁷ Fakat askerî ihtiyaçları karşılamak amacıyla uygulanan devşirme sistemine devam edilmiştir. Devşirme ile sağlanan yeniçeri ordusunun görevi, fethedilen toprakları korumak ve yeni topraklar fethetmektir. Devşirilmiş acemi oğlanlarının bir kısmı yeniçerilere giderken diğerleri ise yönetici olarak yetiştirilmek üzere Enderun Okulu'na gönderilmişlerdir.⁵⁸ I. Murat döneminde uygulanmaya başlanmasına rağmen, devşirme sistemi daha sonra yasal bir hale getirilmiş, II. Bayezid döneminde ise günümüze ulaşan ilk devşirme kanunnamesi yayınlanmıştır.

2.2. Devşirme Sisteminin Uygulanması

Devşirme sisteminin uygulanması özellikle, Osmanlılar tarafından on beşinci yüzyılda tamamen fethedilen Balkanlar'da önemli bir rol oynamıştır.⁵⁹ Devşirme sisteminin uygulanmasında bazı genel kurallar vardı, fakat dönem dönem bu kurallar haricinde istisnai uygulamalara gidilmiştir. II. Bayezid döneminden kalan kanunnameye göre, çocukların toplanmasından önce toplanacağı yer hakkında, yani hane ve nefer sayısı gibi bilgilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu kanunnameye belirtilerek kırk aileden bir oğlan alınması emrediliyordu. Toplanması sırasında bütün babaların kendi çocuklarını belli bir yere götürmesi gerekiyordu. Kanunnameye özellikle çocukların saklanması ya da herhangi bir şekilde devşirme sırasında onların alınmasının engellenmesi yasaklanmıştı. Bu belgede, devşirilecek çocukların yaşlarının on dört ila on sekiz arasında olması gerektiği belirtiliyordu. Ayrıca, alınan oğlanlar hakkında tüm bilgilerin yani oğlanın adı, atasının adı, köyü ve sipahisinin adı ve oğlanın hilyesi gibi, kaydedilmesi gerekiyordu. Deftere kaydedilen bu bilgiler, iki nüsha halinde düzenlenecek ve birisi İstanbul'a gönderilip yeniçeri ağasına teslim edilecektir. Bu bilgiler, oğlanların kaybolması ya da herhangi bir hile yapılmasının önlenmesi açısından önemliydi. Ayrıca, kanunnameye, İstanbul'a giderken bu oğlanların kimseye taarruz etmemesi ve geçtikleri köylerdeki

⁵⁷Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Çalışmalar-II* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 127-128.

⁵⁸Orhan Sakin, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, 45-46.

⁵⁹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, 14.

halka zarar vermemeleri emredilmiştir.⁶⁰ Oğlanların toplanması ile ilgili çıkarılan kanunname hakkındaki bazı bilgiler Kavanin-i Yeniçeriyan müellifi tarafından da aktarılmıştır. Bu bilgilere göre, I. Murat döneminde uygulanmaya başlanan devşirme sırasında, katıyetle, Türkçe bilen Hristiyanlar ve Türkler alınmayacaktı. Bunun nedeni, gençlerin aileleriyle iletişim kurabilmelerinin, onların vergilerden muaf edilebilmelerinin, ailelerinin ilerlemelerini sağlayabilmelerinin ve görevi kötüye kullanmalarının önlenmesinin amaçlanmasıydı. Ayrıca aynı kanunnamede, hep aynı dağda yaşamaları sebebiyle edepsiz oldukları için çoban ve sığırtmaç çocuklarının, öksüzlerin, ailenin tek oğlunun, evli ve sanatı olan oğlanların alınmaması belirtilmekteydi. Devlet ve padişaha hizmet vermek için papaz oğulları ve İstanbul'a daha önce hiç gelmeyen gençlerin alınması tavsiye edilmekteydi. Fiziksel görünümüne gelince, genellikle çok uzun ve çok kısa boylu çocukların alınmaması emredilmekteydi çünkü onların ahmak ya da fitne ehli olabileceklerine inanılmaktaydı. Aksine, yüzce güzel ve orta boylu oğlanların seçilmesi tavsiye edilmektedir. Devşirme Kanunnamesi'yle, çok çocuklu olan ailelerden en güzelinin ve iki çocuklu ailelerden sadece bir tanesinin alınmasına izin verilmekteydi.⁶¹ Ayrıca oğlanların toplanması sırasında Belgrad'dan öte, yani Macaristan ve Hırvatistan tarafından çocukların toplanmasından uzak durulmuştur. Bunun sebebi, oradaki halkın yeni dine girdikten sonra hızla eski dinlerine geri dönmeleri idi.⁶² Bununla birlikte, Rumların toplanmasından da kaçınılıyordu, çünkü bu taife Türkmen, Kürt ve Gürcü taifesiyle karışık bir şekilde yaşamaktaydı.⁶³ Kaynaklarda, çocukların toplanması sırasında şehirdeki çocukların, Yahudi, Rus, Acem ve Çingene çocuklarının alınmadığı da geçmektedir.⁶⁴ Ermeniler arasında devşirme çok az uygulanıyordu ve alınan acemi oğlanları en çok sarayda kalıyorlardı.⁶⁵ Bütün bu bilgileri, daha önce bahsedildiği gibi, II. Bayezid döneminde hazırlanan Devşirme Kanunnamesi'nde görmek mümkün değildir. Aslında o kanunnamede, daha çok,

⁶⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2-II. Beyazid Devri Kanunnameleri*, 123-125.

⁶¹ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyan*, 13-15.

⁶² A.g.e., 18.

⁶³ A.g.e., 20.

⁶⁴ Abdullah Demir, "Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1 (2017), 22.

⁶⁵ Abdülkadir Özcan, "Devşirme", 255.

oğlanların toplanmasının nasıl yapılacağı belirtilmekteydi. Fakat Kavanin-i Yeniçeriyan'da, genelde oğlanların özellikleri hakkında bilgiler verilmektedir ve buna göre, devşirme sırasında her taifeden oğlan alınmayacağından bahsedilmektedir. Paul Wittek, yaptığı araştırmalarda, Osmanlı Devleti'nde devşirme sisteminin uygulanmasının şeklini Şafi'i'nin *Kitabu'l-Umm* eserine dayandırmaktadır. Buna göre, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed döneminden sonra başka din kabul eden halklara İslam'ı tanıtmak gerekiyordu, fakat İslam dininin ortaya çıkmasından önceki dönemde Hristiyanlık ya da başka dini kabul eden halklar kendi dinine bağlı kalabiliyorlardı. Ayrıca burada anlatılanlara göre, Hz. Muhammed döneminden sonra başka dine girenlerin, İslam'ı kabul etmek istemediklerinde, öldürülmeleri gerekmektedir.⁶⁶ Buna dayanarak, Wittek Yahudilerin devşirme sırasında toplanmadığını anlatmaktadır. Demek ki Yahudiler, Museviler İslam dininin ortaya çıkmasından önce var oldukları için, onların dinini, devşirme yoluyla bile, değiştirmek doğru değildir. Buna göre, Slavlar Hristiyanlığı Hz. Muhammed'den sonra kabul ettiği için, onların dinini değiştirmekte herhangi bir sorun yoktu.⁶⁷ Sonunda belli bir sonuca ulaşmadığı fakat devşirmenin uygulanmasını açıklamak için bunun kabul edilebilen bir teori olduğunu gösteren,⁶⁸ Wittek'in sunduğu açıklamaların pratikte fazla temeli yoktur. Bunun ilk sebebi, bazı Rumların çocuklarının devşirme sırasında toplanmasıdır. Örnek olarak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde vezir-i azam olan Pargalı İbrahim Paşa'nın aslı Rum idi, fakat saraya devşirme yoluyla gelmiştir.⁶⁹ Ayrıca, öyle bir kural olsaydı, Osmanlı Devleti'ndeki Güney Slavlarının İslamlaştırılması gerekirdi, çünkü onlar Hristiyanlığı dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, yani İslam dini ortaya çıktıktan sonra kabul etmişlerdir.⁷⁰ Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nde böyle bir kural uygulansaydı, İslam'ı kabul etmeyen bütün halkların öldürülmesi hukuken mümkün hale gelebilirdi, ancak böyle bir uygulamanın olduğunu görmek mümkün değildir.

⁶⁶ Paul Wittek "Devşirme ve Sharia", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* C. 17, S. 2 (1955), 276.

⁶⁷ A.g.e., 277-278.

⁶⁸ A.g.e., 278.

⁶⁹ Feridun Emecen, "İbrahim Paşa Makbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 21 (Ankara: TDV Yay., 2000), 333.

⁷⁰ Љубомир Максимовић, "Покрштавање Срба и Хрвата", *Зборник Радова Византолошког Института*, S. 35 (1996), 173.

Bahsedilen, Yahudiler, Çingenerler vd. gruplardan çocuklar, onların çoğunun şehirlerde yaşaması sebebiyle alınmamış olabilirler. Devşirme sisteminin uygulanması sırasında çoğunluk, köylülerin çocuklarından alınmıştır. Bunun sebepleri, köydeki çocukların daha güçlü, dayanıklı ve sağlıklı olmaları ve şehirde yaşamadıkları için henüz gözlerinin açılmamış olması olabilir. Tek çocuklu ailelerden devşirme sırasında çocukların alınmadığı iddialarına rağmen, Stephan Gerlach böyle çocukların yetenekli olduğu zaman, alınabildiğini anlatmaktadır.⁷¹ Ayrıca, benzer iddialar on altıncı yüzyılda İstanbul'a giderek Balkanlar'a geçen Benedict Kuripeşiç tarafından yazılmış seyahatnamede bulunmaktadır.⁷² Diğer taraftan, Türk kaynaklarında, tek çocuklu ailelerden çocukların alınmaması genellikle toprak işlenmesi için birisinin kalmasının gerekli olması ile açıklanmaktadır.⁷³

Stephan Gerlach'ın anlattıklarında Mora, Epir, Arnavutluk ve Anadolu'da çocukların toplanmasında diğer bölgelerden farklı kuralların olduğu görülmektedir. Yani, bu bölgelerde ilk önce papaz ailelerinin sayısı hakkında bilgiler toplanıyordu, daha sonra Türkler ihtiyaç duydukları kadar genç alıyorlardı. Bu bölgelerden 20 ila 24 yaşında olan (evli olsa bile) genç erkekler alınıyorlardı ve bunlar bir süre zor işler için kullanılıyordu. Toplanması sırasında genç papazlar da alınabilirdi. Dört-beş sene sonra bu gençler evlerine geri dönebilirdi.⁷⁴ Osmanlı Devleti'nde galiba bazı işler için devşirme sırasında toplanan çocukların yeterli görülmediği durumlarda, o işler için, daha yaşlı ama yetenekli erkekler toplanıyordu. Gerlach maalesef fazla bilgi vermediği için, bunun tam olarak nasıl bir uygulama olduğunu açıklamak zordur. Fakat benzer bilgileri diğer seyyahların eserlerinde de görmek mümkündür. Dolayısıyla, 1582 yılında Dubrovnik'ten Sofya'ya geçen Jean Palern, bazı bölgelerin

⁷¹ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, 124.

⁷² Benedict Curipeschitz, *Itinerarium Wegrayss Kü. May. potschafft gen Constantinopel, zu dem Türckischen Kayser Soleyman, Anno xxx, 22.*

⁷³ Gulay Yılmaz, "Becoming a Devshirme-The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire", *Children in Slavery Through the Ages* (Ohio: Ohio State University Press, 2009), 121.

⁷⁴ Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, 171.

devşirmeden muaf olup onun yerine her sene 1000 genç erkeğin Asitane'ye gidip gerekli olan işleri yaptığını ifade etmektedir.⁷⁵

Kavanin-i Yeniçeriyân'da, çocukların toplanması görevinin dürüst ve dindar adamlara verildiği kaydedilmiştir. Bu şekilde, adaletsiz işlerin yapılması ve halkın rahatsız edilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır.⁷⁶ Uzunçarşılı'nın anlattıklarına göre, başlangıçta çocukların kaç yaşında oldukları pek önemli değildir, fakat daha sonra yasal olarak sadece 10 ila 20 yaşında olan çocukların alınabilmesi zorunlu olmuştur.⁷⁷ Öte yandan, ne Kavanin-i Yeniçeriyân'da ne de II. Bayezid döneminden kalan kanunnamelerde böyle bilgiler görülmektedir. Bu kuralın devletin ihtiyaçlarına ve çocuk sayısına göre değiştiği düşünülebilir. Uygun yaştaki çocukların olmaması durumunda, daha küçük veya daha büyük çocukların alınabileceği muhtemeldir.

Başlangıçta devşirme sadece Rumeli'de, daha sonra, on beşinci yüzyılın sonunda Anadolu'da da uygulanmaya başlanmıştır. Devletin merkezine götürülen çocuklar, muayene edilip daha sonra gruplara ayrılmışlardır. Bu şekilde Anadolu'da toplanan çocuklar, Rumeli'ye ve Rumeli'de toplanan çocuklar Anadolu'ya gönderilmiştir. Çocukların evden uzaklaştırılmasındaki amaç, onların kaçmasını engellemektir. Ayrıca bu bölgelerde devşirme ile toplanan çocuklara bakan özel zabıta bulunmakta ve onların görevi çocukların kaçmasını önlemektir.⁷⁸ Bütün bunlara rağmen, yine çocukların kaçması hakkında bazı bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. H. 979 (M. 1571) Dimetoka kazasında toplanan çocuklardan bazıları İstanbul'a giderken gruptan kaçmışlardır. Bunun için Dimetoka kazasına bu kaçanların ve mürted olanların yakalanması ve Anadolu ağasına gönderilmesi emredilmiştir.⁷⁹ Devşirme genellikle üç-beş-yedi senede bir defa yapılıyordu, fakat bu da devletin durumuna ve ihtiyaçlarına göre değişiyordu. Devşirme olarak toplanacak çocukların sayısı, devletin ihtiyaçlarına göre belirlenmekteydi. Hasta, kel veya sünnetli çocuklar devşirme olarak alınamazlardı.⁸⁰ Devşirme sistemiyle toplanan gençlerden

⁷⁵ Aleksandar Matkovski, "Priložak Pitanju Devşirme", 281.

⁷⁶ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyân*, 16.

⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, 11.

⁷⁸ A.g.e., 11.

⁷⁹ MD. 12, 982 (H. 979/M. 1571)

⁸⁰ Abdülkadir Özcan, "Devşirme", 254.

çoğunluğu Yeniçeri Askeri olmakta, içlerinden bazıları ise devlet yönetiminde önemli makamlara gelebilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde vezir-i azamların pek çoğu devşirme yoluyla devşirilen çocuklar arasından çıkmıştır. Hatta 1453 ve 1623 yılları arasında Osmanlı Devleti'ndeki 49 sadrazamın 44'ü devşirme çocuklardan oluşmaktadır.⁸¹

Bu şekilde uygulanan devşirme sistemi, Osmanlı Devleti'nin gücünün en önemli unsurlarından birisini oluşturmuştur, fakat bazı görüşlere göre bu uygulamanın amacı askerî değil, dinseldir. Özellikle tarihçi Gibbons tarafından savunulan iddialara göre, devşirme sisteminin tek amacı, Balkanlar'da İslam dininin yayılması ve Hristiyanlığın tamamen yok edilmesidir.⁸² Diğer taraftan, Türkiye'deki tarihçiler bu iddiayı kabul etmemekte ve devşirme sisteminin amacı sadece Balkanlar'ı İslamlaştırmak olsaydı bu, bu sistem uygulanmadan da yapılabilirdi diye iddia etmektedirler.⁸³ Stavrianos gibi, bazı tarihçiler ise, devşirme sistemini bir köle sistemi olarak göstermektedirler. Fakat Stavrianos'un gözlemlerine göre, bu kölelik ve Batı'daki kölelik aynı değildir. Stavrianos, Batı'daki kölelik sistemini ilerlemeyi engelleyici, kapalı bir sistem olarak görürken, Osmanlı Devleti'ndeki devşirmeleri tamamen padişaha bağlı, ayrıca ilerleme fırsatına sahip köleler olarak görmekteydi. Bu kölelikte, padişahın üstünlüğü fazla hissedilmiyordu ve onun köleleri kızları ya da kardeşleri ile evlenerek ve önemli makamları kazanarak aslında devletin gerçek yöneticisi olabiliyorlardı.⁸⁴ Burada, aslında, Batı ülkeleriyle Osmanlı Devleti arasında köle kavramı ile ilgili büyük bir fark olduğu görülmektedir. Hatta bazı görüşlere göre, onların çoğu Sultan'dan bile daha onurlu makamda bulunuyorlardı.⁸⁵

Demek ki devşirmenin uygulanması sırasında belli kurallar vardı, fakat günümüzde onların durumu ile ilgili bilgiler, sadece II. Bayezid Kanunnamesi ve Kavanin-i Yeniçeriyan'da bulunmaktadır. Ancak, Kavanin-i Yeniçeriyan adlı eserde sunulan devşirme kurallarına kanunname olarak bakmak yanlıştır. Bunun sebebi, bu eserin

⁸¹ Leften Stavros Stavrianos, *Balkans Since 1453* (London: C. Hurst&Co., 2000), 85.

⁸² Herbert Adams Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire: A History of the Osmanlis Up to the Death of Bayezid I (1300-1403)*, 119.

⁸³ Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Belleten* C. 50, S. 198 (1986), 712-713.

⁸⁴ Stavrianos, *Balkans Since 1453*, 84.

⁸⁵ Gilles Veinstein, "On the Ottoman Janissaries (fourteen-nineteen centuries)", 118.

Yeniçeri Ocağı'nın bozulmaya başladığı zamanda yazılmasıdır. On yedinci yüzyılın başında yazılmış olan bu eserde, yeniçeriler arasında ve devşirmenin uygulanması sırasında pek çok uygunsuzlukların ortaya çıktığı gösterilmektedir. Şöyle ki müellifin amacı gerçek devşirme kanunnamesini aktarmak değil, başladığı dönemdeki devşirme uygulamalarıyla on yedinci yüzyıldaki uygulamalar arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve ortaya çıkan bozulmaları engellemektir. Bu nedenle, eserde sunulan kurallar ile gerçek kurallar arasında farklılıklarla müellif bu uygulamayı daha iyi anlatmak istemiş olabilir.

2.3. Devşirme Sisteminin Sona Ermesi

Devşirme sisteminin tam olarak ne zaman sona erdiği belli değildir, ancak bu sistemdeki değişiklikler büyük ölçüde Yeniçeri ordusundaki değişikliklerden etkilenmiştir. Koçi Bey ve bunun yanı sıra Kavanin-i Yeniçeriyan adlı eserin bilinmeyen yazarı, bunun başlangıcının on altıncı yüzyılın başı olduğunu göstermektedir. Buradaki anlatımlara göre, Sultan I. Selim döneminde, bir yeniçeri olan Yunus Paşa'nın kardeşi ihtiyar ve işte faydasız olduktan sonra padişahın evlenmek için izin istedi. İzin verildikten sonra, yeniçeriler arasında evlenmek bir gelenek haline geldi.⁸⁶ Kanuni Sultan Süleyman döneminde, devşirilmiş oğlanlar Osmanlı hanedanı üyeleriyle yani Padişahın kızları ve kardeşleriyle evlenmeye başladı. Bunun sayesinde vezirler daha güçlü, ama aynı zamanda merkez yönetimi için daha tehlikeli de olmuştur. Sokullu Mehmet Paşa öldükten sonra, yeniçerilerin oğulları Yeniçeri Ocağı'na katılmaya başlamıştır.⁸⁷ Bu yüzden meydana gelen değişiklikler, Kavanin-i Yeniçeriyan eserinin yazılması için bir vesile olmuştur. Yani, bilinmeyen yazarın kendisinin bir yeniçeri olduğu ve bu eseri tam olarak, yeniçeri sınıfında var olan önceki kuralları hatırlatmak amacıyla yazdığı düşünülmektedir. Devşirmenin nasıl yapılması gerektiğini açıklayan yazar, içinde yaşadığı zamanın özelliklerini göstermektedir.⁸⁸ Bu şekilde anonim yazar, özellikle

⁸⁶Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyan*, 60.

⁸⁷Evgeni Radushev, "Peasant Janissaries" *Journal of Social History*, C. 42, S. 2, (2008), 458.

⁸⁸Aşkın Koyuncu, "Kavanin-i Yeniçeriyan and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered", *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule* Der. Srđan Rudić ve Selim Aslantaş (2017), 284.

sipahioğlu, çavuşoğlu ve çaşnigiroğlu⁸⁹ çocuklarına el konulmaması ve hizmette 9-10 yıldan eksik olmalarının rüşvetle ulufeye yazdırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁹⁰ Ayrıca yoldaşların ölüm durumlarında onların beytülmalı dikkatle alınmalı, çünkü doğru yapılmazsa padişahın hazinesi telef olabilir. Eserde yeniçerilerin artık ne ok atmayı ne de hizmet vermeyi doğru yapmadığını açıklamıştır. Bu yüzden onların görevlerinin en önemli noktası kaybolmaya başladı.⁹¹ Yeniçeriler arasında çok rüşvet almanın olduğu, ziftçilik ve yedekçiliğin ortadan kaldırıldığı ve yeniçerilerin tımar alıp devamlı Ocak'ta olduğu gösterilmektedir.⁹² Buna göre, zaten on yedinci yüzyılın başında, yeniçeri ordusunun fonksiyonunu büyük ölçüde kaybetmeye başladığı açıktır. Uzunçarşılı da 1620 yılından itibaren yeniçeri ordusuna yaramaz ve faydasız gençlerin alındığı ve gerçekten yetenekli oğlanlar için Yeniçeri Ocağı'nda artık yer olmadığını göstermektedir.⁹³ Yeniçerilerin %30'u orduda aktif değildiler ve onların çoğu ticaret ve zanaat ile uğraşmaya başlamıştı.⁹⁴ Bunun nedeni, artık devlet işlerinin ve bununla beraber yeniçerileri kontrol edemeyen Sultan'ın rolünün zayıflamasıydı.⁹⁵

III. Selim (1789-1807) döneminde Osmanlı Devleti modernleşme ile karşılaşmış ve II. Mahmud (1808-1839) döneminde modernleşme hariç Osmanlı Devleti Rusya, Fransa ve İngiltere'den gelen baskıyı hissetmeye başlamıştır. Bu baskının sonucu olarak, Osmanlı Devleti'nde ciddi reformlar ortaya çıktı ve ilk reformlardan birisi Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması idi. Sultan II. Mahmud'un kararına göre, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁹⁶ Fakat devşirme sisteminin ve acemi oğlanların sona ermesini ayırmak gerekmektedir. Yani, devşirme sistemi Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından önce sona ermiş, fakat bu sistemin başlangıcı hakkında kaynaklar farklı olduğu gibi, onun sona ermesi hakkında da farklı bilgiler

⁸⁹Çaşnigir: Eskiden bazı İslam devletlerinde hükümdar sofralarına konulacak yemekleri kontrol eden saray görevlisine verilen ad.

⁹⁰ Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyân*, 203.

⁹¹A.g.e., 211.

⁹²A.g.e., 206.

⁹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, 478.

⁹⁴Gabor Agoston, "Ottoman Military Organization (up to 1800)", 8.

⁹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, 478.

⁹⁶A.g.e., 38; Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye-Araştırmalar*, 58.

görülmektedir. Abdolonyme Ubcini *Letters on Turkey: An Account of Political Socail and Commercial Condition of the Ottoman Empire* adlı eserinde, son devşirmenin 1656 yılında olduğunu göstermektedir. Ona göre, bu dönemde devşirme artık faydalı değildi ve o yüzden onun yerine Yeniçeri Ocağı'nın kaynağı 'Asiatic Turks' olmaya başlamıştır. Bu yeni sistemle, aslında Osmanlı Devleti'ndeki vezirlerin ve paşaların çocuklarının orduya ve önemli makamlara alınması sağlanıyordu.⁹⁷ Yavuz Ercan'a göre, devşirme sistemi sadece 150 yıl uygulanmıştır. IV. Murat, devşirmeyi düzeltmeye çalışmış, fakat bu başarısız olmuş ve devşirme sırasında Müslüman çocukları alınmaya başlanmıştır. Bu yüzden Ercan, devşirmenin sona ermesini on altıncı yüzyılın sonuna yerleştirdi.⁹⁸ Hammer, devşirmenin kaldırılmasının IV. Murat tarafından 1639 yılında olduğunu söylerken,⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa son devşirmenin 1751 yılında uygulandığını iddia etmektedir.¹⁰⁰ Uzunçarşılı'nın araştırmalarına göre, devşirme ile ilgili belge 1738 yılına aittir ve bu belgede bir Hristiyan'ın devşirmeden muaf olduğu görülmektedir.¹⁰¹

Sunulan kaynaklara göre, devşirme sisteminin XVII. Yüzyılda artık eski kurallara göre uygulanmadığı bellidir. Fakat bu, aynı zamanda onun bu dönemde sona erdiğini göstermemektedir, çünkü özellikle on yedinci yüzyılda devşirme sisteminin işlediğini gösteren hem belgeler hem de seyyahların notları vardır. Örnek olarak 20 Kasım 1646 yılında Bulgaristan'daki Fransisken tarikatının yöneticisi Franciscus Soimirović tarafından Papa'ya yazılmış bir mektup alınabilir. Bu mektupta, Franciscus Ciprovacii (Çiprofça) yerine 1646 senesinde sultan tarafından yeniçeri toplamaya gönderilen paşaların geldiğini anlatmaktadır. Onların geldiğini öğrendikten sonra, halk dağa kaçmaya karar vermiştir. Çocukları bulamayınca, Türkler bir papazı yakalamış ve çocukların toplanamaması durumunda onu Türkleştirmekle tehdit etmişlerdir ('O vi faremo a voi Turco'). Papazı ve onun

⁹⁷Abdolonyme Ubcini, *Letters on Turkey: An Account of Political Socail and Commercial Condition of the Ottoman Empire*, çev. Lady Easthope (London: John Murray, Albemarle Street, 1859), 47.

⁹⁸ Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", 714.

⁹⁹Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi I*, 99.

¹⁰⁰Abdülkadir Özcan, "Devşirme", 256.

¹⁰¹Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, 69.

onurunu kurtarmak için, halk çocukları vermek zorunda kalmıştır.¹⁰² Bu örnekte görüldüğü gibi, devşirme sistemi on yedinci yüzyılda hâlâ uygulanıyordu, fakat mektupta, ayrıca devşirmenin uygulanması sırasındaki zorlamalar hakkında bilgiler de sunulmaktadır. Ancak, mektubu yazan kişi din adamı olarak Vatikan'a bağlı idi ve bununla birlikte, o mektubu yazmadan iki sene önce Osmanlı Devleti 1644 yılında Girit Savaşı'na girmişti. Bu savaşta Osmanlıların karşısında bulunan Venedikliler, Papa'dan büyük destek almıştır, fakat bu yeterli değildi, şöyle ki diğer Hristiyan devletlerin savaşa katılması isteniyordu.¹⁰³ Franciscus, bu örneği tarif ederek, Avrupa'ya, Osmanlı Devleti'nde Hristiyanların durumunun ne kadar kötü olduğunu gösteren bir resim göndermek istemiştir. Örnekte özellikle din adamına karşı yapılmış saygısızlığı anlatan Soimirović'in aslında bir misyoner olduğu söylenebilir.

Kaynaklara göre, devşirme on sekizinci yüzyılın ilk yarısında hâlâ uygulanıyordu, bu yüzden onun on yedinci yüzyılda kaldırıldığını söylemek yanlıştır. Öte yandan on yedinci yüzyılda devşirme sistemi başlangıçtaki gibi uygulanmıyordu, fakat yine yeniçerilerin kaynağının sadece Asya Türkleri olduğunu iddia etmek de yanlıştır. Zamanla devşirmenin faydası kaybolmaya başlamıştı ve onun kaldırılması gerekiyordu. Devşirmenin kaldırılması hakkında özel bir kanun yoktur, ancak uygulama sırasında meydana gelen bazı düzensizlikler nedeniyle muhtemelen kendiliğinden, on sekizinci yüzyılın ortasında durduruldu.

¹⁰²Fermendžin Euzebije, *Acta Bulgariae Ecclesiastica: Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium* (Zagrabiae: Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, 1887), 153.

¹⁰³Hasan Ali Cengiz, "Osmanlı Kaynaklarında Girit Seferi", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, 17 (2019), 117.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA VE SİRBİSTAN BÖLGESİ

3.1. Orta Çağ'daki Bosna Devleti

Bosna Nehri'nden ismini alan Bosna bölgesi, Eski Roma döneminde Yukarı (Gornja) ve Aşağı (Donja) Bosna olarak iki bölüme ayrılıyordu. Bu bölünme, Orta Çağ boyunca da devam etti. Gornja Bosna, yukarı Bosna Nehri'nin ve onun kollarının kısımlarını kapsıyordu. Bununla beraber, Osmanlıların Balkanlara gelmesine kadar Bosna bölgesinde Bosna Devleti kurularak Usora ve Soli,¹⁰⁴ Donji Kraji,¹⁰⁵ Zapadne strane,¹⁰⁶ Humska zemlja¹⁰⁷ ve Primorje¹⁰⁸ ve Podrinje¹⁰⁹ bölgelerini hâkimiyeti altına almıştır.¹¹⁰ Dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan Bosna Devleti'nin büyümeye başlaması Kulin Ban (1180-1204) döneminden itibaren gerçekleşmiştir. Bu dönem ile ilgili fazla kaynak olmamasına rağmen, Bosna ticaretinin geliştiği bilinmektedir. Ayrıca, Kulin Ban on ikinci yüzyılın sonuna kadar Katolik kilisesine bağlı idi, fakat bu dönemde *pataren* dinini kabul ettiği düşünülmektedir. Böylece pataren dini Bosna bölgesinde gelişmeye başlamıştır ve *Bogomiller*'in merkezi Bosna olmaya başlamıştır. On üçüncü yüzyılda *župa* denilen, üç idari alan Bosna bölgesine katılmıştır. Bunlar güneyde Neretva, doğuda Boračka ve batıda Uskopje župa dır. On üçüncü yüzyıl boyunca Bosna ile Macar Krallığı arasında sık sık savaşların olduğu bir dönem yaşanmıştır.¹¹¹ Bunun sebeplerinden birisi, Macarların Bosna'ya Katolik etkisini tekrar yaymak istemesi ve Bogomiller'in durdurulmasını sağlamaya çalışmaktır. Aynı sebeple Papa da Bosna'ya Fransiskan tarikatı mensuplarını

¹⁰⁴ Günümüzdeki Bosna Hersek Devleti'nin kuzey kısımları.

¹⁰⁵ Orta Çağ'daki Bosna'da Vrbas, Una ve Sava Nehirlerinin arasında bulunan bölgedir.

¹⁰⁶ Glamoč, Livno ve Tomislavgrad'ı kapsayan Bosna Hersek'teki tarihsel bölgedir.

¹⁰⁷ Günümüzdeki Batı ve Doğu Hersek kısımlarını kapsayan bölgedir.

¹⁰⁸ Denize çıkan Ortaçağ'daki Bosna toprakları.

¹⁰⁹ Bosna'nın doğu kısımları.

¹¹⁰ Vjekoslav Kalić, *Povijest Bosne do Propasti Kraljevstva* 18-19.

¹¹¹ Jelena Mrgić, *Severna Bosna 13-16. Vek* (Beograd, Istorijski Institut, 2008), 55-64.

göndermiş ve bu tarikatı 1291 yılında Bosna'da yerleştirmeye başlamıştır.¹¹² 1322 yılında II. Stjepan (1322-1363) tahta geçince, Bosna'da ekonomik ve siyasi gelişmeler hızlanmıştır. Balkanlar'da küçük bir devlet olarak on ikinci yüzyılın sonunda ortaya çıkan Bosna Devleti, on dördüncü yüzyılda Balkanlar'daki en önemli devletlerden biri olmuştur. Bu devletin ilerlemesinde I. Tvrtko dönemi özellikle önemlidir.¹¹³ Dolayısıyla, 1353 yılında Bosna tahtına geçen Tvrtko, ilk önce devlet içerisindeki rakipleri ortadan kaldırdı, ondan sonra devletin sınırlarını genişleterek, Primorje, Trebinje şehriyle, Podrinje ve Travunija bölgelerini topraklarına kattı. Bu dönemde Adriyatik kenarında yeni bir şehir olarak Novi'yi kurmuş ve devletin merkezini Visoko'dan Bobovac şehrine taşımıştır. Bobovac'ın yanında Bosna'nın diğer önemli şehirleri Srebrenik, Kuçlat, Teoçak ve Dobor'dur.¹¹⁴ Böylece güçlenen Bosna Devleti, özellikle Sırp Devleti'nin Kralı Dušan vefat ettikten sonra parçalanması üzerine, Sırp Nemanjić Hanedanı'nda temsil etmeye başlamıştır. 1377 yılında Mileševa Manastırı'nda taç giyerek ve "Stefan Tvrtko v Hrista Boga Kralj Srbijem i Bosne i Primorju" unvanını alarak Kral I. Tvrtko olmuştur.¹¹⁵ Bu şekilde düzenlenen Bosna Devleti, Tvrtko vefat ettikten sonra (1391 yılında) ilk ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Zaten Tvrtko hayattayken Osmanlı akınlarıyla karşılaşmaya başlayan Bosna, 1391 yılından sonra farklı savaşlar ve mücadelelere sahne olmuştur. Bu mücadeleler, Bosna ile Macaristan, Bosnalı bölgesel idareciler ile Bosna kralı arasında gerçekleşiyordu. Bosna'nın mevcut siyasal durumu Osmanlı yayılması için de uygun bir bölge olmuş ve parçalanmış Bosna, Osmanlı akınlarına ve baskılarına daha fazla dayanamamıştır.¹¹⁶ Bu yüzden 1437 yılında Bosna Devleti Osmanlılara haraç ödemeye başlamıştır. Devletin doğu kısımlarını tutan Pavlović ve güney kısımlarını tutan Kosace aileleri bu dönemde Bosna Kralığı'nın egemenliğini kabul etmiyorlardı. Bu durum Bosna'dan devletin siyasal parçalanmasını daha da hızlandırmaktaydı. Bunların yanında diğer güçlü aileler de Kralın yönetimini önemsemiyorlar sadece resmi olarak Bosna Kralığı'na bağlı görünüyorlardı. Radenović, Radivojević, Hranić, Pavlović, Hrvatinić, Vukčić gibi güçlü aileler

¹¹² Osman Karatay, "Ortaçağ Bosna Devleti", *Balkanlar El Kitabı I*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (Ankara: Öncü Basımevi, 2006), 155-156.

¹¹³ Владимир Ћоровић, *Историја Босне* (Београд, Српска Краљевска Академија, 1940);

¹¹⁴ Mrgić, *Severna Bosna 13-16. Vek*, 86.

¹¹⁵ Владимир Ћоровић, *Историја Срба* (Београд: Leo Commerce, 2017), 257.

¹¹⁶ Mrgić, *Severna Bosna*, 87-100.

Kraldan bağımsız hareket etmekteydiler.¹¹⁷ 1448 yılında Bosna Devleti'nden özel bir bölge olarak Hersek bölgesi ayrılmış ve onun yöneticisi Stjepan Vukčić Kosaca dükü olmuştur. Her sene Bosna için daha büyük bir tehlike haline gelen Osmanlılardan korunmak için Bosna Kralı Stjepan, papazdan yardım istemiştir. Karşılığında Kral, Katolikliği kabul etmeye karar vermiş ve Vatikan'dan gelen tacı da giymiştir.¹¹⁸ Buna rağmen, Osmanlılar Sırbistan'ı ele geçirdikten sonra, Bosna'ya saldırdığında, Batı'dan beklediği yardımı alamamıştır. Böylece Bosna Devleti, Osmanlıların saldırılarına karşı dayanamamıştır.

3.2. Osmanlı Devleti'nde Bosna Bölgesi

Osmanlı Devleti, on dördüncü yüzyılın sonunda Balkan devletleri üzerinde egemenlik kurmaya başlamıştır. On beşinci yüzyılda bu süreç bitmiş ve Balkanlar'ın büyük kısmı Osmanlıların yönetimi altına girmiştir. Bunun için özellikle Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü önemliydi. Fatih Sultan Mehmet, tahta geçer geçmez Osmanlılar'ın en büyük hedeflerinden birisi olan, Bizans İmparatorluğunun merkezi İstanbul'un fethedilmesi için hazırlanmaya başlamıştır. 1453 yılında bunu gerçekleştirdiğinde, Osmanlı Devleti diğer Balkan devletlerini de ele geçirmek için hazır olmuştur. Bu devletler arasında Fatih Sultan Mehmet Sırbistan'ı ele geçirdikten sonra Kotromaniç Hanedanı tarafından yönetilen Bosna Devleti üzerine yönelmiştir. Fatih döneminden önce iki devletin orduları arasındaki ilk çatışma 1386'da gerçekleşmiştir.¹¹⁹ Bundan sonra 1388, 1392 ve 1398 yıllarında Bosna ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalar devam etmiştir.¹²⁰ Ayrıca, 1389 yılında Vlatko Vuković tarafından yönetilen Bosna ordusu Osmanlılara karşı Kosova Savaşı'na da katılmıştır.¹²¹ 1451 yılında Osmanlılar zaten Bosna'daki Hodidjed ve Vrhbosna'ya

¹¹⁷ Владимир Ћоровић, *Хисторија Босне*, 341.

¹¹⁸ Димитрије Богдановић et al., *Историја Српског Народа II- Борби за Обнову и Очување Државе* (Београд: Српска Књижевна Задруга, 1982), 392.

¹¹⁹ Kadir Albayrak, "Boşnakların Kökeni ve Müslümanlaşması Meselesine Bir Bakış", *Tezkire* S. 42 (2006), 237.

¹²⁰ Antonina Zheliazkova, "The Penetration and Adaption of İslam in Bosnia from the Fifteenth to the Nineteenth Century", *Journal of Islamic Studies* C. 5, S. 2 (1994), 187.

¹²¹ Vladimir Corović, *Kralj Tvrtko I Kotromanić* (Belgrad: Serbian Royal Academy, 1925), 80.

yerleşerek ve on sene sonra önemli noktalar olan Zvornik ve Srebrenica'yı ele geçirmişlerdir. Nihayet 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet Bosna Devleti'nin merkezi Bobovac'ı fethetmiş ve böylece Bosna Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur. Aynı senenin sonbaharında Macaristan Kralı Matiya Korvin Bosna'yı ele geçirmek amacıyla akınlara başladı ve başarılı olarak Yayçe ve Srebrenik'i ele geçirerek buralarda banlık kurdu.¹²² Bu bölge her sene daha da küçülüyordu, fakat buna rağmen Kral Matiya 1471'de buradaki Ban'a Bosna Kralı unvanı vermiştir. Böylece Bosna'da 'İkili İdare' denilen bir süreç başladı.¹²³ Bosna Banlığı 80 sene civarında yaşadı ve nihayet Osmanlılar 1512 yılında Srebrenik Banlığı ve 1528/9 yılında Yayçe Banlığını fethederek Bosna'nın fethedilmesi tamamlamıştır.¹²⁴

Bosna'yı fethetmeye başladığında Osmanlılar bu bölgede yeni bir idari sistem gerçekleştirdiler ve böylece 1463 yılında, merkezi Saraybosna olan Bosna Sancağı'nı kurdular. Bundan sonra Osmanlılar Hersek bölgesine saldırmaya devam ettiler ve bu bölgede fethettikleri toprakları Bosna Sancağı'na kattılar. Nihayet 1470 yılında ayrı olarak Hersek Sancağı, on sene sonra, Bosna Sancağı'ndan ayrı olarak da, İzvornik Sancağı da kuruldu.¹²⁵ Bu sancağın oluşturulması ile ilgili 1477 yılından önce her hangi bir kayıta ulaşmak mümkün değildir. Öte yandan İzvornik, ayrı bir sancağa ayrılmadan önce, Semendire Sancağı'nın parçasıydı.¹²⁶ Bosna Sancağı'nın güneybatı sınırı Neretva ve Rama, batı sınırı Uskopje ve Livno'ya kadar uzanıyordu, sonra Bosna Nehri'nin orta kısmını takip ederek Bosna Sancağı Vranduk, Maglaj ve Teşanj bölgelerini kapsıyordu. Ayrıca Bosna Sancağı Jeleč ve Novi Pazar bölgelerini de içeriyordu. Bu şekilde düzenlenen Bosna Sancağı Rumeli Eyaleti'nin bir parçası oldu. Ayrıca İzvornik ve Hersek Sancağı da Rumeli Beylerbeyliğinin sınırları içerisindeydi.¹²⁷ On altıncı yüzyılda yeni sancaklar kuruldu ve Budin Eyaleti oluşturulduktan sonra, Osmanlı Devleti'nde yeni bir eyalet kurulmaya ihtiyaç

¹²² Albayrak, "Boşnakların Kökeni ve Müslümanlaşması Meselesine Bir Bakış", 237.

¹²³ Mrgić, *Severna Bosna 13-16. Vek*, 135-140.

¹²⁴ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, çev. Zlatko Crnkovic i Senada Kreso (Sarajevo: Buybook, 2011), 109-110.

¹²⁵ *Историја Народа Југославије II* (Београд, Просвета, 1952), 109-110.

¹²⁶ Nedim Filipović, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini* (Tešanj: Centar za Kulturu i Obrazovanje, 2005), 3.

¹²⁷ A.g.e., 4.

duyuldu. Böylece 1580 yılında, Bosna, İzvornik, Hersek, Kırka, Kilis, Orahoviçe ve Pojega sancaklarını kapsayan Bosna Eyaleti kuruldu. 1584 yılında Zacisne, yani Çernik ve 1592’de ise Bihaç Sancağı da Bosna Eyaleti’ne katılmıştır.¹²⁸ 1537-1552 yılları arasında Bosna Sancağı’nın merkezi olarak Saraybosna geçmektedir. 1552-1639 yılına kadar Bosna Sancağı’nın ve 1580 yılından itibaren Bosna Eyaleti’nin merkezi Banja Luka olmuştur. 1639’da Bosna Eyaleti’nin merkezi tekrar Saraybosna oldu. Daha sonra, kısa bir süre bu bölgenin merkezi Travnik şehri olmuştur. (1722-1851).¹²⁹ Bosna Eyaleti’nin sınırları, kuzeyde Drava Nehri, güneyde Dalmaçya şehirleri dışında Adriyatik Denizi, doğuda Drina Nehri ve batıda Lika şehri kapsamaktaydı.¹³⁰ Günümüzdeki Bosna Hersek, Bosna Eyaleti’nde olan Bosna, İzvornik, Hersek sancaklarının toprakları ve Bihaç (kuzey-batı Bosna), Kırka (batı Bosna) ve Kilis (güney-batı Bosna) sancaklarının parçalarını kapsamaktadır.

3.3. Bosna’nın Dinî Durumu

Kulin Ban döneminden Osmanlı fethine kadar Bosna Devleti’nde etrafındaki diğer devletler gibi, bir devlet dini yoktur. Aksine, Bosna bölgesinde üç dinin ya da daha doğrusu bir dinin üç mezhebi yaygındı. Bunlar Ortodoks Hristiyanlığı, Katoliklik ve Bogomilizm’dir. Katolik kurumlar Bosna’da on dördüncü yüzyılın sonuna kadar hayatta kaldılar, fakat bundan sonra onların temsilcisi olarak Bosna’da sadece Fransiskanlar görülmektedir. Bosna’daki Ortodoks Hristiyanlığının varlığını gösteren pek çok manastır vardır, bu tesisler bu bölgelerde Ortodoksların merkezinin Bosna olduğunu göstermektedir.¹³¹Batı’dan Katolik dünyasının temsilcilerinden, özellikle Roma ve Macaristan etkisi sayesinde ve Doğu’dan, en çok Ortodoksluk temsilcileri Sırbistan ve Bulgaristan’dan gelen baskı altında, Bogomiller kendi güvenliklerini Bosna bölgesinde bulmuşlardır. Özel bir mezhep olarak Bogomilizm onuncu yüzyılda Bulgaristan’da ortaya çıktı ve Bosna’da ilk defa on ikinci yüzyılda (1199)

¹²⁸ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2-II. Beyazid Devri Kanunnameleri*, 259.

¹²⁹ *Историја Народа Јужнославије II*, 111.

¹³⁰ Feridun Emecen, “Bosna Eyaleti” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6 (1992), 296.

¹³¹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Bosne do Propasti Kraljevstva*, 344.

Sırp Župan Stefan'ın kardeşi Vukan'ın papaza yazdığı mektupta görülmektedir.¹³² Onun bu bölgelerde ortaya çıkmasının sebeplerinden biri Sırp ve Bulgaristan tarafından Bogomillere karşı yapılan baskı idi. Bu devletlerde yasaklanmış Bogomiller en çok coğrafi özellikleri dolayısıyla Bosna'ya kaçtılar ve orada on altıncı yüzyıla kadar kendi inançlarına bağlı kaldılar. Bogomiller ya da Patarenlere ayrıca *iyi Hristiyan* olarak da (*boni christiani*) bilinmektedir.¹³³ Onların inançlarına göre Tanrı birdir, ama bütün dünyanın yaratıcısı değildir. Yani buna göre Tanrı, sadece görülmeyen dünyayı yaratmıştır ve görülen her şeyin yaratıcının şeytandır. Ayrıca, her insanın vücudu da şeytan tarafından, fakat ruhu Tanrı tarafından yaratılmıştır. O yüzden Bogomiller bu dünyadaki bütün zevklerden uzak durmaya çalışmışlardır. Ayrıca, *boni christiani* olarak Bogomiller, Hz. İsa'yı en yüksek melek olarak kabul etmelerine rağmen haçı kutsal bir alet olarak kabul etmemişlerdir. Çünkü onlar için haç, İsa'nın vefatının sebebidir. Ayrıca onlar, diğer Hristiyanlar gibi Hz. İsa'nın dirilişi, vaftiz ve kutsal birliği kabul etmiyorlardı. Hristiyanlığın diğer iki mezhebinde var olan kiliseler, Bogomiller tarafından reddediliyordu, fakat onlarda farklı kilise türleri bulunuyordu.¹³⁴ Bu kiliseler birbirlerine bağlı değildi ve her kilisenin başında *djed* (*senior*) denilen din adamı bulunuyordu. Kutsal suyu, ikonlar ve diğer Hristiyanların çoğu tarafından kutsal olarak kabul edilen kilise aletlerini reddediyorlardı. Onlara göre insanlar en basit bir şekilde yaşamalı ve bütün zenginlikten feragat etmelidir. Onlar et yemiyorlar ve alkol içmiyorlardı, çünkü bunlar da diğer maddi şeyler gibi şeytanın eserleriydi. Bu dinin sıkı kurallarını sadece en iyi dindarlar uyguluyordu, fakat Bosna'daki Bogomiller daha esnek yaşıyorlardı ve böylece onların arasında çok zengin ve güçlü aileler de bulunuyordu.¹³⁵ Bazı bakış açılarına göre, böyle ilkelere dayanan Bogomillerin dini daha çok İslam dinine yakın idi, aralarındaki bu yakınlık ve ortak noktalar aslında

¹³² Раде Михалчић и Сима Ћирковић, *Лексикон Српског Средњег Века* (Београд, 1999), 61-62.

¹³³ Иво Андрић, *Развој Духовног Живота у Босни под Утицајем Турске Владавине* (Београд, Просвета, 1995), 16-19.

¹³⁴ Miloš Mladenović, "The Osmanli Conquest and the Islamization of Bosnia", *Slavic and East-European Studies*, C.3, S. 4 (1958-1959), 223.

¹³⁵ Vjekoslav Klaić, *Povijest Bosne do Propasti Kraljevstva*, 350-351.

Bosna'nın İslamlaşmasının sebeplerin arasında yer almaktaydı.¹³⁶ Son Bosna kralı Batı Hristiyanlığını kabul etti, fakat halkın çoğu Bosna Kilisesi'ne bağlı kaldı. Osmanlı Bosna'daki yönetiminin ilk asrında Bogomillerin sayısını azalttı ve onların çoğu İslam'ı kabul etti.¹³⁷

3.4. Bosna Bölgesinde Devşirme Sisteminin Uygulanması

Osmanlı Devleti'nin parçası olduktan sonra, diğer Osmanlı topraklarında uygulanan vergiler ve kurumlar Bosna bölgesinde de uygulanmaya başlandı. Bu uygulamalar arasında devşirme sistemi de kendine yer buldu. Devşirme sistemi genellikle Hristiyan ailelerden çocukların toplanmasına dayanmasına rağmen, Bosna bölgesinde uygulamasında bir istisna olarak Müslümanların çocukları da toplanıp devletin merkezlerine gönderilmiştir.¹³⁸ Bu istisnanın olduğunu hem farklı arşiv belgelerinde hem de Osmanlı kroniklerinde görmek mümkündür. Bu şekilde 1565 yılında Yeni Pazar vilayetinde yapılmış listeye göre, devşirme sırasında toplanan 60 çocuktan Müslüman olmayanların sadece 16 olduğu görülmektedir. Aynı belgede, 127 aileden bir çocuğun alındığı görülebilir. Bu belge, devşirme sırasında Bosna Sancağı'ndan Müslüman çocukların toplandığı ve ayrıca, genellikle düşünüldüğü gibi, her zaman kırk aileden bir çocuğun alınmayıp devletin ihtiyaçlarına göre değişikliklerin olabildiği göstermektedir.¹³⁹ H. 973 (M. 1566) tarihli Mühimme defterinde Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadınlara acemi oğlanı toplanması sırasında sünnetli oğlanların alınmasına engel olunmaması emredilmektedir. Fakat bu sünnetli çocukların yerli olmaları şartıyla toplanabilmelerine ve ayrıca belgede devşirmeden kaçırmak amacıyla sünnet edilen çocukların da toplanması

¹³⁶Jusuf Mulić, “O Nekim Posebnostima Vezanim za Postupak Parihvanja Islama u Bosni i Netačnostima Koje mu se Pripisuju”, *Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke* S. 23-24, (2005), 187.

¹³⁷Alexandar Lopasic, “İslamization of the Balkans With Special Reference to Bosnia”, *Journal of Islamic Studies* C.5, S. 2 (1994), 164.

¹³⁸Yavuz Ercan, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi”, 715.

¹³⁹Aladin Husić, “O Regrutaciji u Adzemi Oglane u Bosni 1565”, *Anali*, S. 37, (2016), 47-48.

emredilmektedir.¹⁴⁰ Buna göre demek ki sünnetli çocuklar, yani Müslüman çocukları devşirme sırasında 1566 yılından önce de alınıyordu, fakat bazı unsurlar buna engel olduğu için, belgede her engelin kaldırılması emredildi. Ayrıca belgede bazı kişilerin çocuklarını devşirmeden kurtarmaya çalıştıkları görülmektedir, ancak buna izin verilmemesi ve bu çocukların alınması da vurgulanmıştır. H. 981 (M. 1573) tarihli Mühümme defterinde yine Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarında, âdet olduğu üzere, yeniçerilik için acemi oğlanının toplanması sırasında hem Hristiyan hem de İslam reayadan çocukların alınması emredildi. Fakat bu belgede, İslam reaya için *Potur taifesi* ismi kullanıldı.¹⁴¹ Hatta H. 998 (M. 1590) yılında oluşturulan Mühümme defterinde Bosna beylerbeyine acemi oğlanı toplanmasında uygun davranılması ve *Poturoğlu* hariç kimsenin alınmaması emredildi.¹⁴² Potur oğullarının kim olduğu ve isminin nereden ortaya çıktığı ile ilgili birçok farklı görüş vardır. Osmanlı kaynaklarında bu terim ilk defa 1515 yılında, Feridun Bey tarafından *Mecmua-i Münşeat* adlı eserinde *Poturnak* şeklinde kullanılmış.¹⁴³ Bazı teorilere göre Poturoğlu terimi Orta Çağda Bosna'daki Bogomiller için kullanılan Pataren isminden ortaya çıktı.¹⁴⁴ Bu teori, uzun zamandır kabul ediliyordu ve özellikle Osmanlıların Bosna'yı fethettikten sonra orada kitlesel bir İslamlaşma olduğuna delil olarak kullanılıyordu. Kitlesel İslamlaşma hikâyesi, çoğu Bosna tarihçisi tarafından da kabul edilmiş ve onlar Orta Çağdaki Bosna'da, Hırvatlar ve Sırlar'dan ayrı olan, özel bir halkın yaşadığını ispat etmek için bunu delil olarak göstermişlerdir.¹⁴⁵ On yedinci yüzyılın başında yazılmış anonim bir eser olan Kavanin-i Yeniçeriyân devşirme toplanması sırasında Müslümanların çocuklarının toplandığını ifade etmektedir. Bu durum Bosna'da kitlesel bir İslamlaşma olduğunu göstermektedir. Bu esere göre, Fatih

¹⁴⁰ MD. 5, 220 (H. 973/M. 1566).

¹⁴¹ MD. 22, 590 (H.981/M. 1573).

¹⁴² MD. 66, 143 (H. 998/M. 1590).

¹⁴³ Feridun Bey, *Mecmua-yı Münşeatü's-Selâtn*, 472; Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması Ve Osmanlı Terminolojisinde Potur Ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", *Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir "Yalnız" İsim Bahaeddin Yedi yıldız'a Armağan* Der. Yunus Koç ve Serhat Küçük (2015), 214.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II* (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 84-85.

¹⁴⁵ Aşkın Koyuncu, "Kavanin-i Yeniçeriyân and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered", 294.

Sultan Mehmet Bosna'yı fethettikten sonra Bosna halkı toplanarak herkes İslam'ı kabul etmiştir.¹⁴⁶ Benzer bir hikâye Şem'danizade Fındıklı Süleyman Efendi tarafından yazılmış *Müri't-Tevarih* adlı eserde de görülmektedir. Şem'danizade'nin notlarına göre, Fatih Sultan Mehmet Bosna'yı fethettikten sonra, Bosna'daki halk toplanarak ve İslam'ı kabul etmiştir. Ayrıca Sultandan kendi çocuklarının da devşirme olarak almalarını istemişlerdir. Yazar, burada Osmanlı Devleti'nde genellikle Müslümanların çocuklarının neden alınmadığını da açıklamıştır. Bu açıklamaya göre, cenkte ve zorluklarda çocuklar annelerin ve babalarının yanına kaçtığı için Müslümanlar güvenilir olarak görülmemektedir. Diğer taraftan reyanın çocukları kaçamazlardı çünkü bunun için büyük ceza alabilirlerdi. Böyle bir kural olmasına rağmen Sultan Bosna'da istisna yapmış ve Bosna'daki Müslümanların çocuklarının devşirme olarak toplanmasına icazet vermiştir. Anlattıklarına göre Şem'danizade bu durumun yalnızca Bosna ve Hersek için uygulandığı ve bunun Hicri 867 (M. 1463) yılında olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁷ Buna göre Poturoğulları aslında İslam'a geçen Patarenler idi. Fakat kitlesel İslamlaşma hikâyesinde birkaç eksiklik vardır ve bu yüzden Poturoğlu ifadesinin Pataren kelimesinden ortaya çıktığı iddialarında da eksiklikler bulunmaktadır. Yani, bu kaynaklara göre, Bosna İslamlaşması 1463 yılında olmuştur. Fakat Nedim Filipoviç'in yaptığı araştırmalara göre, 1469 yılında Bosna Sancağı nüfusunun %99,15'i Hristiyan ve %0,85'i Müslüman idi. Birkaç sene içinde bu durum değişmeye başladı, 1485 yılında Bosna Sancağında %87,7 Hristiyan ve %12,3 Müslüman yaşamaktaydı. 1489 yılında ise Bosna Sancağının çoğu Hristiyan (%84,1) ve az bir bölümlüde Müslümanlardan (%15,9) oluşmaktaydı.¹⁴⁸ Bu bölgede İslam dininin daha hızlı yayılması on altıncı yüzyılda gerçekleştirebilir. Şöyle ki 1520 ile 1535 yılların arasında Bosna Sancağı nüfusunun %53,7'si Hristiyanlardan ve %46,3'ü Müslümanlardan oluşmuştur.¹⁴⁹ Yukarıdaki bulgular Bosna'da kitlesel bir İslamlaşmanın olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca, Şem'danizade'nin anlattıklarına göre Fatih Sultan Mehmet'in

¹⁴⁶Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyân*, 17.

¹⁴⁷Şem'danizade, *Müri't-Tevarih*, 454.

¹⁴⁸ N. Malcolm, *Bosna KratkaPovijest*, 102.

¹⁴⁹ Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", 231-232.

önüne Bosna ve Hersek halkı toplanmıştır.¹⁵⁰ Fakat Bosna bölgesi 1463 yılında, Hersek bölgesi ise 1481 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁵¹ Bu da Bosna’da Fatih döneminde bir İslamlaşmanın olabileceğini fakat Hersek bölgesinde böyle bir durumun gerçekleştiğini mümkün olmadığını göstermektedir. Buradan yola çıkarak Şem’danizade’nin anlattıklarında bir takım çelişkilerin olduğunu göstermektedir. Muhtemeldir ki Şem’danizade Bosna’nın kitlesel İslamlaşma hikâyesinin kaynağı olarak Kavanin-i Yeniçeriyan kullanmıştır.

Potur taifesinin Patarenlerin bir devamı olmadığını gösteren diğer bazı deliller de vardır. Pataren kelimesi İtalya’da *Patarene*, *Patarino*, *Patarini* şeklinde 1058 yılında ortaya çıkan, zanaatkârlar, esnaf ve köylüler tarafından oluşturulan ve papalığın güç ve zamansal ahlaki yolsuzluklara karşı çıkan grubu anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Arialdus denilen bir diyakoz tarafından yönetilen bu grup en çok Milan şehrinin *Pataria* kısmında toplandığı için, gruba böyle bir isim verilmiştir.¹⁵² Aynı kelime, XIII. yüzyılda Batı kaynaklarında Bosna’daki Bogomiller için de kullanılmaya başlanmış, fakat onun yerine ayrıca Bosna ve diğer Balkan ülkelerinde *babuni ve kudugeri* gibi terimler de kullanılmıştır.¹⁵³ Bosnalılar kendilerini anlatmak için *pataren* kelimesini kullanmıyorlardı, şöyle ki bu kelimedenden Potur kelimesinin oluşturulması mümkün değildi.¹⁵⁴ Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarıyla ilgili Osmanlı belgelerinde geçen Potur oğlu ifadesi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde de görülmektedir. Ancak bu eserde, Potur terimi sadece Bosna bölgesindeki halk için değil, diğer Yagodina (Semendire Sancağı, Rumeli Eyaleti), Belgrad (Semendire Sancağı, Rumeli Eyaleti), Yanova (Vulçitrın Sancağı, Rumeli Eyaleti) ve Pojegacık (Semendire Sancağı, Rumeli Eyaleti) gibi yerlerde yaşayanlar için de kullanılmaktadır.¹⁵⁵ Evliya Çelebi, Potur oğullarını anlatırken ayrıca ayrı bir dil

¹⁵⁰Şem’danizade, *Müri’t-Tevarih*, 454.

¹⁵¹Владимир Ћоровић, *Хисторија Босне*, 604.

¹⁵² Halim İşik, “Hristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Toplumlarına Etkileri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* C.6, S. 1 (2017), 139; <https://www.britannica.com/topic/Patarines>

¹⁵³Раде Михаљчић ve Сима Ћирковић, *Лексикон Српског Средњег Века*, 506.

¹⁵⁴ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 134; Раде Михаљчић, Сима Ћирковић, *Лексикон Српског Средњег Века*, 506, 519, 552.

¹⁵⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi* 5/2 (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010), 496.

olarak Poturca dilinden ve bu dilin Baç, Raça ve Rudnik şehirlerinde Sırp, Boşnaklar ve Bulgarlar tarafından konuşulduğundan bahsetmektedir.¹⁵⁶ Evliya Çelebi'nin Poturlarının Bosna dışında da ve aynı zamanda Bogomillerin olmadığı yerlerde yaşadığını ifade etmesi bu iki toplunun aynı olmadığını göstermektedir. Bu yüzden Pataren ile Potur kelimelerinin arasında hiçbir ilişki olmadığı söylenebilir.

Potur kelimesinin kullanılmasını anlamak için, ayrıca kelime kökünü anlamak gerekmektedir. Genel olarak tarihçiler, bu kelimenin Slav dillerindeki *po* (yarım) ve *Turčin* (Türk) kelimelerinden ortaya çıktığını iddia etmektedir.¹⁵⁷ Diğer taraftan, Noel Malcolm bu kelimenin Slav değil, Türk dilinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Ona göre bu kelime, Türkçede büyük, geniş ve en çok köylüler tarafından giyilen pantolonu temsil etmektedir. Bosna'daki Poturlar bu pantolonları giydiği için, onlara böyle bir isim verilmiştir.¹⁵⁸ Bu yüzden Malcolm Poturların Bosna'da yaşayan Slav Müslümanları olduğunu iddia etmektedir.¹⁵⁹ Sözlükte, bu kelimenin manası olarak birkaç açıklama bulunmaktadır. Bunlardan birisi Malcolm'un anlattığı pantolon, bir diğer manası ise köylü olarak geçmektedir.¹⁶⁰ Evliya Çelebi Poturları anlatırken, birkaç yerde ayrıca onların '*daracık serhadli esvapları*' giydiklerini de kaydetmiştir.¹⁶¹ Demek ki, Malcolm'un belirttiği gibi, Potur kelimesinin manalarından biri 'geniş pantolon' olmasına rağmen, Poturlar tarafından bu pantolon fazla giyilmiyordu ve buna göre onların isminin bu manadan kaynaklandığını iddia etmek de yanlıştır. Muhammed Hevai Üsküfi, 1631 yılında yazdığı *Makbul-i Arif* sözlüğünde Potur kelimesini köylü olarak tercüme etmiştir.¹⁶² Ama Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde anlatılan bütün Poturlar şehirlerde yaşadığı görüşülmektedir. Bu yüzden Muhammed Hevai'nin kullandığı köylü tercümesinin gerçekten köyde yaşayan insanı anlatmak için mi, yoksa küçültücü bir

¹⁵⁶ Evliya Çelebi, *Putopis-Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama*, çev. Hazim Šabanović (Sarajevo: Svjetlost, 1967), 526, 480, 375.

¹⁵⁷ Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", 238.

¹⁵⁸ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 135.

¹⁵⁹ A.g.e., 140.

¹⁶⁰ Redhouse Sözlüğü Türkçe/Osmanlıca-İngilizce (İstanbul: Redhouse Yayınevi, 2011), 939.

¹⁶¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi* 5/2, 496, 552.

¹⁶² Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", 241.

terim olarak mı kullandığı tamamen açık değildir. Potur kelimesi, on dokuzuncu yüzyılda bilinmeyen yazar tarafından yazılmış Lügat-i Bulgarî’de geçmektedir. Orada bu kelimenin aşağılayıcı anlamı vardır ve kültürel ve dini açıdan geri kalan kimseyi temsil etmektedir.¹⁶³ *Poturica* ya da *baliya* kelimesinin on dokuzuncu yüzyılda (bazı yerlerde bugün bile) aşağılama ifade eden bir kelime olarak kullanıldığı düşünüldüğünde,¹⁶⁴ ikinci durumun daha mümkün olduğu da görülmektedir. Ayrıca *Potur oğlu/Poturica* kelimesi Slav dillerindeki *postati* (olmak) ve *Turčin* (Türk) kelimelerinin birleşimini temsil etmektedir. Mademki, sadece Bosna değil, Osmanlı Devleti’nin diğer topraklarında, İslam dini ve kültürünü kabul edenleri ifade ediyordu. Bu yüzden bu kelimenin anlamının *Türk olanlar* için kullanıldığını ifade etmek daha mantıklıdır. 2007 yılında yayınlanan Boşnakça Sözlük’te (*Rječnik Bosanskog Jezika*) bu kelime fiil olarak, *poturčiti se* şeklinde geçmektedir. Sözlükte bu ifade ‘Türk olmak, Türk dini, kültür ve geleneklerini kabul etmek’ ya da ‘zorla birisine İslam’ı kabul ettirmek’ manasıyla kullanılmaktadır.¹⁶⁵ Ćiro Truhelka’nın anlattığı gibi, Osmanlı Devleti’nde, gerçek Türk olmayan halk için Türk ya da Potur kelimesi kullanıldığında, onun anlamı halkın kökeni ile bağlantılı değildi. Yani, bu kelime İslam’ı kabul edenler için kullanılıyordu, çünkü İslam ile gerçek Türklerin kültürü ve gelenekleri de alınıyordu. Aynı şekilde, mesela Katolikler için genellikle Latin ya da Ortodokslar için Rum ismi kullanılabilirdi.¹⁶⁶ Diğer yandan, bazı Bosnalı tarihçiler tarafından *Potur* kelimesi ve onun anlamı reddedilmektedir. Bunlardan birisi, Jusuf Mulić’tir. Ona göre, Bosna’da Poturlar yaşamamaktadır. Çünkü sadece İslam’ın kabul edilmesiyle buradaki insanlar Türk ya

¹⁶³Dragi Gjrojev, “Knowledge Transfer Among Muslim Communities in Ottoman Balkan Society: Cultural and Social Aspects Based on the Case Study of Two Dictionaries from 1827 and 1836/7”, *Europe and the Black Sea Region: A History of Early Knowledge Exchange (1750-1850)*, Der. Dominik Gutmeyr ve Karl Kaser (Zürich: Lit Verlag, 2018), 211.

¹⁶⁴Koyuncu, “Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna’nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı”, 241; Gjrojev, “Knowledge Transfer Among Muslim Communities in Ottoman Balkan Society: Cultural and Social Aspects Based on the Case Study of Two Dictionaries form 1827 and 1836/7”, 212.

¹⁶⁵*Rječnik Bosanskog Jezika* (Sarajevo: Institut za Jezik, 2007), 742.

¹⁶⁶Ćiro Truhelka, *Studije o Podrijetlu* (Zagreb, MaticaHrvatska, 1941), 6.

da Potur olamazdı.¹⁶⁷ Fakat bu durumda Mulić *Potur* kelimesindeki Türk manasını Türk halkının kökenlerine bağlamıştır. Fakat böyle bir anlamla bu terim kesinlikle kullanılamazdı. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayanlar için Türk ve Müslüman kelimeleri aynı anlamı ifade etmekteydi. Hatta günümüzde sıkça, Bosna'da yaşayan Müslümanlar için sıkça Türk ismi kullanılmaktadır.¹⁶⁸ Bu aslında onların milliyetini değil, onların dinini temsil etmektedir.

Potur oğulları hakkında ayrıca devşirme ile ilgili araştırmalar yapan Polonyalı tarihçi Aleksandar Solovjev de ilgilenmiştir. Onun araştırmalarına göre Poturlar Bosna da yaşıyorlardı ve ne Hristiyan ne de Müslüman idiler. Yani, özel bir grup olarak Poturlar Osmanlıların önünde İslam'ı kabul ettiler, fakat aynı zamanda Hristiyan geleneklerinden ayrılmadılar. O yüzden bazı Poturlar hem kiliselere hem de camilere gidiyorlardı ve hem İncil hem de Kur'an okuyorlardı. Bu yüzden onların inançları gerçek Türk inançlarından çok farklıydı ve Türkler onlarla evlenmeyi ve onlara karışmayı sevmiyorlardı. Solovjev de onlar için köylüler terimini kullanmış, Hristiyan ordusu gelince kendilerini Hristiyan olarak, Osmanlı ordusu gelince Müslüman olarak gösterdiklerini iddia etmiştir. Solovjev de bu halkı özellikle Bosna ile ilişkilendirir ve Potur ifadesinin kaba ve negatif anlamı olduğunu vurgular.¹⁶⁹ Potur taifesini, iki din arasında bulunan özel bir grup olarak 1630 yılında Osmanlı Devleti'ni gezerek Bosna'dan geçen Joannes Baptista Montalbanusda anlatmaktadır.¹⁷⁰ Benzer açıklamaları Monalbanus'tan 30 sene sonra İngiltere elçisi olarak Osmanlı Devleti'nde ikamet eden Paul Rycout da yapmıştır.¹⁷¹ Ancak bu eserler arasındaki benzerlikler Latinceyi iyi bilen¹⁷² Rycout'un Montalbanus'un eserinden faydalandığını düşünebilir. Yine, burada Poturların İslam'ı kabul

¹⁶⁷Jusuf Mulić, “O Nekim Posebnostima Vezanim za Postupak Parihvanja Islama u Bosni i Netačnostima Koje mu se Pripisuju”, 178.

¹⁶⁸Aşkın Koyuncu, “*Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı*”, 241.

¹⁶⁹Александар Соловјев, “Нестанак Богумилства и Исламизација Босне”, *Годишњак Историског Друштва Босне и Херцеговине* С.1, S.1 (1949), 56-60.

¹⁷⁰Joannes Baptista Montalbanus, *Turcici Imperii Status Seu Discursus Varii De Rebus Turcarum* (Elzevir, 1630), 84.

¹⁷¹ Paul Rycout, *The Present State of the Ottoman Empire* (London: J. Starkey and H. Brome, 1670), 131.

¹⁷²William Innys, *Biographia Britannica* V (London: 1760), 3501.

ettiklerinde, aynı zamanda eski geleneklerini de bırakmadıkları görülmektedir. Bu olay aslında, Osmanlı Devleti'ndeki topraklarda, özellikle Balkanlar'da, yeni bir şey değildir, çünkü oradaki bölgeler farklı kültürlerin karşılaşma noktasını temsil ediyordu. Ancak Batı'dan gelen seyyahlar bu olay farklı şekilde görmüşlerdir.

Batı eserlerinde negatif anlam ifade eden Potur kelimesi 1565, 1573, 1578, 1589 ve 1595 tarihli Mühimme defterlerinde de görülmektedir. Bu demektir ki Potur terimi sadece Hristiyanlar tarafından Müslümanları aşağılamak için değil, aynı zamanda Devlet belgelerinde de kullanılıyordu. Bu yüzden bu kelimenin ne anlam ifade ettiği tartışılır bir durumdur. Hristiyanların çocuklarının alınmasıyla aynı zamanda Poturların çocuklarının alınması hakkında H. 1003 yılında da emir verildiği görülmektedir. Fakat bu belgede, Bosna Sancağı'ndan değil, Bosna Eyaletin'den bahsedilir. Bu şekilde Potur çocuklarının alınması işinin bütün Bosna Eyaletinde yapıldığı görülmektedir.¹⁷³ Potur kelimesi *Poturčenjaci* şeklinde, tarihçi Ćiro Truhelka'nın notlarında da bulunmaktadır, fakat Truhelka onlara özel bir grup olarak bakmamış, sadece onların Bosnalı, Sırbistanlı ve Hırvatistanlı olduğunu ve Osmanlı Devleti'nde yüksek makamlara ulaştığını ifade etmektedir. Truhelka, örnek olarak Mahmud Bey Opukoviç, Ahmed Paşa Hercegoviç gibi kişileri ifade etmektedir. Truhelka özellikle onlarda kimsenin nereli olduğunu unutmadığını vurgulamaktadır. Bunun ispatı olarak, götürülen oğlanların sıkça memleketlerini ziyaret etmesi ve akrabalarının yanına götürülmesini göstermektedir.¹⁷⁴

Bütün bunlara göre, Poturlar'ın genellikle İslam'ı kabul eden Slavlar olduğu söylenebilir. Fakat din ile kültür arasında yakın ilişki olduğundan, Osmanlı Devleti'nde de Müslüman olduktan sonra, insanlar farklı yeni gelenekleri de benimsemişlerdir. İslam'ı kabul edilmesiyle, insanların kıyafetleri, davranışları ve adetleri değişmiştir.¹⁷⁵ Bu yüzden de Poturlar kültürel açıdan Türklere benzemeye başladığından onlara böyle bir isim verilmiş olabilir. Aynı zamanda İslam'ı kabul edince, Poturlar daha önceki Hristiyan geleneklerini tamamen bırakmamıştır, bu yüzden bazı eserlerde, iki dinin arasında buldukları anlatılmaktadır. Ancak inanç değişikliklerinden dolayı Hristiyanlar onlardan hoşlanmadığı için, zamanla Potur terimi olumsuz bir çağrışım kazanmış olabilir.

¹⁷³MD. 73, 815 (H. 1003/M. 1595).

¹⁷⁴Ćiro Truhelka, *Studije o Podrijetlu*, 11.

¹⁷⁵Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 425.

Potur oğlu dışında, Bosna’da uygulanan devşirme sistemi ile ilgili sorulardan birisi aslında Müslümanların çocuklarının neden ve ne zaman toplanmaya başladığıdır. Belirtildiği gibi Kavanin-i Yeniçeriyan ve Şem’danizade tarihinde verilen açıklamalar şüpheli olmasına rağmen, bazı tarihçiler, Uzunçarşılı,¹⁷⁶ Mücteba İlgürel,¹⁷⁷ Yusuf Halaçoğlu,¹⁷⁸ Safvet Bašagić,¹⁷⁹ gibi, bunu kabul ettiler. Fakat bu iddialar şüpheli olduğu için bu soruların cevaplarını diğer kaynaklarda aramak gerekmektedir. Bosna’da Müslümanların toplanmasının sebeplerinden, on altıncı yüzyılda bir elçilik üyesi olarak İstanbul’a giderek Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan’dan geçen Benedict Kuripeşiç, yazdığı Seyahatnamede bahsedilmektedir. Kuripeşiç’e göre, Bosna’da devşirme özel bir yer alıyordu ve Osmanlı Devleti’ndeki yeniçerilerin çoğu, memur ve kaptanın devşirme yoluyla Bosna’dan alınan oğlanlardan oluşmuştur. Bunun sebebi, buradaki gençlerin yetenekli ve böylece devlette çok faydalı olmasıdır.¹⁸⁰ Kavanin-i Yeniçeriyan eserinde de Kuripeşiç’in iddialarına benzer iddialar görülmektedir. Dolayısıyla, bu eserin yazarı da Bosna’daki oğlanların özellikle akıllı ve kabiliyetli olduğu ve bunun için Saray-ı Amire’ye gönderildiğini anlatmaktadır. Bu şekilde Bosnalı devşirilmiş oğlanların çoğu, Osmanlı Devleti’nde önemli makamlara ulaşır devlet yönetiminde mühim rol oynayabilirdi.¹⁸¹ Benzeri sebepler Bosnalı yazar ve tarihçi İvo Andrić de ifade etmektedir. Onun anlattıklarına göre, Bosna’daki gençlerin çoğu köyler ve dağlarda yaşadığı için çok sağlıklıydı ve aynı zamanda çok akıllı ve yetenekliydi. Bu yüzden bu gençler daha kolay şekilde iyi devlet adam olabilirdi ve diğer taraftan Türkler hem tembel hem de ahlaksız olduğu için, devlet işlerinde başarılı olamazlardı.¹⁸² Ayrıca, böyle bir kuralın sebebi hızlı bir İslamlaşma ile ilgili

¹⁷⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*.

¹⁷⁷ Mücteba İlgürel, “Acemi Oğlanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 1 (Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1988), 324.

¹⁷⁸ Y. Halacoğlu, *XIV–XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, (Ankara: Turk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 39.

¹⁷⁹ Safvet Beg Bašagić-Redžepašić, *Kratka Uputa u Prošlost Bosne i Hercegovine*(Sarajevo: Vlastita Naklada, 1900), 17.

¹⁸⁰ Benedict Curipeschitz, *Itinerarium Wegrayss Kü. May. potschafft, gen Constantinopel, zu dem Türckischen Kayser Soleyman, Anno xxx*, 31.

¹⁸¹ Tayfun Toroser, *Kavani-i Yeniçeriyan*, 17.

¹⁸² Иво Андрић, *Развој Духовног Живота у Босни под Утицајем Турске Владавине*, 31.

olabilirdi. Osmanlı Devlet’inde hiç bir bölge İslamlaşma süreci görmeden geçmezdi, fakat bu süreç bazı yerlerde daha hızlı, diğerlerde daha yavaş ve az oluyordu. Bosna bölgesinde İslam dini daha hızlı yayıldığından dolayı, zaten nüfusun çoğu Müslüman olmuştur. Hatta bazı görüşlere göre, Bosna bölgesi Osmanlı Devleti’nin İslam merkezi idi.¹⁸³ Bu yüzden, bu bölgeden devşirme sırasında sadece Hristiyan çocukları alınsaydı, onların sayısı diğer bölgelerdeki gibi yeterli olamazdı. Zaten, bu olay sadece Bosna değil, Arnavutluk’ta da görülebilir ve bu bölge tam Bosna gibi, hızlı İslamlaşmanın olduğu bir yerdir. Bu bölgelerden alınan oğlanların devşirme sırasında özel olduğunu ve diğer oğlanlardan ayrıldığı bazı belgelerde de görülmektedir. Şöyle ki 1666 tarihli bir belgede, İstanbul’a kadar acemi oğlanlarının geçtiği yolda mutlaka Bosna ve Arnavutluk çocuklarının diğerlerinden ayrılması emredilmektedir.¹⁸⁴ Bu çocukların ayrılmasının sebeplerinden biri onların dini anlayışları olabilir. Yani, diğer çocuklar gibi, bu çocuklar galiba aynı süreçten geçmiyorlardı. Hristiyan çocukları yeni dini kabul edip yeni isimler alıyorlardı, fakat Müslüman çocuklarına böyle bir şey yapılmasına gerek yoktu. O yüzden onların diğerlerinden ayrılmasının gerekli olduğu iddia edilebilir.

Bosna bölgesinde devşirme sisteminin uygulanmasının başlangıcı hakkında da görüşler farklıdır. Daha önce bahsedilen Kavanin-i Yeniçeriyan ve Şemdanizade’nin açıklamasına göre, devşirme hemen Bosna’nın fethinden sonra uygulanmaya başlamıştır. Fakat Truhelka’nın Dubrovnik Arşivi’nde yaptığı araştırmalara göre, ilk devşirme Bosna’da 1467 senesinde olmuştur. İlk defa oğlanları toplamak için aslen Dubrovnik’ten olan Freng Yusuf yayabaşı Bosna’ya gelmiştir.¹⁸⁵ Bu ilk devşirme toplanmasından sonra, 1472 yılında da devşirme yapılmıştır. Bunun hakkında Dubrovnik Arşivi’nde devşirme ile ilgili bir belge bulunmaktadır. H. 877 (M. 1472) tarihli bu belge, Dubrovnik’e gönderilmiş ve orada Fatih Sultan Mehmet, Dubrovnik sakinlerine devşirmeden kaçmaya çalışan oğlanlara kimsenin yardım etmemesini emretmiştir. Yazdıklarına göre, o yıl acemi oğlanı “Vlahe i Valhčiče” toplamaya

¹⁸³ Antonina Zheliazkova, “The Penetration and Adaption of İslam in Bosna from the Fifteen to the Nineteen Century” 197.

¹⁸⁴ Aşkın Koyuncu, “Kavanin-i Yeniçeriyan and the Recruiment of Bosnian Muslim Boys as Devshirme Reconsidered”, 304.

¹⁸⁵ Ćiro Truhelka, “Turko-slavjesnki Spomenici Dubrovačke Arhive”, *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini* S. 23 (1911), 321.

Hamza Bey gönderilmiş, fakat bazıları Dubrovnik'e kaçtığı için, oradaki insanlara böyle bir emir verilmiştir.¹⁸⁶

Truhelka'nın araştırmalarına göre, sonraki devşirme Bosna'da 1493 yılında gerçekleştirilmiş ve o zaman devşirme vermek istemeyen bazı aileler yine Dubrovnik'e kaçmışlardır. Ondan sonra Bosna'da devşirmenin 1502, 1506 ve 1518 yılında oluşunu kaydedilmiştir. 1518 yılında, Hersek'teki Hristiyanların çoğunun tekrar Dubrovnik'e kaçtığı görülmektedir.¹⁸⁷ Demek ki Truhelka ilk devşirmenin uygulanmasının Bosna'nın fethinden bir kaç sene sonra olduğunu belirtmiştir. Bu görüş kabul edilebilirdir. Çünkü Bosna'nın fethi birden bitirilmemiş ve bütün toprakları hâkimiyet altına almak için zaman lazımdı. Birden bire yeni topraklarda yeni uygulamaları gerçekleştirmek kolay değildir. Özellikle bu toprakların bir bölümünde savaş devam ettiği süreçte bunu uygulanmak hiç kolay değildi. O yüzden Osmanlıların devşirme sisteminin kurulması ve uygulanmaya başlanmasını Bosna'nın fethedilmesinden hemen sonra başlatmak mantıklı görülmemektedir. Bosna'daki Müslümanların çocuklarının devşirme olarak ne zaman alınmaya başlandığı tam olarak belli değildir, ama Feridun Bey'in ifadelerine göre, bu 1515 yılından gerçekleşmiştir. O sene Yavuz Sultan Selim, Bosna ve Hersek sancaklarında bulunan beylere bu bölgelerden yeniçerilik için, Müslüman olan Poturnak oğullarının toplanmasını emretmiştir. Bundan sonra, bu bölgelerden Müslüman çocukları devamlı alınmaya başlanmıştır.¹⁸⁸

Yine Şemdanizade'nin açıklamasına göre, Bosna Müslümanlarından toplanan sadece çocuklar bostancı olarak sarayda kalabilirlerdi. Gerçekten onların bostancı olarak gönderilmesinden bazı Mühimme defterinde bahsedilir. H. 986 (M. 1578) tarihli iki Mühimme defterlerinde benzer emir görülmektedir. Bu belgelerde, has bahçeye oğlanlar lazım olduğu için Bosna'dan gelen devşirme oğlanların 50 tanesinin gönderilmesi emredilmektedir.¹⁸⁹ Fakat bu belgelerde bütün Bosna'dan gelen oğlanların değil, sadece 50 tane gönderilmesi emredildiği için, bütün Bosna gençlerinin saraya gönderilmesinin bir kural olmadığı söylenebilir. Benzer şekilde H. 983 (M. 1574) tarihli bir belgede, Bosna'dan devşirilen 50 tane oğlanın Edirne Eski

¹⁸⁶ Truhelka, "Turko-slavjeski Spomenici Dubrovačke Arhive", 37.

¹⁸⁷ A.g.e., 321.

¹⁸⁸ Feridun Bey, *Mecmua-yı Münşeatü's-Selâtin*, 472.

¹⁸⁹ MD. 36, 84 (H. 986/M. 1578); MD. 35, 989, (H. 986/M. 1578);

Sarayı'na gönderilmesi emredilmiştir.¹⁹⁰ Bazı kaynaklarda, devşirme sırasında Bosna'dan İstanbul'a götürülen oğlanların sadece has bahçeye değil, ayrıca farklı güçlü paşaların saraylarına gönderildiği ve orada köle olarak çalıştırıldığı vurgulanmaktadır. Örnek olarak, 1557 yılında bir devlet adamı öldükten sonra onun evinde *köle* olarak 156 Bosnalı, özel devşirme türü ile toplanmış, oğlanın bulunduğu ifade etmektedir.¹⁹¹ Bu, genç oğlanların çoğunlukla Anadolu'ya gönderilmelerinin nedeni, Osmanlı kültürü ve dilinin öğretilmesi amaçlanmış olabilir. Ancak, Anadolu'ya gönderilmeden bazı çocukların İstanbul'da devlet adamlarının saraylarında da bu dönemi geçirdiği söylenebilir. Demek ki, bu durumlardaki bazı Bosnalı oğlanlar, hemen saraya alınabilirdi ve bunun sebebi olarak da yine onların Müslüman dini benimsemiş olmaları gösterebilir. Diğer oğlanlar dini ve dili öğrenirken, bu oğlanlar zaten sarayda bostancı görevi yapabiliyordu. Kuripeşiç'in Bosnalı oğlanların güvenilir olduğu için, diğer gençlerden daha çok bostancı olarak alındığını ifade etmesine rağmen,¹⁹² yine de böyle bir kesin kuraldan bahsedilmez. Zaten Osmanlı Devleti'nin birçok sadrazamı Bosna olduğunu bakılarak Bosnalı oğlanlar diğerleri gibi aynı yollardan geçerek yükseldikleri düşünülebilir.

Bazı tarihçiler devşirme sisteminin çocukların ilerlemesi ve eğitim alması için bir fırsat olduğunu iddia ederken,¹⁹³ bunun Osmanlıların bir zulmü olduğunu düşünen de vardır. Bu konu ile ilgili Batı literatüründe pek çok bilgi verilmektedir.¹⁹⁴ Hatta bu belgelere göre, Bosna'da acemi oğlanı toplanmadığında Müslümanların bazen Hristiyanların çocuklarının yerine kendi çocuklarını göndermeye çalıştığı belirtilmektedir.¹⁹⁵ Fakat Müslümanlara zaten devşirme toplanmasında izin verildiği için, böyle hileler neden başvurulduğu tam olarak açık değildir. Ayrıca, bazı kaynaklar bu durumun tersi de iddia etmekte Hristiyanlar Müslümanlara çocukların

¹⁹⁰ MD.24, 461 (H. 982/M. 1574);

¹⁹¹ Noel Malcom, *Bosna Kratka Povijest*, 113.

¹⁹² Benedict Curipeschitz, *Itinerarium Wegrays Kü. May. potschafft, gen Constantinopel, zu dem Türckischen Kayser Soleyman, Anno xxx*, 31.

¹⁹³ Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", 718.

¹⁹⁴ Curipeschitz, *Itinerarium Wegrays Kü. May. Potschafft, gen Constantinopel, zu dem Türckischen Kayser Soleyman, Anno xxx*, 22.

¹⁹⁵ Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, 54.

değiştirilmesi için para vermekte, ya da çocukları toplayan görevlilere de para vererek çocukların götürülmesine engel olmaya çalıştığını iddia etmektedir.¹⁹⁶ Daha önce sunulmuş belgelerde de insanların çocuklarını devşirmeden kurtarmaya çalıştığı ve hatta Dubrovnik'e kaçtığı görülmektedir, şöyle ki herkesin kendi isteğiyle çocuklarını vermek istemediği bu belgelerden anlaşılmaktadır.

Bosna'da devşirme sistemi, sadece Hristiyanlarda değil, Müslümanlar arasında uygulanmasına rağmen, halkın hatırasında kötü bir kurum olarak kaydedilmiştir.¹⁹⁷ Devşirme sistemin anlatılmasında sıkça şiddet ve Türk görevlerin keyfi hareketlerinden bahsedilmektedir. Bu durum tarih tartışmalarında devşirme sisteminin uygulanmasıyla ilgili sorularda ve konularda şiddet olarak görülmektedir. Bu şiddet, çocukların zorla alınması ve hatta çocuklarını vermeyen ebeveynlere katı cezaların verilmesinde görülmektedir. Devşirme bu yüzden çocukların kaçırılması olarak anlatılmaktadır.¹⁹⁸ Böyle bilgiler Batı'dan gelen bazı seyyahlar tarafından da anlatılmıştır. Yine Kuripeşiç'in seyahatnamesinde, devşirme sistemi Osmanlı'nın en büyük zulmü olarak gösterilmiştir. Bosna'dan geçerken oradaki Hristiyanların Avusturya'ya Osmanlılardan kendilerini kurtarması için yardım ricalarını da kaydetmiştir.¹⁹⁹ Bazı kaynaklar, Bosna toprakları çok verimli olmasına rağmen, insanların bu zor vergiden kurtulmak ve ailelerini korumak için sıkça topraklarını bırakıp kaçtıklarını da göstermektedir. Kaçmayanlar zaten toprakları işleyecek halde değildiler çünkü bu zor vergi onları mahvediyordu.²⁰⁰ Ayrıca çocukların götürülmesini engellemek için, bazı ebeveynler çocuklarını küçük yaşta olmalarına rağmen evlendiriyordu ya da onlara zarar vererek onları sakatlıyorlardı.²⁰¹ Batı kaynaklarında sıkça açıklanan olaylardan biri, ailelerini unutmamaları için çocukların

¹⁹⁶Чедомиль Мијатовић, “Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа”, *Гласник Српског Ученог Друштва*. С. 36, S. 1 (1873), 191.

¹⁹⁷Evgeni Radushev, “Peasant Janissaries?”, 461.

¹⁹⁸Petar Matković, “Putovanja po Balkanskom Poluotoku XVI. Veka 10”, *Rad JAZU* S. 100, (1889): 161-162.

¹⁹⁹Curipeschitz, *Itinerarium Wegrayss Kü. May. Potschafft, gen Constantinopel, zu dem Türckischen Kayser Soleyman, Anno xxx*; 50-51.

²⁰⁰Чедомиль Мијатовић, “Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа”, 186.

²⁰¹A.g.e., 191-192.

alınlarına haç işaretinin çizilmesiydi.²⁰² Fakat buna rağmen götürülen çocuklar, ailelerini, dinlerini ve köylerini unutuyorlardı. Bu yüzden devşirme sistemi, Bosna'da yaşayan ailelerin parçalanmasına neden oldu. Hatta devşirme ile götürülen oğlanların gelecekte ihtiyaç olduğunda kendi ailelerini öldürmeleri için hazırlandığı bile iddia edilmektedir.²⁰³ Ancak, Batılı ziyaretçiler tarafından yazılan bu seyahatnamelerin amaçlarından birinin Osmanlı Devletine karşı propaganda yapmak olduğunu unutmamak gerekmektedir. Yani bu yazıların ifade edildiği dönemde, Batı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler pek iyi değildi. Dolayısıyla, Batı kendisini Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların koruyucusu olarak göstermeye çalışıyordu ve bu yüzden onların kurtuluşu için çıkaracağı savaşın meşruiyet kazanması gerekiyordu. Bu nedenle bunların yazılmasının amacı akılda tutularak onların özel bir dikkatle ele alınması gerekmektedir. Diğer taraftan, devşirme sırasında ebeveynlerin çocuklarını her zaman kendi isteğiyle vermediği bazı diğer kaynaklarda da görülmektedir. Bunu H. 987 (M. 1579) tarihli Mühimme defterinde bulunan belge göstermektedir. Bu belgede Hersek Sancağı ve Prepolye kadısına çocukların toplanması için gönderilen Yayabaşı Ahmed'e çocukları vermeyen ve ona saldıran insanların cezalandırılması emredilmektedir. Belgede ceza olarak kürek cezası geçmektedir.²⁰⁴ Prepolye ile ilgili bu belge her yerde ailelerin çocuklarını gönüllü olarak vermediklerini göstermektedir ve bunu yapmayınca cezalar da aldığını göstermektedir.

Diğer taraftan bazı görüşlere göre Bosna'da insanların çoğu çocuklarını kendi isteğiyle veriyorlardı. Hatta bazı Müslüman ailelerinin kendi çocuklarının acemi oğlanına alınmasını sağlamak için onları Hristiyan ailelerine verdiği iddialar da bulunmaktadır. Bu çok mantıklı değil, çünkü görüldüğü gibi, Bosna'dan zaten Müslüman çocukları da alınıyordu. Ama çocukların kendi isteğiyle verilmesinin sebebi aslında ailelerin çocuklara daha iyi ve parlak bir gelecek sağlamak istemeleridir. Köyde yaşayan ailelerin bu, çocuklarının ilerlemesi için tek yoldu. Bosna'daki reaya bir şekilde sosyal değişim ve refah sağlamak istedi ve devşirmeyi bunun için bir araç olarak görmüşlerdir. Bu şekilde Bosna bölgesi, Osmanlı

²⁰²Paul Rycout, *The Present State of the Ottoman Empire*, 83.

²⁰³Speros Vryonis, "Isidore Glabas and the Turkish Devshirme", *Speculum A Journal of Medieval Studies* C.3, S. 31, (1956), 437.

²⁰⁴MD. 39, 283 (H. 987/M. 1579).

Devleti'nde devşirme sisteminin uygulanması ve en iyi yeniçerilerin toplanması için “Eldorado” temsil ediyordu.²⁰⁵ Bosna'da devşirmenin zorla uygulandığı iddialarına ayrıca Bosnalı tarihçi Jusuf Mulić de karşı çıkmaktadır. *O Nekim Posebnostima Vezanim za Postupak Prihvatanja Islama u Bosni i Netačnostima Koje mu se Pripisuju* adlı çalışmasında devşirmenin zorla uygulanan bir kurum olduğunu reddetmektedir. Ayrıca, devşirme için Slav dillerinde kullanılan *danak u krvi* (kan vergisi) teriminin tamamen yanlış olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Onun gözlemlerine göre devşirme sırasında hiç kan olmadığı için, bu terimin kullanılmasının bir temeli yoktur. Diğer taraftan, devşirme sisteminin Osmanlı Devleti'nde yaşayan halk çocuklarının ilerlemesi için iyi bir fırsat olduğunu düşünmektedir. Bu fırsatı iyi kullananlar, Osmanlı Devleti'nde önemli makamlar kazanabilirdi. Bu şekilde Hersekzade Ahmed Paşa, Rüstem Paşa, Sokullu Mehmet Paşa ve diğer devşirilmiş gençler sadrazam mertebesine kadar ulaşabiliyorlardı.²⁰⁶ Fakat devşirme sistemini temsil eden *danak u krvi* ifadesinin aslında bir mecaz olarak kullanıldığını görememiştir. Bu ifadeye kan (*krv*) kelimesi aslında bir mecazdır. Çünkü devşirme sırasında götürülen gençlerin aileleriyle kan bağları vardı ve çocukların götürülmesiyle bu ilişkiler koparılmaktaydı.

Gerçekten de daha iyi bakılırsa çocukların her şey tamamen unutulmasının mümkün olmadığı görülebilir. Hatta bazı örneklerden yola çıkarak, oğlanlar ile aileleri arasındaki ilişkilerin devam ettiği fark edilmektedir. Bosna'dan devşirme sırasında alınmış ve daha sonra üç padişahın hizmetinde vezir-i azam olarak çalışmış Sokullu Mehmet Paşa iyi bir örnek olabilir. Yani, vezir-i azam olduktan sonra ailesiyle sadece ilişkileri devam etmemiş, ayrıca onları İstanbul'a yanına getirmiştir.²⁰⁷ Diğer bir örnek, on yedinci yüzyılda sadrazam olan Nevesinli Salih Paşa'dır (1607-1647). Devşirme sırasında alınmış Salih Paşa doğduğu yerde çok ünlü olmuş ve orada medrese, cami ve bezzazistan yaptırmıştır. Demek ki devşirilen çocuklar nereden geldikleri ve kim oldukları bu belgeden yola çıkarak anlaşılmaktadır.²⁰⁸ Ayrıca,

²⁰⁵ Antonina Zheliazkova, “The Penetration and Adaption of İslam in Bosnia from the Fifteen to the Nineteen Century”, 197.

²⁰⁶ Jusuf Mulić, “O Nekim Posebnostima Vezanim za Postupak Prihvatanja Islama u Bosni i Netačnostima Koje mu se Pripisuju”, 200.

²⁰⁷ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 114.

²⁰⁸ Alexandar Lopasic, “Islamization of the Balkans With Special Reference to Bosnia”, 180.

devşirilen çocukların menşeleri hakkındaki bilgileri içeren eşkâl defterler de vardır. Yani onların kim oldukları muamma değildir. Devşirme ile alınan çocukların hepsini aynı mertebeye ulaşması mümkün değildir. Bazıları sadece yeniçeri olarak kalmış ve onların rolü askerlik yapmak olarak devam etmiştir. Yeniçerilerin hepsinin ailelerine geri dönmek ve onlarla ilişki kurmak gibi imkân yoktur. Fakat buna genel bir kural olarak bakmak yanlıştır, çünkü bazı devşirilmiş oğlanlar daha sonra kendi bölgelerine dönüp merkezi gücün temsilci olarak görev yapmışlardır. Ayrıca, insanların yeniçeri olmak için bazen rica da bulduklarında pek çok belgeden anlaşılmaktadır. 1574 tarihli belgede, zimmilerin İslam'ı kabul edip yeniçeri olmak istemeleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır.²⁰⁹ Burada aslında onların ilk amacı ilerlemek için yeniçeri olmaktır, fakat bunun sonucu olarak dinlerinin değiştirilmesi de gerekiyordu.²¹⁰

Devşirilmiş gençler, 1488 yılından itibaren Bosna'ya dönüyorlardı ve orada merkezi gücü temsil ediyorlardı. Bu şekilde 1488 ile 1858 yılları arasında toplam 58 devşirilmiş Bosnalı genç Bosna'ya paşa olarak dönmüş ve orada merkezi temsilci olarak görev yapmıştır.²¹¹ Gençlerin alındıkları yerlere geri dönmesi, memleketleriyle temaslarını kaybetmediklerinin ve aileleriyle bağlarının kopmadığının bir başka göstergesidir. Fakat bu sistem yine de bazı sorular ortaya çıkarmaktadır. Devşirme sisteminin uygulandığı bölgelerin İslamlaşmaya nasıl bir katkı sağladığı bunlardan biridir.

²⁰⁹ MD. 25, 2626 (H. 982/M.1574); MD. 25, 3026 (H. 982/M. 1574); MD. 25, 2578 (H.982/M. 1574);

²¹⁰ Evgeni Radushev, "Peasant Janissaries?", 452-453.

²¹¹ Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 114.

3.5. Orta Çağ'daki Sırp Devleti

Sırp lar, ilk defa Bizans İmparatoru Hıraklius (610-641) döneminde Balkanlar'a devamlı olarak yerleştirildiler. Yaşadıkları alanlar denizde Duklja,²¹² Zahumlje²¹³ ve Travunija²¹⁴ idi ve bu bölgelerin kuzeyinde Sırbistan bölgesi, batısında Bosna ve doğusunda Raşka²¹⁵ bölgeleri bulunuyordu.²¹⁶ Onuncu yüzyılda bu bölgeler Sırp Devleti'nin bir parçası olarak görülmektedir. On ikinci yüzyıla kadar egemenliği Bizans altında bulunan Sırp Devleti, Nemanjić Hanedanı yönetiminde aynı asrın ortasında bağımsızlığını kazanmıştır.²¹⁷ 1217 yılında, Sırp yönetici Stefan Nemanjić Papadan taç alarak Sırp Devleti'nde krallık rütbesine yükseldi.²¹⁸ Bundan sonra onun hızlı ilerlemesi görülmektedir. 1331 yılında Sırp Devleti'nin tahtına Stefan Duşan geçti (1331-1355) ve onun döneminde devletin gücü zirveye ulaştı. 1346 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Patrikhanesi kurulmuş ve Kral Duşan İmparator olarak ilan edilmiştir. Balkanlar'da en güçlü devletlerden biri olan Sırp Devleti'nin sınırları güneyde Korint Körfezine, kuzeyde Tuna Nehrine, batıda Adriyatik ve doğuda Ege Denizi'ne kadar uzanıyordu. 1355 yılında, İmparator Duşan vefat etti ve onun yerine oğlu Uroş geçti. Çar Uroş döneminde Sırp Devleti zayıflamaya başlamış, fakat 1371 yılında Çar Uroş öldükten sonra devlet bölünmeye başlamıştır. Bu şekilde Batı Makedonya'yı Türk vasalı Marko Mranjavčević yönetiyordu, Doğu Makedonya'ya yönetici olarak Türk vasalı Dragać ailesi yerleşti, Batı Sırbistan'da Nikola Altomanoviç en güçlüydü, Zeta bölgesinde Balšić ailesi ve Kosova'da Vuk Branković gücü elinde tutuyordu.²¹⁹ Bu şekilde parçalanan Sırp Devleti büyük bir kriz geçirmeye başladı. Diğer taraftan, Bosna Devleti'nde Kral Tvrtko da unvanında Sırp kralı ifadesi kullanarak kendisini Sırp kralı olarak görüyordu. Nemanjić hanedanı

²¹²Günümüzde Karadağ toprakları.

²¹³Dubrovnik şehrinden Neretva nehrine kadar olan bölgedir.

²¹⁴Dubrovnik ile Kotor şehirlerin arasında bulunan bölgedir.

²¹⁵Güneybatı Sırbistan'da bulunan bölgedir.

²¹⁶Constantinus Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Çev. R. J. H. Jenkins (Washington: Center for Byzantine Studies, 1967), 153-161.

²¹⁷Милош Благојевић, *Србија у Доба Немањића* (Београд: Вајат, 1989), 16.

²¹⁸Иларион Руварац, “О Главним Моментима у Животу Св. Саве, Првог Српског Архиепископа”, *Летопис Матице Српске*S. 208 (1901): 2-3.

²¹⁹Димитрије Богдановић, *Историја Српског Народа*, 7.

ile akraba olması dolayısıyla bu durumu meşruiyeti için kullanıyordu.²²⁰ Fakat buna rağmen, Sırp Devleti'nde Kilise'den destek alan ve ayrıca Nemanıç Hanedanı ile akraba olan Knez Lazar da ortaya çıktı. Kruşevac şehrinde oturan Knez Lazar, Pomoravlje²²¹ bölgesi üzerinde egemenliğini kurdu ve kendisini bütün Sırp'ların yöneticisi olarak ilan etti ('Самодржац Всем Србљем'). Nemanıç Hanedanı ile akraba olan Lazar, Sırp Devletinin temsilcisi oldu. Balkanlar'da ilerleyen ve büyük bir tehdit oluşturan Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaya başladı.²²² 1371 yılında Çirmen Muharebesi'nde kazanan Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Sırbistan üzerinde egemenlik kurarak Sırp Devleti tamamen Osmanlı vasalı olmuştur.²²³ Kosova Savaşı'nda (1389) Lazar hayatını kaybettiği için, onun yerine genç oğlu Stefan geçmiştir, fakat Stefan Sultan Bayezid'e ve Osmanlı Devleti'ne hizmet vermek zorundaydı. Ayrıca, Sultan Bayezid Stefan'ın kardeşi Olivera ile evlendi. Bu yüzden Sırp Devleti bağımsızlığını kaybetmeye başladı. 1402 yılında Bayezid esir olduktan sonra, Osmanlı Devleti'nde iç savaş çıktığı için, Sırp'lar biraz toparlanabildi. Fakat Osmanlılar iç sorunlarını düzelttikten sonra, yine eski gücüne ulaşmaya başladılar. Despot Stefan öldükten sonra Sırp Devleti'nin gücünü yeniden oluşturmak için Despot Djuradj Branković (1426-1456) denemelerde bulundu. 1430 yılında Despot Djuradj yeni başkent olarak Semendire şehrini yaptırdı. Fakat buna rağmen, Sırp Devleti eski gücüne ulaşamadı ve Osmanlılar ve Macaristan arasında kaldı. Bu iki güç arasındaki çatışmaların sonucu olarak, Sırp Despotu'nun Macaristan'a yardım ettiği şüphesiyle Sultan II. Murat tarafından 1439 yılında Sırbistan'a karşı savaş ilan edildi. 18 Ağustos'ta 1439 yılında, Semendire Osmanlıların eline geçmesiyle Sırp Devleti ilk çöküşünü yaşadı.²²⁴ 1444 yılında Sırp Devleti yeniden oluşturulmaya çalışılırdı, fakat onun yenilenmesi fazla sürmedi. Fatih Sultan Mehmet, Konstantinopolis'i fethettikten sonra, devletine Balkanlar'ın tamamını katmak istedi. Önünde Sırp Devleti de bulunmaktaydı. Nihayet 1459 yılında Semendire şehrini

²²⁰Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, 257.

²²¹Pomoravlje, Büyük Morava'nın geniş vadisini kapsamaktadır.

²²²Милош Благојевић, *Србија у Доба Немањића*, 222.

²²³Ayşe Kayapınar ve Levent Kayapınar, "Ortaçağ'da Sırp'lar ve Devletleri" *Balkanlar El Kitabı I*, Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ (İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007), 138.

²²⁴Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, 333-334.

fethetmesiyle Osmanlı Devleti'nin parçası oldu ve bu halde on dokuzuncu yüzyıla kadar kaldı.²²⁵

3.6. Osmanlı Devleti'nde Sırbistan Bölgesi

Sırp lar ile Osmanlıların ilk karşılaşması, 1352 yılında Dimetoka şehrinin yakınında oldu. Bu karşılaşmada, Osmanlılar önemli bir zafer kazandılar ve ondan sonra Avrupa'ya yerleşmeye başladılar. Daha sonra, 1371 yılında Çirmen Savaşı'nda Osmanlılar yine Balkan devletlerinden ne kadar daha güçlü olduklarını gösterdiler.²²⁶ Parçalanmış ve zayıflamış Sırp Devleti'nin çoğu toprağı zaten on beşinci yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin egemenliğı altında bulunuyordu. 1455 yılında Novo Brdo, daha sonra 1458 yılında Güvercinlik ve Brançuva Kaleleri Osmanlıların eline geçti ve sonunda, 1459 yılında Semendire şehrinin düşmesiyle Sırp Devleti'nin fethedilmesi sona erdi.²²⁷ Bu topraklar dışında sadece, 1521 yılında fethedilecek Belgrad ve Şabac bölgeleri kaldı. Osmanlılar, bu topraklarda yeni bir idari bölünme gerçekleştirdiler. Bu yüzden Branković bölgesinde Priştina Sancağı ve Prizren Sancağı kuruldu. Kruşevac'da (Alacahisar) merkezli olan Alacahisar Sancağı ve 1458/9 yılında fethedilen topraklarda Semendire Sancağı kuruldu. Sırp Devleti'nin doğu kısımları Vidin ve Sofya sancaklarına katılmıştır. Yeni Pazar çevresi de daha sonra Bosna Sancağı'nın kurulmasıyla bu bölgeye katıldı. Belgrad'ın fethedilmesine kadar Semendire Osmanlıların en önemli merkezlerinden birisiydi çünkü oradan Osmanlıları Avrupa'ya götüren yollar geçiyordu. Fakat Belgrad Osmanlıların eline geçtikten sonra Semendire'nin gücü zayıflamaya başladı. Sancağın eski adı değiştirilmemesine rağmen, onun merkezi 1521 yılından itibaren Semendire değil, Belgrad oldu. Semendire Sancağı 1541'de Budin Eyaletine katıldı.²²⁸ Bu şekilde Sırbistan on dokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliğı altında kaldı. Sırbistan resmi olarak 1878 yılında bağımsızlığını kazandı, fakat yaklaşık beş asır

²²⁵Д. Богдановић, *Историја Српског Народа II - Борби за Обнову и Очување Државе*, 313.

²²⁶Робер Мантран, *Историја Османског Царства*, 24,41.

²²⁷Акгүндүз, *Османли Кануннаmeleri ve Hukuki Tahlilleri I: Османли Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri*, 305.

²²⁸*Историја Народа Југославије II*, 148-149.

süren Osmanlı egemenliği Sırp topraklarında kalıcı sonuçlar bıraktı.²²⁹ Günümüzdeki Sırbistan Osmanlı Devleti'ndeki Semendire, Alacahisar, Sirem Sancaklarının toprakları ve İzvornik Sancağı'nda bulunan bazı bölgeler (Maçva bölgesi), Vidin ve Sofya Sancaklarının parçaları (Doğu Sırbistan), Köstendil Sancağı (Güney Sırbistan) ve Bosna Eyaleti'ne bağlı Novi Pazar'ı içine almaktadır. Bosna toprakları genelde bir eyaletin içinde bulunurken, Sırp bölgeleri aslında Rumeli, Tımışvar, Budin ile Bosna Eyaleti arasında paylaşılmış idi.²³⁰

3.7. Sırbistan Bölgesinde Devşirme Sisteminin Uygulanması

Balkanlar'da Osmanlı egemenliği, Balkan halkları arasında, Batı'da ve Türk tarihçiliğinde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti hakkında Batı'da var olan görüşler, Balkanlar'da, özellikle Hristiyan dünyasında, Osmanlı imgesinin yaratılmasını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Olumsuz olaylarla dolu bu tanımlamalar ve imgeler, İslam ile Hristiyanlık arasında duran tarihin en uzun demir perdelerinden birini temsil etmektedir.²³¹ Osmanlı Devleti ile ilgili fikirlerin oluşturulmasında, bir taraftan Batılı yazarlar, diğer taraftan Osmanlılardan farklı dini olmasından etkilenen halklardan biri olan Sırplar etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında geçen dönem, Sırplar arasında genelde kölelik dönem olarak anlaşılmaktadır.²³² Bu birkaç yüzyıl süren köleliğin Kosova Savaşı'yla başladığı düşünülmektedir.²³³ Osmanlı zulmünden kaçmak için, Sırpların genellikle *haydut* olarak ormanlara kaçtığı ve bu şekilde devlete karşı çıktıkları anlatılmaktadır. Bununla birlikte, Sırp halkının tarihi hatırasında Türkler

²²⁹Чедомир Попов et al. *Историја Српског Народа VII* (Београд: Српска Књижевна Задруга, 1983), 7.

²³⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri-Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri*, 390; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2-II. Beyazid Devri Kanunnameleri*, 285, 286, 369, 370.

²³¹Srdan M. Jovanović, "The Ottoman Empire as Friend and Foe: Perceptions of Ottoman Rule in Serbia and Bosnia and Thereupon Based Nationalisms", *Review on Social Status* C.4, S.1, (2017), 72.

²³²Д. Богдановић, *Историја Српског народа II-Доба Борби за Обнову и Очување Државе*, 313.

²³³A.g.e., 46.

tarafından manastırların ve kiliselerin yakıldığı ve imhası edildiği kaldı.²³⁴ Diğer taraftan, buna karşı olarak, Osmanlı Devleti'nde yapılmış kiliselerin tamir edilmesi hakkında bilgi verilen belgeler bulunmaktadır. Bir örnek olarak 1693 tarihli bir belgede Bosna beylerbeyine, Koniçe nahiyesinde bulunan bir kilisenin tamir edilmesi emredilmektedir.²³⁵

Sırp halkının arasında hâlâ anlatılan olaylarla birlikte, özellikle devşirme sisteminin uygulanması büyük bir zorbalık olarak anlatılmaktadır. Genelde devşirmeyi anlatmak amacıyla Slav dillerinde kullanılan *данак у крви* (kan vergisi) ifadesi, bu sistemin açıklanmasında Sırp literatüründe de kullanılmaktadır.²³⁶ Bu sistem, genellikle çocukların zorla uzaklaştırılması, İslamlaştırılmaları ve daha sonra ailelerini ve akrabalarını unutmaları olarak gösterilmektedir.²³⁷ Öte yandan, Türk literatüründe devşirme sırasında ailelerin çoğunun çocuklarını memnuniyetle verdiği, çocuklarıyla arasındaki ilişkilerin devam ettiği ve çocukların hiç bir şekilde köle olmadığı gösterilmektedir.²³⁸ Ayrıca, burada devşirme sisteminin uygulanmasının hem Osmanlılar hem de çocuklarını veren aileler için çok faydalı olduğu anlatılmaktadır.²³⁹ Devşirme sırasında alınmış çocukların İslamlaştırılması söz konusu olduğunda, Türk literatüründe devşirmenin 'Dünyaya gelen her insan İslam fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecûsî yapar' fitrat hadisine dayandığı açıklanmaktadır. Buna göre, her insan İslam fitratı üzerine doğar, fakat çocuklar genellikle ebeveynlerinin dinini kabul ederler. Ebeveynlerin dini yanlış ise, çocuğun dini de yanlış olabilir. Bu şekilde devşirme sistemi bir mürted

²³⁴Р. Самарцић, Р. Веселиновић и Т. Поповић, *Историја Српског Народа III/I* (Београд: Српска Књижевна Задруга, 1892), 13.

²³⁵MD. 104, 1099 (Н. 1104/М. 1693)

²³⁶Владимир Ћоровић, *Историја Српског Народа*, 403.

²³⁷Јован Н. Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. веку* (Крагујевац: Штампарија Андре Јовановића, 1904), 5.

²³⁸Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlar'daki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", 717.

²³⁹Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, 496.

değil, ancak doğru yola çocukları yöneten ('*suyu asıl mecraına çevirme*') bir sistem olarak gösterilmektedir.²⁴⁰

Devşirme konusunda kaynaklardan bahsedilirken, aslında Sırp kaynaklarının çok az olduğu fark edilir. Devşirmeden bahseden literatür, en çok Batılı seyyahlar tarafından yazılmış notlara dayanmaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak genellikle Sırp halkının durumu Osmanlı Devleti'nde çok kötü olduğu için onların her hangi konuda hiçbir şey yazamaması gösterilmektedir.²⁴¹ İstisna olarak sadece bazı papazlar küçük notlar tuttular ve bu notlarda da devşirme yine negatif bir anlam olarak görülmektedir. Bu şekilde Ljubomir Stojanović tarafından yayınlanmış, 1511 tarihli Deçanı Manastırı'nda bulunan Petar isimli papaz tarafından yazılmış bir yazıt, Sırp halkı için Osmanlı egemenliğinin nasıl bir dönem olduğunu göstermektedir. Papaz bu yazıtı yazdığı zaman Sırp'ların çok kötü bir durumda ve çok fazla şiddetin altında olduğunu anlatmaktadır.²⁴² Diğer bir din adamı günümüzde Zograf Manastırı'nda bulunan bir kitabında, II. Selim dönemine ait bilgiler vermektedir. Bu yazıda, II. Selim cellat ve sarhoş sultan olarak geçmektedir ve yazının yazıldığı sene (1567) yeniçerilerin toplanıp büyük zulüm yapıldığı açıklanmaktadır. Bu yazı da Ljubomir Stojanović tarafından yayınlanan eski Sırp yazıtlarının arasında bulunmaktadır.²⁴³ Devşirme ve Sırp'ların durumu hakkında bilgiler 1579 yılında yazılmış günümüzde Slavonya'da bulunan bir yazıda da bulunmaktadır. Yazar burada o sene hem güney hem de kuzeyde savaş olduğu için çok Türk öldürüldü ve bunun için o sene devşirme yapılmış ve o devşirme sırasında on iki Sırp kaçırılmış ve İstanbul'a götürüldüğü ifade etmektedir.²⁴⁴ Ayrıca 1635 yılında bir papaz Sırp'larla ilgili yazdığı bir yazıtı gizli olarak yazdığını ve sakladığını kaydetmektedir.²⁴⁵ Bu kaynaklara ek olarak, Sırp

²⁴⁰ Mustafa Işık, "Fıtrat Hadisinin Osmanlı'nın Devşirme Sisteminde Hayata Aksedişi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* C.8, S. 6, (2013), 329.

²⁴¹ Јован Томић, *Пре Три Столећа Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. Веку*, 1.

²⁴² Љубомир Стојановић, *Стари Српски Записи и Натписи I* (Београд: Српска Краљевска Академија, 1902), 126.

²⁴³ Љубомир Стојановић, *Стари Српски Записи и Натписи IV* (Сремски Карловци: Српска Краљевска Академија, 1923), 126.

²⁴⁴ A.g.e., 81.

²⁴⁵ Љубомир Стојановић, *Стари Српски Записи и Натписи I*, 329.

tarhinde ayrıca Sırların Osmanlı yönetimindeki pozisyonunu tanımlayan epik şiirler de önemli bir yer almaktadır. Yani, zor pozisyonda bulunan halk genellikle şarkılara teselli bulmaya çalışıyordu. Böylece halk, *gusle* denilen enstrüman çalarken Osmanlı Devleti'nde yaşadığı kötülük hakkında şarkı söylüyordu. Bu kaynaklara dayanılarak, on altıncı yüzyılın Sırp tarihindeki en zor asır olduğu düşünölmektedir.²⁴⁶

Batı kaynaklarına gelince, devşirme hakkında bilgi veren, Osmanlı Devleti'nde esir düşen Sırp Bartholomeo Georgieuz tarafından yazılmış eser önemli bir yer almaktadır. Yani, 1526 ile 1534 yıllar arasında Osmanlı Devleti'nde esir olarak yaşayan Bartholomeo, Osmanlı Devleti'nden kaçarak Batı Avrupa'ya geçti ve orada yaşadığı tecrübeler hakkında 1544 yılında *De Turcarum Moribus Epitome (De Turcarum Ritu et Caeremoniis)* eserini yazdı.²⁴⁷ Eserinde, devşirme hakkında çocukların ailelerinden zorla alındığı ve sünnet edildiğini anlatmaktadır. Onun anlattıklarına göre alınan gençler Saraya götürölüyorlardı ve orada eğitim gördükten sonra Hristiyanlara karşı bütün güçleriyle savaşıyorlardı. ('*Tales omnes collecti à Chrisitanis ibi de gentibus sub tributo, vi abrepti circuncisi, in loco Tsarai dicto, educati, contra Christianos pugnant strenuissimè.*')²⁴⁸ Aynı kaynağa göre, insanlar bazen vergiden kurtulmak için İslam'ı kabul ediyorlardı ve bu en çok Rum ve Arnavutlar arasında yapılıyordu ('*Graeci, quos Urumlar, et Albani, quos Arnautlar*').²⁴⁹ Bu şekilde, devşirme halkın kabul etmediğı ancak çocuklarını güçsüzlük nedeniyle kurtaramadığı bir sistem olarak tasvir edilmiştir. Diğer Batı kaynaklarına göre, bazı aileler Osmanlılara bir iyilik yaptığı için, Osmanlılar onları devşirmeden muaf tutabiliyorlardı. Bunun hakkında Venedik elçisi Catharin Zen de bazı bilgiler kaydetmiştir. Yani, 1550 yılında Sırbistan'dan geçerken, bu elçi Konstantin denilen bir adam ile karşılaşmış, hatta onun evinde bir gece kalmıştır. Oğullarıyla yaşayan bu ev sahibi, ona devşirme sırasında çocuklarını vermediğini ve bunun ona *gran signor*

²⁴⁶ Јован Томић, *Пре Три Столећа Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. Веку*, 2.

²⁴⁷ Melek Aksulu, *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 23.

²⁴⁸ Bartholomeo Georgieuz, *De Turcarum Moribus sEpitome* (Lugduni: Joan Tornaesium, 1558), 48.

²⁴⁹ Bartholomeo Georgieuz, *De Turcarum Moribus Epitome*, 20.

(padişah) tarafından verilmiş bir ayrıcalık olduğunu anlatmıştır. Fakat aynı zamanda bunun için her sene bu adam devlete bir *falcon* (şahin) vermek zorundaydı.²⁵⁰ Aleksandar Matkovski, tapu defterinde devşirme ile ilgili bazı belgeler bulmuştur. Bu defterlere göre, on altıncı yüzyıldan itibaren geçici olarak Alacahisar (1535-1536), Semendire (16. yüzyılın ikinci yarısı), Bosna (1528-1530) ve Pojega (16. yüzyılın ikinci yarısı) Sancakları devşirmeden muaf idiler.²⁵¹ Matkovski ayrıca, 1622'de Rumeli köylerinden genç sürgünlerin nasıl toplanacağını belirleyen bir sicil defteri örneğine de işaret etmektedir. Burada 100-150 çocuğun toplanmasının ardından İstanbul'a gönderildiğini ve hiç kimsenin bu sürece müdahale etmediğini not etmesi ilginçtir. Alınan gençlerin yaşlarının 15 ila 20 arasında olduğu kaydedilmiştir.²⁵² 1638/9 numaralı bir başka sicilde, devşirmenin uzun zamandır yapılmadığı belirtilmiş ve o sene 16 ila 25 yaş arasındaki gençlerin toplanması emri verilmiştir. 150-160 çocuk toplandığında, İstanbul'a gönderilmeli ve toplama sırasında her türlü şiddetin engellenmesiyle ilgili önlemlerin alınmasına yönelik bilgiler bulunmaktadır. Bu belgeye göre birden fazla çocuğu olanlardan sadece bir tanesi, bir çocuğu olanlardan ise devşirme alınmaması emredilmektedir.²⁵³

Diğer taraftan, devşirmeden muaf olmayanları kaçırmak amacıyla 12 yaşında olan çocukların evlendirildiğini, fakat ondan sonra bu çocuklar için yetişkin gibi vergi ödemek zorunda kalındığını gösteren kayıtlarda bulunmaktadır.²⁵⁴ Buna göre, bazı ailelerin ise var olan şeylerini sattığı ve bu şekilde çocukları toplayan yayabaşılara çocukları bırakmak için para verdiği anlatılmaktadır.²⁵⁵ Yine böyle davranan yayabaşılara merkez tarafından büyük bir ceza verildiği kaydedilmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgileri on altıncı yüzyılda yaşayan piskopos Fausto Vrançiç tarafından verilmektedir. O, Balkanlar'dan geçerken zincire bağlı altı kişi gördüğünü, onların

²⁵⁰Petar Matković, "Dva Talijanska Putopisa o Balkanskom Poluotoku iz XVI. Vijeka", *Starine* S. 10 (1878), 242.

²⁵¹Aleksandar Matkovski, "Priložak Pitanju Devşirme", 281.

²⁵²A.g.e., 293-299.

²⁵³A.g.e., 301-306.

²⁵⁴Чедомиль Мијатовић, "Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа", 191.

²⁵⁵Јован Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. Веку*, 6.

beş tanesi Çingene idi ve bir tanesi devşirme sırasında kurallara uyumayan ve rüşvet alan Türk olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁶

1574 yılında İstanbul'a gelen Fransız seyyah Pierre Lescopier, o dönemde Hersek Sancağı'nda, günümüzde Sırbistan'da bulunan Prepolje şehrinden geçmiş ve o sırada oradaki insanların ödediği vergiler hakkında ilginç bilgiler kaydetmiştir. Lescopier'in notlarına göre, Prepolje'de yaşayan insanlar Sultan I. Selim döneminde *telos* (*telotz*) vergilerinin vermeye başladı ve bunun için sultan onlara devşirmeden muaf tutulacakları sözünü verdiği iddia etmektedir. Fakat sultan verdiği sözü yerine getirmemiştir, şöyle ki oradaki halk hem *telos* vergisi ödüyordu hem de devşirme sırasında çocuklarını vermek zorunda kalmıştır.²⁵⁷ Ancak, dikkat edilirse, Lescopier'in anlattığı olayı, ayrıca, ondan otuz sene önce, 1539 yılında Balkanlar'dan geçen Venedikli Benedetto Ramberti de anlatmaktadır. Fakat onun *Delle Cose de Turchi – Libri Tre* eserindeki anlattıklarına göre *Plevie*, yani Plevye'de yedi oğlu ile yaşayan bir kadın görmüştür. Dolayısıyla, Sultan I. Selim *telotz* vergisinin uygulanmasını emretmiş, fakat bunu ödeyenlerin de devşirmeden muaf olacağı sözünü vermiştir. Yine, söz tutulmadığı için, devşirmenin uygulanmasına devam edilmiş ve bu şekilde Benedetto'nun gördüğü kadının en büyük oğlu Müslüman olmak zorunda kalmıştır.²⁵⁸ Bu kaynaklarda sunulan hikâyeler o kadar birbirine benzemektedir ki Lescopier'in aslında Benedetto'nun anlattığı olayı benimsediği görülmektedir. Hatta bu iki eser karşılaştırıldığında, Lescopier'in eserini yazarken Benedetto'nun yazdıklarını tamamen kullandığı görülmektedir. Anlattığı olaylar, gezdiği yerler, tamamen aynıdır, ancak Lescopier'in eseri Fransızca ve Benedetto'nun eseri İtalyanca olarak yazılmıştır. Sadece, anlatılan olayın olduğu yerin adı değiştirilmiş ve Plevye'nin yerine Prepolje koyulmuştur. Bu aslında demektir ki bazı Batı kaynakları hiç güvenilir değildir, çünkü bu örnekte görüldüğü gibi bir seyyahın anlattığı olayları diğeri de yaşamış gibi anlatmaktadır. Bu şekilde bir eserde anlatılmış hikâyeler diğer eserlere de geçiyordu ve onların yazarları bunları kendi yaşamış ve görmüş gibi kabul ediyordu. Bununla beraber bu hikâyeler

²⁵⁶Јован Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. Веку*, 7.

²⁵⁷Midhat Šamić, "Opis Putovanja Pjera Leskalopjea Kroz Naše Zemlje 1574. Godine", *Glasnik Arhiva i Društva Arhivista Bosne i Hercegovine* (1963), 353.

²⁵⁸Benedetto Ramberti, *Delle Cose de Turchi-Libri Tre* (Venezia: In casa di Maestro Bernardin Milanese, 1541), 6.

diğer, Sırp literatüründe Mijatović Ćedomilj, JovanTomić vd. tarihçiler tarafından da doğru olarak kabul edilmiştir.²⁵⁹

Yukarıda bahsedilen kaynaklarda geçen *telos* vergisi Truhelka'da da görülmektedir, fakat o *telos*'un devşirme Slavların ifade edilmesi için kullanılan bir kelime olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Truhelka oğlanları götüren yayabaşlıların adının *telosnici* olduğunu da söylemektedir.²⁶⁰ Orta Çağ'daki Sırp dili sözlüğünde *telos* kelimesi ayrıca *xapač* yani haraç anlamına gelmektedir.²⁶¹ Aynı sözlükte *xapač* (haraç) kelimesi aslında Osmanlılara bütün Balkan ülkelerinin ödediği vergi olarak anlatılmaktadır. Çirmen Savaşı'ndan sonra bu vergiyi Bizans ödemeye başlamıştı, daha sonra Osmanlıların ilerlemesiyle diğer Balkan devletleri de vasaal olduğunda haraç ödemek zorunda kalmıştır. Bu şekilde Sırbistan Kosova Savaşı'ndan sonra ve Bosna 1415 yılından itibaren haraç ödemeye başlamıştır. Burada haracın bir cizye türü olduğu da açıklanmaktadır.²⁶² Buna göre Lescalopier'in anlattığı *telos* galiba Hristiyanların ödediği cizyedir ve Truhelka bu kelimeyi sadece devşirme için kullanmıştır, fakat görüldüğü gibi Slav halkı arasında onun manası her hangi bir vergi türünü temsil etmektedir.

Sırbistan bölgesinde devşirmenin uygulanması hakkında ilk bilgilerden birisi 1455 yılında kaydedilmiştir. Bunu kaydeden, Sırp kökenli yeniçeri Konstantin Mihailoviç'tir. Onun anlattıklarına göre, Osmanlılar 1455 yılında Novo Brdo şehrini fethettikten sonra, hemen 320 oğlanı yeniçeri için alarak Anadolu'ya yolladılar. Ayrıca, aynı zamanda Osmanlılar bu bölgeden 704 kız seçmiş ve kendi aralarında paylaşmışlardır.²⁶³ Tarihçi Jovan Hadži Vasiljević tarafından Mihailoviç'in kaydettiği yıl Sırp bölgelerinde devşirmenin ilk uygulandığı yıl olarak kabul edilmektedir.²⁶⁴ Buna göre devşirme sisteminin bazı yerlerin fethedilmesi sırasında hemen uygulanmaya başlandığı söylenebilir. Fakat Sırp Devleti'nin ilk çöküşü 1439

²⁵⁹Јован Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 6.

²⁶⁰ĆiroTruhelka, "Turko-slavjesnki Spomenici Dubrovačke Arhive", 321.

²⁶¹Раде Михаљчић, Сима Ћирковић, *Лексикон Српског Средњег Века*, 737.

²⁶²A.g.e., 782.

²⁶³ Konstantin Mihailoviç, *Bir Yeniçerininin Hatıraları*, 85.

²⁶⁴Jovan Hadži-Vasiljević, *Muslimani Naše Krvi u Južnoj Srbiji* (Beograd: ŠtamparijaSv. Sava, 1924), 5.

yılında olduğundan dolayı, galiba devşirme sistemi ilk defa Novo Brdo şehrinin fethedilmesiyle, 1455 yılında değil, daha önce de uygulanmış olabilir. Bu, 1430'da II. Murat'ın hizmetinde nişancı olarak devşirilmiş bir Sırp Djuradj adında birinin bulunduğunu gösteren tarihçi Nikola Jorga'nın ifadeleriyle desteklenmiştir.²⁶⁵Başka bir örnek olarak İstanbul'u fethederken Fatih Sultan Mehmet'in yanında bulunan ve onun vezir-i azamı olan Mahmud Paşa da olabilir. Sırp kökenli, Mahmud Paşa çocukken Osmanlıların eline düştü ve bunun Osmanlıların Sırbistan'a saldırması sırasında 1427 yılında olduğu düşünülmektedir.²⁶⁶ Bu şekilde Sırp lar arasında ilk devşirmenin uygulandığının 1430 yılından önce olduğu görülmektedir. Tam olarak Sultan II. Murat döneminde, Sırp bölgelerine ciddi saldırılar yapıldığı için, Güney ve Doğu Sırbistan'ın özellikle sert olması nedeniyle, bu bölgedeki devşirmenin ilk uygulandığı o dönemde yapılmış olabilir. Yine, bunun hakkında fazla bilgi olmadığı için, ilk devşirmenin uygulandığı yılı tam olarak belirlemek mümkün değildir, ancak 1420 ile 1430 yılları arasında olduğu tahmin edilebilir.

Diğer taraftan devşirme ile ilgili ilk araştırmayı yapan tarihçilerden birisi Sırp olan tarihçisi Jovan Tomić'in iddialarına göre, Sırp lar arasında devşirmenin ilk uygulandığı Macaristan ve Hırvatistan'ın toprakları fethettikten sonra olmuştur.²⁶⁷ Bunun tam hangi senede olduğu belli değildir. Zaten bu iddialar sıkıntılı, çünkü Macaristan toprakların fethedilmesi Belgrat'ın Osmanlıların eline geçmesiyle (1521) olmuştur.²⁶⁸ Mohaç Savaşı'yla ve bu dönemden önce de devşirilmiş Sırp ları bulmak mümkündür. Devşirmeyi anlatırken Tomić özellikle çocukların çok küçükken götürüldüğünü vurgulamaktadır. Bu çocuklar Türk ailelerin yanında zor işleri çalıştırıyor ve zamanla kim olduklarını ve nereden geldiklerini unutuyorlardı. Bir müddet sonra 2000'li gruplar halinde İstanbul'a götürülüyor ve içlerinden en güzel 500 tanesi, okul için ayrılıyorlardı. Diğerler sarayda ve ahırda çalışmaya devam ediyorlardı, ya da zanaat ile uğraşıyorlardı. Bir kısmı ise ayrıca yeniçeri olarak devletin farklı yerlerine gönderiliyordu. Tomić, özellikle onların Osmanlıların en zalim ordusu olduğunu ve kendi ailelerini bile öldürdüğünü göstermeye çalışmıştır.

²⁶⁵ Haldun Eroğlu, "Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)", *OTAM* S. 3, (2017), 102.

²⁶⁶Şehabeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27 (Ankara: TDV Yay., 2003), 377.

²⁶⁷Јован Н. Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. веку*, 4.

²⁶⁸Роберт Мантран, *Историја Османског Царства*, 74.

Ona göre, devşirilmiş çocuklar o kadar önemli idiler ki, onların kaybı durumunda, onlar için sorumlu aileler para ödemek veya çocukları bulmak zorunda idiler.²⁶⁹

Devşirme ile ilgili en çok negatif anlatım olmasına rağmen, devşirilmiş Sırlardan Sadrazam Mahmud Paşa, 1473 yılında Myra Sancağında Sancakbeyi olan Karaca Bey, Osmanlı Vezir-i Azam Hersekoğlu Ahmed Bey gibi kişiler, Osmanlı Devleti'nde yüksek makamlara ulaştılar ve devlet işlerinde önemli rol oynadılar.²⁷⁰ Fakat devşirilmiş oğlanlardan Sırp halkının hatırasında özellikle Sokullu Mehmet Paşa'nun şahsiyeti önemli bir yer tutmaktadır. Mehmet'in atalarının farkında olduğu ve bu nedenle vatanlarına ve Hristiyanlara yardım ettiği sık sık vurgulanmaktadır.²⁷¹ Bu yüzden Mehmet Paşa'nın şahsiyeti bir efsane gibi Sırp halkında yaşamaktadır. Özellikle 1557 yılında Sırp kilisesinin yenilenmesinde onun rolünün ne kadar büyük olduğunu belirten bazı tarihçiler onu Hristiyanlık ve Sırp halkına fazla oldukça önemsemektedirler.²⁷² Ancak bir yandan Sokullu'nun kökenlerini vurgulayıp diğer yandan, götürülen çocukların kimler olduğunu unuttukları konusunda ısrar edilmesi büyük bir çelişkiye sebep olmaktadır.

Nicolae Jorga adlı tarihçiye göre, Sırbistan bölgesi devşirme sırasında en önemli kaynak idi.²⁷³ Diğer taraftan Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan devşirmeden muaf olmayıp bu ülkelerdeki devşirme uygulamasının Bosna'daki uygulamadan daha az olduğu konusunda iddialar da vardır.²⁷⁴ Bunun sebebi olarak bu bölgelerin daha açık olan dini durumu gösterilmektedir. Mesela Bosna'da fazla isyan görmek mümkün olmadığından, Sırbistan'daki halk büyük bir direnç gösteriyordu. Böyle davranışlar için sıkça cezalar veriliyordu ve bu cezalardan en zor olan kazık cezası olarak geçmektedir.²⁷⁵ Jorga ile denk olarak Sırp kaynaklarında da genellikle en çok

²⁶⁹Јован Н. Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. веку*, 5-6.

²⁷⁰Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 178-181.

²⁷¹Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, 404.

²⁷²Душан Кашић, *Поглед у Прошлост Српске Цркве-Кратак Историјски Преглед* (Београд: 1984), 18.

²⁷³Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 178.

²⁷⁴Antonina Zheliazkova, "The Penetration and Adaption of İslam in Bosnia from the Fifteen to the Nineteen Century", 197.

²⁷⁵Nedim Filipović, "Osvrt na Pitanje İslamizacije na Balkanu pod Turcima", 394.

devşirilmiş oğlanların Sırp olduğu anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde onların rolü, mükemmel tasarlanmış padişah kölesi olarak gösterilmektedir. Onların kaçırılmasıyla Hristiyanların gücü azaltılıyordu. Çocukların alınması sırasında anneler ağlayıp onların götürülmesini engellemek için zehirli çimen ile alınlarına haç şekli çiziyorlardı. Diğer taraftan bazı Müslüman aileler kendi çocuklarını göndermek istediği için onları Hristiyan çocuklarının yerine koyuyorlardı. Bu kaynaklardaki açıklamalara göre götürülen Hristiyan çocuklar, kendilerini en iyi Müslüman olarak gösteriyordu, fakat aynı zamanda Hristiyan duaları ederken de bulunuyordu. Bu nedenle, dine girdiklerinde kafalarının karışmış olduğu düşünülmektedir. Çocukların alınması sırasında en çok papaz çocukları ve manastırdaki öğrencilerin alındığı ve bu şekilde Sırp halkının gelişmesinin engellendiği iddia edilmektedir.²⁷⁶

Devşirme sırasında toplanan çocukların sayısı hakkındaki bilgiler de çeşit çeşittir. Özellikle seyahatnamelerde bu sayı ile ilgili çok farklı bilgiler geçmektedir. Mesela Tomić, bu seyahatnamelere dayanarak çocukların sayısının en çok 200 olduğunu kabul etmiştir.²⁷⁷ Fakat bu sayının bir sancak ya da bir kaza için mi geçerli olduğunu açıklamamıştır. Aleksandar Lopasic'in araştırmalarına göre devşirme sırasında toplanmış oğlanların sayısı 1000-3000 arasındaydı.²⁷⁸ Lybyer'in açıklamasında da on altıncı yüzyılda genelde bir senede toplam olarak 3000 çocuk toplandığı iddia edilmektedir.²⁷⁹ Ancak, devşirme her yerde aynı zamanda ve aynı şekilde uygulanmadığı için, çocukların genel bir sayısı hakkında kesin bir bilgi vermek zordur. Aynı durum çocukların yaşları için de geçerli. Tomić onların yaşlarının 10 ile 16 arasında olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁰ Fakat bu gerçek de farklı kaynaklarda farklı şekilde anlatılmaktadır. Husić'in araştırmalarına göre çocukların yaşı 13 ile 20 arasındadır,²⁸¹ Uzunçarşılı çocukların 10-20 yaşları arasında olduğunu kabul

²⁷⁶Самарцић, Р., Веселиновић, Р. ve Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I*, 29-33.

²⁷⁷Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 5.

²⁷⁸Alexandar Lopasic, "Islamization of the Balkans with Special Reference to Bosnia", 171;

²⁷⁹Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, 49.

²⁸⁰Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 6.

²⁸¹Aladin Husić, "O Regrutaciji u Adžemi Oglane u Bosni 1565", 49.

etmektedir²⁸² ve Rycout genellikle 15 yaşından büyük çocukların alındığını iddia etmektedir.²⁸³ 1556-1559 yılları arasında Filistin'e giden ve bu arada Osmanlı Devleti'nden de geçen Melchior Seydlitz, Osmanlıların her sene her köyden beş tane en güzel çocuğu zorla ailelerinden aldığını ve hatta ailenin tek çocuğu olduğu halde bile güzel ise, onu da aldığını kaydetmektedir.²⁸⁴ Ancak, çocukların yaşı ve sayısı hakkında seyahatnameler ve elçi tarafından sunulmuş kayıtlara tamamen güvenilir olarak bakmak doğru değildir. Çünkü bunu yazan kişilerin amaçları, algıları ve değerlendirme gücü aynı değildir. Bu nedenle bu bilgilerin çoğu abartılı ve yanlış olabilir. Devşirme Kanunnamesinde 14-20 yaşında olan çocukların toplanması kuralı olmasına rağmen, bazı yerlerde daha genç ya da daha büyük oğlanların alınması kabul edilebilir.

Batı seyahatnamelerinde belirtilen devşirme sırasında çocuklarını vermeyen ailelere ceza verildiği yönündeki iddiaları Tomić ve Mihajlović gibi tarihçiler de kabul etmişlerdir.²⁸⁵ Yani buna göre, çocukları almak için irsal edilen yayabaşılar bu sistemi aslında kendi gücünü göstermek için kullanıyorlardı ve bu sistemin kuralları onların isteğine göre değişebiliyordu. Diğer Osmanlı kurumlarında olduğu gibi, devşirme sistemi uygulanmasında da çokça rüşvet alındığı belirtilmektedir. Her yayabaşının Divan'da bir temsilcisi vardı ve bu temsilci, devlet onu önünde koruyordu. Bu yayabaşı kendi koruyucusu ile aldığı kazancı paylaşmak zorundaydı. Bu şekilde yayabaşılar, devşirme sırasında çocukları alıp satıyorlardı ve bunun için ceza almıyorlardı.²⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde var olan rüşvet ve reayanın zalimlerin elinden kurtulamadığı ayrıca Koçi Bey *Risalesi*'nde de anlatılmaktadır. Burada anlatılara göre, on yedinci yüzyılda, İslam padişahının emrine aykırı da hareket

²⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, 11.

²⁸³ Paul Rycout, *The Present State of the Ottoman Empire*, 190.

²⁸⁴ Petar Matković, "Putovanja po Balkanskom Poluotoku XVI. Vijeka", *Rad JAZU* S. 84, (1887), 51.

²⁸⁵ Чедомиль Мијатовић, "Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа", 190.

²⁸⁶ Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 8.

edilirdi ve asker artık faydalı değildi.²⁸⁷ Yeniçeri ordusuna en aşağı halk tabakası girebilirdi ve böyle oluşan asker halka çok zarar veriyordu.

Sırp tarihçilerin çoğu çocukları kurtarmak amacıyla ailelerin onları sakatlaması hakkında var olan iddiaları kabul ederken²⁸⁸ Tomić bu durumu kabul etmemektedir. Ona göre hiç bir aile kendi çocuğuna o kadar zarar veremezdi, fakat bunun yerine Rycaut seyahatnamesinde zehirli çimenin kullanılması hakkındaki iddiaların gerçekçi olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla, Rycaut devşirme sırasında insanların Mengrelia'da çocukların ellerine ve Sırbistan'da ('Servia') çocukların alınlarına özel çimen suyu ile haç çizdiğini ve bu şekilde onları din değiştirmeden kurtarmaya çalıştığını anlatmıştır. Buna rağmen götürülen oğlanların alınlarında daha sonra türbanın altında haç bulunuyordu ve onlara gerçekten kim olduğunu hatırlatıyordu.²⁸⁹ Ancak, bu kaynaklarda bir çelişki görülmektedir, çünkü ilk önce, çizilmiş hacın kurtarma şekli olarak kullanıldığı daha sonra onun devşirilmiş oğlanların menşei hakkında bir hatıra olduğu anlatılmaktadır. Mademki haç üzerlerine kurtarma şekli olarak çiziliyordu, bu çocuklar nasıl daha sonra hizmet vererek devlette görev yapıyorlardı.

Zehirli su uygulaması hariç, kaynaklarda bir kurtarma şekli olarak çocukların evlendirilmeleri de geçmektedir. Fakat Sultan I. Selim, evlenen gençlerin de alınmasını emrettiği için bu pek de faydalı olamazdı.²⁹⁰ Yine, Sultan Selim'in emri hakkındaki bu bilgiler sadece Batı seyahatnamelerinde bulunmasına rağmen arşiv belgeleriyle onun ispat edilmesi mümkün değildir. 1610 yılında Sırbistan'dan geçen Bar Başpiskoposu Marin Bizzi'ye göre Sırp halkının devşirme yüzünden topraklarını bırakıp kaçtığını ifade etmektedir. Fakat bunu sadece sınırın yakınında yaşayanlar yapabiliyorlardı, çünkü sınırdan uzak olan halk kolay kaçamazdı.²⁹¹ Bu konuda

²⁸⁷ *Koçi Bey Risalesi*, Der. Zuhuri Danışman (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 52-53.

²⁸⁸ Чедомиль Мијатовић, "Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа", 191-192; Самарцић, Р., Веселиновић, Р. ve Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I: Срби под Туђинском Влашћу (1537-1699)*, 30.

²⁸⁹ Paul Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire*, 83.

²⁹⁰ Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 9.

²⁹¹ Franjo Rački, "Izveštaj Barskoga Nadbiskupa Marina Bizzia o Svojem Putovanju god. 1610. Po Arbanaskoj i Staroj Srbiji", *Starine S.* 20,(1888), 96.

negatif anlatmasına rağmen Trevisano halk kendi isteğiyle çocukları verdikleri de ifade etmektedir.²⁹² Jovan Tomić bunun sebebi olarak insanların parasız kalması olduğunu göstermektedir. Ona göre, devşirmeye direnç sadece on altıncı yüzyılın ortasına kadar gösteriliyordu. Ondan sonra, insanlar artık çaresiz kaldığı için çocuklarını vermeye başlamışlardır.²⁹³ Bununla birlikte Tomić, on yedinci yüzyıldan kalan bir örnekten bahsederek devşirmeye karşı hala bir direncinin olduğunu ifade etmektedir. Trevisano'nun anlattıklarını açıklamak için, bir direnişin sadece on altıncı yüzyılda olduğunu belirterek Tomić, bazı çelişkili ifadeler ortaya koymuştur. Sonunda bazı Sırp ailelerinin gerçekten çocukları verdiğini kabul ederek, bunu sadece hayatta kalabilmek için yapmak zorunda olduklarını iddia etmektedir.²⁹⁴

Yani, Sırbistan bölgesindeki devşirme sisteminin uygulanmasıyla ilgili günümüze ulaşan fazla bir Sırp kaynağı bulunmamaktadır. Diğer taraftan, kaynak yetersizliğinden dolayı, Sırp tarihçiler bu konuda araştırma yaparken en çok Batı seyahatnamelerine dayanmaktadırlar. Fakat bu seyahatnamelerde, bir kaç istisna hariç, genellikle devşirme ile ilgili genel kurallar olarak anlatılan Sırp tarihçiler tarafından Sırlara genellediler. Ayrıca bazı seyahatname yazarları hikâyelerini hiçbir şekilde somutlaştırmadan, genel özellikleriyle açıklamasına rağmen, bu hikâyeler Sırp tarihçiler tarafından somutlaştırılır. Bununla birlikte, seyahatnamelerin çoğu Osmanlı Devleti'nin sadece bazı bölgelerini ziyaret eden elçiler tarafından yazıldığı için, devşirmenin uygulanışının bütün anlatması pek de doğru değildir. Sonuç olarak bu seyahatnamelerin yazılış amacını da unutmamak gerekmektedir. Çünkü onların çoğu Batı'da Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların ne kadar kötü bir durumda yaşadığını göstermek için yazılmıştır. Bunu yazan seyyahlar genellikle Batı'dan elçi olarak geliyorlardı ve onların amacı, zaten Batı'da Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanların durumun ne kadar kötü olduğunu göstermek ve nedeni köleleştirilmiş Hristiyan nüfusunu serbest bırakmak olacak olan Osmanlılara karşı savaşı haklı çıkarmaktı.

²⁹² Domenico Trevisano, "Relazione Dell'Imperio Ottomano", *Documenti Di Storia Ottomana Del Secolo XVI* (Firenze, 1842), 130.

²⁹³ Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 12.

²⁹⁴ A.g.e., 13.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA VE SIRBİSTAN BÖLGELERİNİN İSLAMLAŞMASI

4.1. Bosna ve Sırbistan Bölgelerindeki İslamlaşmanın Faktörleri

Osmanlıların Balkanlar'da yaklaşık beş asır süren egemenliği, bu bölgede birçok kültürel, sosyal ve ekonomik sonuç bırakmıştır. Bu sonuçlar, özellikle Yugoslav ülkelerinin tarihsel gelişiminde büyük değişikliklere neden olmuş ve onların yaşamlarında hem dini hem de kültürel etkiler bırakmıştır. En büyük sonuçlarından birisi olarak dini değişim, öncelikle Osmanlı Devleti'nin parçası olan bölgelerin İslamlaşmasını ifade eder.²⁹⁵ İslam dininin Balkanlar'da görülmesi ilk defa Osmanlı döneminde değildir. Bu dinin izleri, Bizans İmparatorluğunda ve aynı zamanda Bosna ve Sırbistan bölgelerinde onuncu ve on birinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Fakat bu bölgenin devamlı bir süreç olarak İslamlaşması ilk defa Osmanlı Devleti'nin etkisi altında olmuştur.²⁹⁶ İslamlaşma faktörleri olarak genellikle tımar sistemi, şehirlerin yaptırılması ve dervişlerin faaliyetleri görülmektedir.²⁹⁷ Tarihçi Vladimir Dediye'e göre Bosna'nın İslamlaşmasında önemli üç evre vardır: Birincisi on beşinci yüzyılda Anadolu'daki halkın Bosna'ya götürülmesiyle, ikincisi on sekizinci yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflanmasıyla Dalmaçya'daki Türklerin Bosna'ya çekilmesiyle ve üçüncü on dokuzuncu yüzyılda Sırbistan'daki Müslümanların Bosna'ya taşınmasıyla olmuştur. Ona göre, bu bölgelerin İslamlaşmasında göçmenler de önemli bir rol oynamışlardır.²⁹⁸ Bu sürecin gerçekleştirilmesi şehirlerde daha hızlı ve daha verimliydi. Bunun sebebi oradaki dükkânlar, suklar (çarşılar, bezzazistanlar) ve hayat tarzı idi. Ayrıca İslam'ın kabul edilme nedenlerinden bir tanesinden insanlara daha güvenli ve sağlam bir hayat sağlayabildiği olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler korunuyordu, ama onların ilerlemesinde bir sınır vardı. Bu sınırı geçmek ve daha çok

²⁹⁵ Eyal Ginio, "Childhood, Mental Capacity and Conversion to Islam in the Ottoman Empire", *Byzantine and Modern Greek Studies* S. 25, (2001), 92.

²⁹⁶ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 121.

²⁹⁷ Nedim Filipović, "Osvrt na Pitanje İslamizacije na Balkanu pod Turcima", 386.

²⁹⁸ Muhamed Hadžijahić, *Porijeklo Bosnaskih Muslimana*, (Sarajevo: Bosna, 1990), 115-116.

ilerlemek isteyenler yeni dini kabul etmeleri gerekiyordu. ²⁹⁹ İslam'a geçen insanların mallarının korunması hakkında bazı özel emirlerin de verildiğini görmek mümkündür. M. 1716 (H. 1128) tarihli Mühimme defterlerinde de bunun hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu belgelerde, Sirem Sancağında bulunan Sirem ve Karlofça'daki insanların mallarının korunması emredilmekte ve bunun sebebi oradaki insanların ehl-i İslam olduğu ifade edilmektedir.³⁰⁰

Yine İslamlaşma bütün bölgelerde aynı ölçüde olmamıştır. İslamlaşmanın en yoğun yerlerin Bosna ve Arnavutluk bölgeleri olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde Balkanlarda İslamlaşmayla birlikte Bosna ve Arnavutluk bölgelerinde yeni bir millet ortaya çıkmıştır.³⁰¹ Neden bu bölgelerde İslamlaşmanın daha yaygın olduğunu günümüzde bile tartışılan konulardan bir tanesidir. Bu tartışmalarda, Bosna bölgesinin İslamlaşması özellikle güncel ve dikkat çekicidir. Tarihçiler arasında Bosna'nın İslamlaşmasına dair en yaygın teorilerden birisi Bogomiller ile Müslümanların inançları arasındaki benzerliklerdir. Buna göre geçmişte Hristiyanlar tarafından reddedilen ve farklı baskılara maruz kalan, Bogomiller seve seve İslam'a geçmişlerdir. Bu teoriyi savunan tarihçilerden birisi Hırvat tarihçisi Ćiro Truhelka'dır.³⁰² Benzer iddialar, Bosna'nın İslamlaşması ile ilgili araştırma yapan Nedim Filipović tarafından da sunulmuştur. O da, Bosna'nın Ortodoks ve Katolik dünyalarının sınırında olduğunu ve her iki taraftaki baskının ortasında Bogomillerin İslam'a ilgi gösterdiğini belirtmiştir.³⁰³ Fakat Malcolm bu iki inanç arasındaki benzerlikleri reddetmektedir ve Katolik ve Ortodoks kiliselerinin rekabetini de önemli bir faktör olarak göstermektedir. Ona göre bu iki Hristiyanlık mezhebi halkın çıkarlarını düşünmeden, sadece kendilerinin çıkarlarını düşünerek, farkında olmadan İslam'ın yayılmasına önemli katkılar sağlamışlardır.³⁰⁴ Bosna'nın İslamlaşmasıyla ilgili kitlesel İslamlaşma ya da Patarenlerin İslam'a geçmesi gibi hikâyeler daha önce sunulmuştur. Bogomiller'in İslamlaşması ve diğer Hristiyanlardan çok farklı olduğu teorisi, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu tesadüf değildir, çünkü o sırada

²⁹⁹ Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 427.

³⁰⁰ MD. 125, 24 (H. 1128/M. 1716); MD. 125, 25 (H. 1128/M. 1716)

³⁰¹ Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 432.

³⁰² Ćiro Truhelka, *Studije o Podijetlu*, 9.

³⁰³ Nedim Filipović, "Osvrtna Pitanje İslamizacije na Balkanu pod Turcima", 396.

³⁰⁴ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 131.

Avusturya, Bosna Hersek'te egemenlik kurmaya çalışıyordu ve Bosna üzerinde hakkının olduğunu iddia etmekteydi. Bu yüzden eylemlerini güvence altına almak ve Bosna Hersek'i Katoliklerden ve Hristiyanlardan ayırmak için orada özel bir ulus yaratmaya çalışmaktaydı. O dönemde yaşayan Sırp ve Hırvat tarihçiler bu görüşü kabul ettiler çünkü Hırvat ve Sırp toplumundan İslamlaşmaların olduğunu kabul etmek istemediler, İslamlaşmanın yalnızca Bogomillerle sınırlı olduğunu iddia ettiler.³⁰⁵ Ayrıca, yeni dini kabul edenlerin babaları için Abdullah adının kullanılması,³⁰⁶ yeni inancı benimseyenlerin daha önce hangi inançlara bağlı olduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Sadece bazen geçen Sırp ya da Hırvat isimleri bunların Ortodoks ya da Katolik olduğunu göstermektedir, fakat bunlar arasında Bogomillerin ne kadar olduğunu belirlemek mümkün değildir.³⁰⁷

İslamlaşma sürecini anlamak için o zamandaki din anlayışını da düşünmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nde yaşayanların için din değiştirmesi toplumsal alanda bir takım ilerleme yollarını açmaktaydı. Öte yandan bu din değişimlerinin manevi hayatında fazla bir değişiklik meydana gelmemekteydi, çünkü Osmanlılar bir bölgeyi ele geçirdikten sonra orada var olan ve şeriata aykırı olmayan gelenekler ve kuralları değiştirmiyorlardı.³⁰⁸ Dolayısıyla, geldikleri zaman, Osmanlılar öncelikle fethedilen bölgelere uyum sağlayarak asimilasyonu zamana bırakmışlardır.³⁰⁹ Doğudan gelen gelenekler aslında yavaş yavaş geliyordu, birden yapılan çok büyük bir değişiklik yoktu. Bu bağlamda, İslamlaşma halkın psikolojik ve maddi ihtiyaçlarının bir birleşimi olarak düşünülebilir. Çünkü Balkanlar'daki halkın bir bölümü daha önce sahip olduğu ayrıcalıkları korumak için İslam'ı kabul etmiştir. Bazı tarihçilere göre, bu süreç hiç bir şekilde gönüllü olarak gerçekleşmemiş, İslamlaşma bu bölgelerde baskı sonucu ortaya çıkmıştır.³¹⁰ Zor vergilerden kurtulmak için, bazen bütün

³⁰⁵Bojan Aleksov, "Poturica Gori od Turčina: Srpski Istoričari o Verskim Preobraćanjima", *Forum Bosnae* S. 35 (2006), 29.

³⁰⁶Александар Соловјев, "Нестанак Богумилства и Исламизација Босне", 52.

³⁰⁷ Nedim Filipović "Napomene o Islamizaciji", 157.

³⁰⁸Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, 61-62; Ema Miljković, "The Bridge Between New and Old: The Serbian Society in the First Century of the Ottoman Rule", *Studies of the Ottoman Domain* C.5, S. 9, (2015), 22.

³⁰⁹Иво Андрић, *Развој Духовног Живота у Босни под Утицајем Турске Владавине*, 26-27.

³¹⁰Самарцић, Р., Веселиновић, Р. ve Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I*, 24.

köylerin Hristiyanlığı bıraktığı ve İslam'ı kabul ettiğini yönelikte iddialar bulunmaktadır.³¹¹ Diğer taraftan, insanların kendi isteğiyle İslam'a geçtiği iddiaları da vardır. Osmanlı Devleti'nde İslamlaşmanın zorla olmadığını iddia eden tarihçi Ćiro Truhelka, bunun için bir örnek olarak Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'da yaşayan Katolikler'e verdiği Ahitname'yi göstermektedir. 28 Mayıs 1463 yılında yayınlanan bu belge ile Fatih Sultan Mehmet, Bosna'da azınlık olan Fransiskanlere ve onların manastırlarına, hiç kimsenin zarar vermeyeceğine dair söz vermektedir. Ayrıca, bu belgede, diğer ülkelerdeki Fransiskanlerin de Bosna'ya getirilebileceği geçmektedir.³¹² Truhelka'nın gösterdiği gibi, bu belge Fransiskanleri korumayı sağlasa da, aynı zamanda onun stratejik bir rolü de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Bosna'yı fethetmesi sırasında Bosna topraklarından çok fazla insan kaçmış ve bu insanların geri dönmesi amaçlanmıştır. Bunu başarmak için, Fatih Sultan Mehmet, Bosna'ya yerleşen Hristiyanların bir kısmını koruma altına almayı istemiştir.

Truhelka, burada da zorla yapılan bir İslamlaşma olmadığı gibi, bütün Balkanlar'da da bunun olmadığını anlatmaktadır.³¹³ Zorla yapılmış İslamlaşmayı Noel Malcolm da reddetmektedir. Ona göre, Osmanlılar Balkanlara gelince onların ilk amacı, mümkün olan en kısa sürede İslam'ı yaymak değil, o bölgelerden mümkün olduğunca fazla gelir elde etmektir. Halk arasında kesinlikle farklar vardı, ancak bunlar büyük oranda değildi. Ayrıca Hristiyanlar ve Yahudilerin özgürlükleri vardı, bu nedenle merkezi hükümet tarafından insanları yeni bir dine geçmeye zorlayacak hiçbir şiddet uygulanmadı. Öte yandan, sancaklardaki paşalar her 2-3 yılda bir değiştiriliyordu, merkez onları fazla kontrol edemedi ve bu yüzden de onlarda büyük bir keyfi yapmaya yöneldiler. Kısa bir süreliğine makamda bulunan paşalar, halktan mümkün olduğunca çok para almak istediler.³¹⁴

İslamlaşma birden bire gerçekleştirilmiş bir süreç değildi, aksine, bu konu uzun bir süre ve birkaç evre gerçekleşmiştir.³¹⁵ Ayrıca bu süreç, her yerde aynı dinamik ve

³¹¹ Леополд Ранке, *Србија и Турска у Деветнаестом Веку*, превод Стојан Новаковић (Београд: Парна Штампарија Дим. Димитријевића, 1892), 513.

³¹² Ćiro Truhelka, *Studiје о Podrijetlu*, 11.

³¹³ *A.g.e.*, 11.

³¹⁴ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 118-119.

³¹⁵ Nedim Filipović, "Napomene o Islamizaciji u Bosni i Hercegovini", 141.

aynı şekilde olmamıştır.³¹⁶ İslamlaşma ile özellikle Arnavutluk ve Bosna bölgelerinde, sadece yeni siyasi sistemin kurulması değil, aynı zamanda yeni medeniyetin, İslam medeniyetinin kurulması da gerçekleşmiştir.³¹⁷ Bosna’da İslamlaşmanın ilk sonuçları, zaten Osmanlıların burayı fethetmesinden altı sene sonra görülmektedir. Şöyle ki ilk Osmanlı defterlerine göre, 1468 ve 1469 yılında Bosna’da 332 Müslüman aile yaşıyordu.³¹⁸ Yine İslamlaşma döneminden bazen hızlı ve bazen yavaş evrelerin olduğu görülmektedir. Örneği on beşinci yüzyılın ikinci yarısında bu süreç yavaş ilerlemiş, fakat on altıncı yüzyılda hızlanmaya başlamıştır. Bazı tarihçiler Osmanlı Devleti’nde İslamlaşmanın on yedinci yüzyılda bitiğini iddia etseler de,³¹⁹ daha sonraki dönemlerde az da olsa, İslamlaşma örneklerinin olduğu görülmektedir. On dokuzuncu yüzyılda bile bu örneklere rastlamak mümkündür. Mühimme defterlerinde 1847 yılında Köstendil Sancağı’na bağlı Radovişte kasabasında Stoyan oğlu Dimitri’nin kendi rızasıyla İslam’ı kabul ettiğini geçmektedir.³²⁰ Demek ki bu süreç aslında on altıncı yüzyılda büyük bir ivmeyi yaşamakla birlikte, daha sonra da aşama aşama devam etmiştir.

Balkanlar ve bununla beraber Bosna ve Sırbistan bölgelerinin İslamlaşması Osmanlılar için özellikle stratejik konumu nedeniyle önemliydi. Bu alandaki istikrar, Osmanlılarda hem kara hem de deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesine olanak sağlamıştır. Özellikle Bosna, Osmanlıların Akdeniz’de ilerlemesi için önemli bir nokta idi. Fakat Bogomiller arasında İslam’ın yayılması kolayken, Ortodoks nüfus arasında İslamlaşma süreci zor bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Özellikle Sırp tarihçiliğinde Osmanlı egemenlik dönemi ve İslamlaşma süreci genellikle Hristiyanlık sembolü çile ve şehitlik bakışlarından anlatılmakta ve milli bir kahramanlık hikâyesi olarak gösterilmektedir.³²¹ Sırp kaynaklarına göre Sırpilar arasında İslam dinini yaymak zor bir işti ve bunun için Osmanlılar ilk önce din

³¹⁶Aladin Husić, “Neke Karakterstike Prihvatanja Islama u Bosanskom Sandžaku Početkom 16. Stoljeća”, 48.

³¹⁷ Nedim Filipović, “Napomene o Islamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku”, 143.

³¹⁸ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Povijest*, 122.

³¹⁹Evgeni Radushev, “Peasant Janissariess?”, 452.

³²⁰ MKT. 70, 75 (27 S 1263/1847)

³²¹Dennis Charles Washburn ve A. Kevin Reinhart, *Converting Cultures: Religion, Ideology, and Transformations of Modernity* (Leiden: BRILL 2007), 101.

adamlarıyla ile iyi ilişkiler kurarak onları Sırlar ile bağ kurmak için kullanmaya çalışıyorlardı. Fakat daha sonra, Sırp bölgelerinde kiliselerin mahvedilmesi halk arasında dinin mahvedilmesi amacıyla bunun gerçekleştiğine yönelik bir anlayışı doğrulmasına neden olmuştur. Örnek olarak, Belgrad'da iki küçük ve bir büyük kilise yıkıldı ve onların yerine Sokullu Mehmet Paşa bezzazistan, cami vb. binalar yaptırmıştır.³²² Sırlar, İslamlaşma sürecine direnç göstererek kaçıp topraklarını terk ediyorlardı,³²³ bunun yanında bazı Sırlar arasında gizli Hristiyanlığın varlığına dair bazı bilgiler de bulunmaktadır. Bunun hakkındaki bilgiler, 1568'de Sırbistan'dan geçen Fransız elçi Nicholas de Nokolay *Quatre Premiers Livres de Navigations et Pérégrinations* eserinde bulunmaktadır. Onun ifade ettiğine göre, Hristiyan olduğunu iddia eden ancak bunu umumi olarak açıklamaması gereken, Deli denilen bir adamla bir araya gelmiştir.³²⁴ Bu olayın, Sırlar arasında, özellikle Çirmen Savaşı'ndan sonra (1371) yaygın olduğu ifade ediliyor.³²⁵ On altıncı yüzyılın başında Trebinje'de yaşayan bir rahip Ortodoks Hristiyanların İslam'a geçmesi hakkında bir kısa bazı bilgiler vermektedir. 1509 yılında ait bu kayıta, Marko denilen rahip, birçok Ortodoks'un kendi isteğiyle İslam'a girdiğinden şikâyet etmektedir.³²⁶ Bu bilgi on altıncı yüzyılda İslamlaşma sürecinin Balkanlarda ciddi bir aşamaya geçtiğini göstermektedir. Hatta Sırbistan bölgesinin İslamlaşmasının onun fethedilmesiyle birlikte başladığı görülmektedir. Yeni şehirlerin ele geçirilmesiyle, Osmanlılar buraya hemen Anadolu'dan farklı halklar iskân ediyorlar, böylece bu bölgelerde genellikle yavaş olan İslamlaşma sürecini hızlandırıyorlardı. Böyle uygulamalar, Novo Brdo ve Belgrad'ın fethinde de görülmektedir. Buraların fethedilmesiyle Anadolu'daki halktan buralara insanlara yerleştirilmiştir.³²⁷ 1516 yılında Semendire'de böyle bir uygulamaya gidilerek İslam bu bölgelerde yayılmıştır. Bu tip uygulamalar Yeni Pazar, Leskovac, Vranje, Prizren, Djakovica ve İpek bölgelerinde

³²²Јован Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. веку*, 9.

³²³Nedim Filipović, "Osvrt na Pitanje İslamizacije na Balkanu pod Turcima", 394.

³²⁴Maty Edith Durham, *Some Tribal Origins, Laws and Customs of Balkans* (London: G. Allen & Unwin, 1971): 138-139.

³²⁵Stavro Skendi, "Crypto-Christianity in the Balkan Area Under the Ottomans", *Slavic Review* C. 26 S. 2 (1967), 242.

³²⁶Љубомир Стојановић, *Стари Српски Записи и Намени*, 1, 125, 404.

³²⁷Hazim Šabanović, *Bosanski Pašaluk* (Sarajevo: Svjetlost, 1982), 18.

de görülmektedir.³²⁸ Burada, özellikle güney bölgelerinde bulunan nahiyelerde İslamlaşmanın daha hızlı gerçekleştiği fark edilebilir. Bu aynı zamanda Macaristan'dan gelen etkiyle bağlanabilir. Macaristan'daki etki hem Bosna hem Sırbistan'da uzun zaman hissedilebilirdi. Dolayısıyla, Macaristan tarafından düzenlenen saldırılar İslamlaşma sürecine engel teşkil etmiştir, fakat bu engel bütün bölgelerde değil, sadece batı ve kuzey-batı taraflarında olmuş, Macaristan sınırlarına uzak olan Hersek bölgesine bu olaylar etki etmemiştir.³²⁹ 1480'lerde Bosna'da yaşayan köylülerin buradan kaçtıkları görülmektedir. Hatta bazen sadece bir kaç ailelerin değil, bütün köylerin, Osmanlı egemenliğiyle gelen yeni sorumluluklardan kaçtığı kaydedilmiştir.³³⁰ Malcolm'un araştırmalarına göre, 1485 yılında genelde Bosna Sancağı'ndaki nüfus azaldı ve bunun sebebi, Hristiyanların bu bölgelerden kaçmasıdır. Diğer taraftan aynı zamanda İslam'a geçenler ise Bosna'da kalıyorlardı, şöyle ki on altıncı yüzyılın ilk çeyreğinde onların sayısı yaklaşık 85 bin civarındaydı ve Hristiyanların sayısı yaklaşık 98 bin civarındaydı.³³¹

İslamlaşma sürecinin her yerde aynı olmamasının sebeplerinden birisi de Osmanlıların farklı Balkan topraklarını farklı zamanlarda almasıdır. Mesela, Doğu Bosna toprakları batı topraklarından yaklaşık yüz sene önce fethedilmiştir. Bu yüzden aynı zamanda bütün Bosna fethedilmediği için, İslam dini de her yerde aynı zamanda yayılmamıştır. Bu sadece Bosna için değil, diğer bölgeler için de geçerlidir. Köyler ile şehirler karşılaştırıldığında, köylerde İslam'ın daha yavaş kabul edildiğini görülmektedir.³³² Dalmaçya'ya yakın bölgelere İslam'ın ulaşması çok daha azdı. Aslında bu özellik bütün Batı Bosna bölgesi için geçerlidir. Diğer taraftan Bosna'nın merkez bölgelerinde, Rama, Neretva, Ozren, Maglay ve Usora'da Müslümanlaşma oranı daha yüksektir.³³³

Dolayısıyla, Bosna ve Sırbistan bölgelerinin İslamlaşmasını, göç, tımar sisteminin uygulanması ve yeni din ile gelen çeşitli ayrıcalıklar gibi farklı unsurlar etkilemiştir.

³²⁸ Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 430.

³²⁹ Nedim Filipović "Napomene o İslamizaciji", 151.

³³⁰ A.g.e., 155-156.

³³¹ Noel Malcolm, *Bosna Krakta Povijest*, 123.

³³² Aladin Husić, "Neke Karakterstike Prihvatanja Islama u Bosanskom Sandžaku Početkom 16. Stoljeća", 222-223.

³³³ A.g.e., 229, 233, 234.

Ayrıca bu süreç bölgelerin fethedilmesi sırasında görülmeye başlasa da, İslamlaşma ile ilgili ciddi sonuçlar on altıncı yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde zirveye ulaşan, bu sürecin yoğunluğu her zaman aynı değildi ve Osmanlı Devleti'ndeki sistemin bütün unsurları İslamlaşmayı aynı ölçüde etkilememiştir.

4.2. Bosna ve Sırbistan Bölgelerinin İslamlaşmasında Devşirme Sisteminin Etkisi

Osmanlı Devleti'nde, Hristiyan Kilisesinde olduğu gibi, sadece İslam'ın yayılmasını gerçekleştirmek için özel bir kurum yoktu. Fakat fethedilen toprakları Müslümanlaştırmak ve nüfusunun ideolojisini değiştirmek için Osmanlı Devleti'nde bütünlük arz eden bir sistem vardı. Dervişler, vergiler, toprak sistemi, şehirlerin yaptırılması gibi unsurlar bu sistemin parçalarıydı.³³⁴ Onun bir faktörü olarak, kaynaklarda ayrıca devşirme sisteminin uygulanması da görülmektedir. Devşirmenin Osmanlı Devleti'ndeki İslamlaşma stratejine dâhil olmasının nedeni, Balkan bölgelerinde iki asır boyunca en az 200.000 çocuğun devşirme sayesinde Müslümanlaştırıldığı iddiasıdır.³³⁵ Lybyer'in gözlemlerine göre toplam olarak devlet tarafından 80.000 oğlan toplandı.³³⁶ Buna dayanarak Osmanlı Devleti'nde devşirme sisteminin uygulanmasının özellikle İslamlaşma aracı olarak kullanıldığına dair bazı iddialar vardır.³³⁷ Her ne kadar devşirmenin amacı öncelikle orduyu güçlendirmek olsa da, devşirme ile götürülen gençler bu sistemle Müslüman oluyorlardı. Bu şekilde, devşirme sisteminin uygulanması direkt olarak Osmanlı Devleti'nde İslamlaşma sürecini etkileyebilirdi. Ancak, doğrudan etkisine ek olarak, bu kurumun İslamlaşma sürecini dolaylı bir şekilde hızlandırabildiği söylenebilir. Bunun nedeni, devşirme yoluyla İslam'a giren oğlanların Hristiyan ailelerinin ve akrabalarının kısa bir süre İslam'a girmeleridir.³³⁸ Örnek olarak, on altıncı yüzyılda devşirme ile götürülen ve daha sonra üç padişah hizmetinde vezir-i azam makamında bulunan,

³³⁴ Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 426.

³³⁵ Noel Malcolm, *Bosna Kratka Istorija*, 114.

³³⁶ Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, 49.

³³⁷ Milan Vasić, "İslamizacija u Jugoslovenskim Zemljama", 426; Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, 119.

³³⁸ Александар Соловјев, "Нестанак Богу милства и Исламизација Босне", 63-64.

Bosna kökenli, Sokullu Mehmet Paşa alınabilir. Onun hakkındaki detaylı bilgileri, 1571 yılında Saraya’da bulunan Venedik Elçisi Jacopo Ragazzoni tarafından kaydedilmiştir. Onun notlarına göre, kendi menşeinin Sırp despotlarından geldiğini (‘...e, per quanto disse lui stesso una volta a buon proposito, discende dalli despoti di Servia, sebbene alcuni tengono altrimenti.’) söyleyen Mehmet Paşa, Osmanlı Devlet’inde çok etkiliydi ve en önemli işler için Padişah’tan kolayca izin alabilmekteydi.³³⁹ Kendisine Osmanlı Devleti’nde önemli bir makam sağladıktan sonra, İslam’ı kabul eden kardeşlerini ve kuzenlerini de pay-ı tahta götürmüş ve onlara da önemli görevlerin verilmesini sağlamıştır. Bu şekilde onun kuzenlerinden, Mustafa Paşa Bosna’da Sancak Beyi ve Ferhat Paşa Budin Beylerbeyi olmuştur. Ayrıca, Mehmet Paşa’nın babası Dimitrije de İstanbul’a oğlunun yanına gitmiş ve Cemâleddin Sinan Bey adını alarak İslam’ı kabul etmiştir. Sokullu Mehmet Paşa’nın annesi de İslam’ı kabul etti ve bu örnekte devşirmenin İslamlaşma üzerindeki etkisi çok iyi bir şekilde gözlemlenebilir.³⁴⁰ Sadece ailelerin bu etkiye maruz kalması değil, götürülen gençlerin diğer hemşehrilerinin de, öğrendiğinde, benzer ilerlemeyi gerçekleştirmek amacıyla, yeni bir dine girmek için acele ettikleri bile gözlemlenebilir.³⁴¹ Yeni bir dinin kabul edilmesi ilerleme için fırsatlar açtığından, gençlerin acemi oğlanı için toplanmalarında birçok aile çocuklarını gönüllü olarak vermek istemiştir.³⁴² Bu nedenle insanlar için ilerleme ve iktidar sorununun din meselesinden daha önemli olduğu söylenebilir. Sokullu ailesi dışındaki pek çok örnek bunu göstermektedir. On beşinci yüzyılda en iyi örnek olarak Hersek Stefan’ın oğlu Stefan Vukçiç Kosaca alınabilir. 1474 yılında Fatih Sultan Mehmet’in hizmetine girerek Stefan Hersekoğlu Ahmet Paşa adını almış ve 1517 yılda kadar yaşayarak vezir-i azam makamına kadar yükselmiş ve üç sultan döneminde hizmet vermiştir.³⁴³ Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman döneminde padişahın kızı Mihrimah

³³⁹Jacopo Ragazzoni,“Relazione Dell’ İmpero Ottoman odi Jacopo Ragazzoni”, *Relazioni Degli Ambasciatori Veneti Al Senato Raccolte, Annotate, Ed Edite*, Der. Eugenio Alberi (Firenze: Società editrice fiorentina, 1844), 98.

³⁴⁰Радован Самарцић, *Мехмед Соколовић*, 2 bs. (Београд: Српска Књижевна Задруга, 1975), 33-34.

³⁴¹Иво Андрић, *Развој Духовног Живота у Босни под Утицајем Турске Владавине*, 31.

³⁴²Domenico Trevisano, “Relazione Dell’ Imperio Ottomano”, 130.

³⁴³Ema Miljković, “The Bridge Between New and Old: The Serbian Society in the First Century of the Ottoman Rule”, 21.

Sultan ile evlenen ve vezir-i azam olan devşirilmiş Bosnalı Rüstem Paşa da bir örnek olarak gösterilebilir.³⁴⁴ Bunlar arasında ayrıca Milahoğlu Skenderbeg, Hadım Sinan Paşa, Obrenoğlu Hamza Bey, Mihaloğlu Hasan Bey diğer önemli kişiler söylenebilir. Diğer taraftan, devşirilen oğlanların akrabalarının kendi dinine bağlı kalabildiği de görülmektedir. Misal olarak Hersekoğlu Ahmet yanında Grgur Desalić, Radić Bogašinović, Andrija Sorkočević gibi akrabalarını götürdü, fakat onlardan kimse dinini değiştirmek zorunda kalmamış. Ayrıca aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde elçi olarak bazı Hristiyanlar da görülmektedir. Bunlar arasında Tvrdiša Bogutović, Branislav, Teodor, Aleksa, Vlah Svinjarević, Stjepan Stratinović, Vuk Balićević ve diğerleri ifade edilebilir.³⁴⁵ Yani, görüldüğü gibi onlar Hristiyan olmalarına rağmen devlette önemli işler yapabildikleri görülmektedir.

Ayrıca, devşirme sisteminin uygulanmasının İslamlaşma süreci ile ilgili olmasının bir başka nedeni de, devşirme sisteminin en fazla uygulandığı on altıncı yüzyılda, İslamlaşma sürecinin de en yoğun yaşandığı dönem. Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarına gönderilen belgeleri takip edilirse Bosna bölgesinde on altıncı yüzyılın ikinci yarısında devşirmenin 1566, 1570, 1573, 1574, 1578, 1579, 1590, 1595 yıllarında gerçekleştiği görülmektedir. Diğer taraftan, on beşinci yüzyılın sonunda özellikle Bosna bölgesinde Müslümanların sayısı az iken, Ömer Barkan tarafından yapılmış araştırmalara göre, 1520-1530 yıllar arasında Bosna'da 16.935 Müslüman (%46,32), 19.619 (%53,67) Hristiyan yaşıyordu. Ayrıca, Hersek'te 7.070 Müslüman ve 9.588 Hristiyan ve İzvornik Sancağı'nda 2.654 ve 13.112 Hristiyan'ın sayısı daha fazladır.³⁴⁶ Filipović tarafından yapılmış araştırmalar da benzer sonuçlar vermiştir.³⁴⁷ Demek ki İslamlaşma süreci Bosna'da on altıncı yüzyılda çok başarılıydı ve onun başarısı devşirme sisteminle bağlantılıdır.³⁴⁸ Ancak, bu iki olay arasındaki bağlantı gösterilmesine rağmen, devşirme nedeniyle tam olarak ne kadar insanın İslamlaştırıldığını belirlemek zordur. Ayrıca, on beşinci yüzyılın sonunda, Müslüman

³⁴⁴ Erhan Afyoncu, "Rüstem Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35 (Ankara: TDV Yay., 2008), 288.

³⁴⁵ Ćiro Truhelka, *Studije o Podrijetlu*, 9-11.

³⁴⁶ Muhamed Hadžijahić, *Porijeklo Bosnaskih Muslimana*, 153.

³⁴⁷ Aşkın Koyuncu, "Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna'nın İslamlaşması ve Osmanlı Terminolojisinde Potur Ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı", 231-232.

³⁴⁸ Evgeni Radushev, "Peasant Janissariess?", 454.

olmayan nüfusun çoğunun kendi topraklarını bırakıp kaçtığı ve tahrip olmuş bölgelere Anadolu Türklerinden yerleştirildiği de görülmektedir.³⁴⁹ *İskan* denilen bu koloniasyon metodunu Osmanlılardan önce ayrıca Selçuklular da kullanıyorlardı ve böylece fethedilen bölgelerin İslamlaşması sağlanıyordu.³⁵⁰ Bu şekilde İslamlaşma sürecinde devşirmenin etkisi azaltılmaktadır. Ayrıca, tam olarak on altıncı yüzyılda, Bosna Hersek topraklarından devşirme sırasında Müslüman nüfusun toplanmaya başlanması,³⁵¹ bu kurumun bir kez daha Bosna'nın İslamlaştırılmasındaki rolünün sorgulanmasına neden olmaktadır.

İslamlaşma hariç, devşirme sistemin uygulanmasının sonuçlarından birisi de Hristiyan halklarının biyolojik kaynaklarının azalması ve diğer taraftan ise Osmanlıların güçlendirilmesidir.³⁵² Buna rağmen, özellikle Bosna ve Arnavutluk bölgelerinde yeni millet ortaya çıkartan diğer İslamlaşma faktörleri gibi,³⁵³ devşirme sisteminin uygulanmasının sonuçları olarak kimlik etkisini görmek mümkün değildir, çünkü götürülen oğlanlar Müslümanların etrafında yaşıyorlardı.³⁵⁴ Bu şekilde, devşirme sistemi sadece İslamlaşma değil, aynı zamanda toplanan oğlanların asimilasyonu olarak da görülebilir.

Devşirmenin İslam'ın yayılması üzerindeki etkisinin tüm bölgelerde aynı olmamıştır. Bunun en iyi örneği, daha önce ifade edildiği gibi, Müslüman ailelerin çocuklarının acemi oğlanı olarak toplandığı Bosna'dır. Kavanin-i Yeniçeriyen eserindeki devşirme yoluyla Bosna'dan sadece Müslüman çocuklarının alındığı iddialarına rağmen, belgeler bunun doğru olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, 1573 tarihli bir Mühimme defterinde Bosna, Kilis ve Hersek Sancaklarında yeniçerilik için acemi oğlanı toplanması sırasında, hem *Hristiyan hem de İslam reayadan* çocukların alınması emredilmektedir.³⁵⁵

³⁴⁹ Nedim Filipović, “Napomene o Islamizaciji u BiH u XVI vijeku”, 155-156.

³⁵⁰ Halil İnalçık, “Osmanlı Devleti’nde Uc (Serhad)lar”, 57.

³⁵¹ Feridun Bey, *Mecumua-yı Münşeat-ı*, 472.

³⁵² Arzu Taşcan, “Balkan Milliyetçiliğinin Gelişmesinde Dinin Rolü”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*C. 4, S. 13 (2017), 391.

³⁵³ Milan Vasić, “Islamizacija u Jugoslovenskim Zemljama”, 426; Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, 413.

³⁵⁴ Ćiro Truhelka, “Turko-slavjesnki Spomenici Dubrovačke Arhive”, 317.

³⁵⁵ MD. 22, 590 (H. 981/M. 1573);

Devşirmenin İslamlaşma üzerindeki etkisi de, İslam'ı kabul eden genç erkeklerin alındıkları yerlere geri getirilmesiyle ölçülür. Bu olay özellikle, paşa makamına bu bölgeden devşirme yoluyla alınan, Bosna Sancağında görülmektedir.³⁵⁶ Bunun örneği olarak on altıncı yüzyılda Bosna Sancağının başında bulunan, Ayas Bey, Feriz Bey, Lala Mustafa Paşa, Telli Hasan Paşa, gibi paşalar gösterilebilir. Ayas Paşa kaynaklarda Abdullah'ın oğlu olarak geçmektedir ve devşirildikten sonra iki defa, 1470-1475 ve 1484-1485 yılları arasında Bosna Sancağı'nda yöneticilik yapmıştır. II Bayezid (1505) döneminde Bosna'ya Bey olunan Feriz Bey de devşirilmiş Bosnalılardandır ve kazandığı makamda 1512 yılında kadar kalmıştır. Lala Mustafa Paşa özel bir örnektir, çünkü kendisi büyük kardeşi Deli Hüsrev Paşa sayesinde İslam'a girip İstanbul'a götürülmüştür. Kendisi de devşirilmiş olan, Deli Hüsrev Paşa Osmanlı Devleti'nde 1544 yılında vezir-i azam olmuş, onun kardeşi, yani Lala Mustafa Paşa Bosna Sancağının başında iki defa, 1555 ve 1565 yılında bulunmuştur. Burada aynı zamanda hem devşirilmiş oğlanların ailelerinin ilerlemesi hem de Bosna'dan alınmış ve Bosna'ya yönetim için geri dönen bir örnek olarak görülmektedir. Diğer bir örnek acemi oğlanı için cem olan, 1591 yılında Bosna beylerbeyi makamına ulaşan Telli Hasan Paşa'dır.³⁵⁷ Bu birkaç örnek, daha devşirilmiş oğlanların yine memleketine dönebildiklerini göstermektedir. Ayrıca, onların doğduğu yerlerde vakıflar yaptırdıkları, kaynaklarda sık sık geçmektedir. Buna göre, onlar nereden geldiklerini iyi biliyorlardı, fakat aynı yerlere Osmanlı Devleti ve İslam dinini savunmak için gönderiliyorlardı. Bu devşirilmiş paşaların kendi memleketine yerleşmesiyle etkisi büyük oluyordu ve bu şekilde devşirme, yine dolaylı olarak bu bölgenin İslamlaşmasını etkileyebilirdi.³⁵⁸

Devşirmenin Osmanlı Devleti'nde İslamlaşmanın da bir faktörü olduğu bellidir, fakat onun etkisinin gerçekten ne kadar büyük olduğu bir soru işaretidir. Mesela Sırp kaynaklarında devşirme sisteminin İslamlaşma sürecinde çok önemli rol oynadığı gösterilmektedir.³⁵⁹ Onlara göre onun rolünün temeli aslında götürülen oğlanların ve

³⁵⁶ Noel Malcol, *Bosna Kratka Istorija*, 144.

³⁵⁷ Vidad Bišćević, *Bosnaski Namjesnici Osmanskog Doba (1463-1878)*, (Sarajevo: Connectum, 2006), 68, 111, 114, 138.

³⁵⁸ Nedim Filipović, "Napomene o Islamizaciji u BiH u XVI vijeku", 393.

³⁵⁹ Самарцић, Р., Веселиновић, Р. и Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I: Срби под Туђинском Владињу (1537-1699)*, 29.

onların akrabalarının ilişkilerine yansımaktadır.³⁶⁰ Ancak aynı zamanda götürülmüş oğlanların ailelerini zamanla unuttukları da vurgulanmaktadır.³⁶¹ Bu şekilde literatürde büyük bir çelişki görülmektedir. Ancak, bu tür iddiaların kaynağı olarak en çok Batılı elçiler tarafından yazılmış seyahatnameler kullanılmıştır. Bu seyahatnamelerin hikâyeleri ve anlattıkları genellikle birbirine benzerdir. Kaynak olarak en çok Atanasiye Grgičević, Ivan Tomko Mrnavić, Benedict Kuripešić vb. tarafından kaydedilmiş notlar kullanılmaktadır. 1623 ve 1624 yıllarında Papa'nın elçisi olarak Bosna'dan geçen Arnavut Petar Marsechi, mühim bir yer tutmaktadır. Onun yazdıklarına göre Bosna'da üç farklı halk yaşıyordu: Türkler, Şizmatikler ve Katolikler. ('Tri sorti digentehabitano la Bosna Turchi, Shismatici et Chatolici') Onun değerlendirmesine göre Türkler nüfusun üçte ikisini, Katolikler yaklaşık 300.000'i, Şizmatikler ise onun yarısını oluşturmaktadır. Müslümanların bu alanlarda sayısının çok olmasının ilk sebebi Bosna'nın fethedilmesi sırasında pek çok Türk'ün oraya iskan edilmesidir. İkinci önemli sebep ise Bosna'da yaşayan halkın zayıf inançları ve 5-10 sene aralıklarda yapılan devşirme sistemidir. Onun anlattıklarına göre devşirme sırasında en çok Bosna'daki gençler alınıyordu ve daha sonra, önemli makamlara ulaştınca aileleri yanında da götürüyordu. Ve bu şekilde devşirme sistemi Bosna'daki İslamlaşmada önemli bir faktör oldu.³⁶² Ayrıca, bazı ailelerin çocuklarını devşirmeden kurtarmak amacıyla İslam'ı kabul ettiği iddiaları vardır. Bu durumda halka yapılmış baskıdan bahsedilir ve bu şekilde gerçekleştirilmiş İslamlaşma şiddetli ve zorla din değiştirilmesi olarak geçmektedir.³⁶³

Batı kaynaklarının etkisi altında kalan, devşirme üzerinde özellikle duran Sırp tarihçi Jovan Tomić'e göre, Osmanlı Devleti'nde gerçek Türkler İslam dinini öğrenmeleri için okutuluyordu, fakat diğer taraftan devşirme ile götürülen gençler sadece savaş için kullanılıyordu, çünkü sadece bu şekilde Peygamber'in sevgisini

³⁶⁰Самарцић, Р., Веселиновић, Р. ve Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I: Срби под Туђинском Владињу (1537-1699)*, 31.

³⁶¹Јован Н. Томић, *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI. веку*, 5-6.

³⁶²Krunoslav Draganović, "Izvješće Apostolskog Vizitatora Petra Masarechija O Prilikama Katoličkog Naroda U Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni G. 1623. I 1624", *Starine* S. 39 (1938), 43.

³⁶³Speros Vryonis, "Isidore Glabas and the Turkish Devshirme", 437.

kazanabiliyorlardı. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde İslam dininin yayılması için rakipleri zayıflatmak ve onların üstünde bir egemenlik kurmak gerekiyordu.³⁶⁴ Bunun bir şekli de devşirme sisteminin uygulanması idi. Tomić'e göre, devşirme sistemi hem askeri güçlendirmek hem de İslam'ın yayılmasını sağlamak için çok önemliydi.³⁶⁵ Truhelka'nın anlattıklarına göre de devşirme sistemi askeri ihtiyaçlar için önemliydi fakat aynı zamanda bu kurum asimilasyon araçlarından birisiydi. Truhelka da bunun en büyük etkisinin devşirilmiş oğlanlar ile aile ve akrabalarının arasında kesilmeyen ilişkilere yansıdığını ifade etmektedir. Ona göre bu şekilde devşirme görünmez bir akım olarak Osmanlı Devleti'nde Müslümanların sayısının artmasına sebep olmuştur.³⁶⁶

Genel olarak devşirmenin uygulanması sırasında tam olarak ne kadar gencin İslam'a geçtiğini belirlemek zordur. Bunun sebepleri sık sık olan göçler, savaşlar ve devşirme sisteminde kuralların belli olmamasıdır. Yani, genellikle kırk aileden bir çocuk alınıyordu, fakat savaş sırasında bu değiştiriliyordu ve gençlerin sayısı da artıyordu. Ayrıca, insanlar devamlı göç ediyorlardı ve devşirmenin uygulandığı dönem uzun bir dönem olduğu için, ortalama bile yapmak zordur. Bosna Sancağı için özellikle Müslüman çocukların alınması sorunludur. Sırbistan bölgesinde devşirme sırasında Müslümanların alındığını görmek mümkün değilken, Bosna'da farklı bir durum olduğu için bu sistemle tam olarak ne kadar Müslüman ve ne kadar Hristiyan çocukları alındığı bilinmemektedir. Diğer taraftan Sırbistan'da böyle bir durum olmadığı için, bu bölgenin İslamlaşmasında devşirmenin etkisi daha büyük olabilirdi.

Devşirme sisteminin bütün Balkanlar'ın İslamlaşmasını, Bosna ve Sırbistan'ı da aynı şekilde etkilediğine dikkat çekilmesine rağmen, Türk tarihçi Yavuz Ercan bunu reddetmektedir. Dolayısıyla, onun iddialarına göre, bütün Balkanların Müslümanlaştırılması üzerinde çok az etkisi olmasına rağmen, bu sistem yanlışlıkla bir İslamlaşma aracı olarak görülüyordu. Eğer bu gerçekten bu hedefi olsaydı, bugün Balkan nüfusunun %90'ı Müslüman olurdu. Bu tarihçiye göre, devşirmenin bu alanın İslamlaştırılması üzerindeki herhangi bir etkisi var ise de bu ancak Osmanlılar tarafından plansız yapılmış olabilirdi. Bunu iddia ederken, Ercan toplanan oğlan

³⁶⁴Јован Н. Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 1.

³⁶⁵A.g.e.,2.

³⁶⁶Ćiro Truhelka, "Turko-slavjesnki Spomenici Dubrovačke Arhive", 321.

sayısının, devşirmenin en çok uygulandığı zamanlar bile, on altıncı yüzyılda grup başına 10.000'den fazla olmadığını iddia etmektedir. Sistem daha sonra bozulmaya başladığında, toplanan oğlanların sayısı azalmıştır. Bu nedenle, bu sistemin tüm Balkanların İslamlaştırılması üzerindeki etkisi de büyük ölçüde azaltılmıştır. Ayrıca, Ercan bu birkaç bin kişinin Balkanlar'da yaşayan milyonlarca Hristiyan ile karşılaştırıldığında oldukça etkisiz olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bununla beraber, sistem düzensiz ve kuralların pek çok istisnası olduğu için doğrudan İslamlaştırma aracı olarak kullanılamazdı ve bu süreçteki etkisi çok zayıftır.³⁶⁷

Dolayısıyla, devşirme sisteminin ilk amacının askeri ihtiyaçları karşılamak olduğu söylenebilir, ancak aynı zamanda onun Osmanlı Devleti'nin İslamlaşma ve Türkleşme sisteminin bir parçası olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu süreçlere, devletin bütün bölgeleri gibi, Sırbistan ve Bosna bölgeleri de maruz kalmıştır. Bu arada, devşirme sistemi her yerde aynı şekilde ve aynı zamanda yapılmadığı için, onun etkisi de her bölgede aynı değildir. Bu yüzden devşirmenin İslamlaşma sürecinin en önemli faktör olduğunu iddia etmek yanlıştır.

³⁶⁷ Yavuz Ercan, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi”,713-715.

SONUÇ

Askeri güçlendirmek ve toprakları genişletmek amacıyla, on dördüncü yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bazı değişiklikler uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerden biri yeniçerilerin kurulmasıdır. Bu yeni askerin kaynağı olarak en çok *pencik* sistemiyle alınan esirler kullanılıyordu, fakat esirlerin sayılarının azalması ve onların kaçması nedeniyle, bu sistemin yerine devşirme uygulanmaya başlanmıştır. Hristiyan çocuklarının toplanması ve onların İslam'a girmesini temsil eden devşirme sistemi çoğu kaynaklara göre I. Murat döneminde uygulanmaya başlanmıştır. On beşinci yüzyılda bu sistem yasal hale gelmiştir. Bazı kaynaklarda II. Murat dönemindeki Devşirme Kanunnamesinden bahsedilmesine rağmen, günümüze ulaşan sadece II. Bayezid döneminden kalan kanunname'dir. Yine bu kanunname'de devşirme ile ilgili bütün kuralları bulmak mümkün değildir. Çünkü kurallar genellikle devletin ihtiyaçlarına göre değiştiriliyordu. Bu yüzden devşirme sistemiyle toplanan oğlanların sayısı farklı dönemlerde farklı oluyordu ve yaşları olarak kaynaklarda 7, 10, 14, 15, 20 olarak ifade edilmektedir. Bu unsurlar galiba devletin yaptığı savaşlara göre de değiştiriliyordu. Çünkü savaş sırasında hem daha çok hem daha yaşlı oğlanların toplanması mantıklıdır. Devşirmenin rollü özellikle on altıncı yüzyılda çok önemliydi, fakat devlette ortaya çıkan farklı değişikliklerle bu sistem de değişmeye başlamıştır. On yedinci yüzyılda, devşirme artık eskiden olduğu gibi uygulanmıyordu, ancak bu şekilde on sekizinci yüzyılın ilk yarısına kadar devam edilmiştir.

Devşirmenin uygulanması özellikle Balkanlar'da önemli bir yer almıştır. Onun uygulanmasının etkisi altında kalan devletler arasında, Bosna ve Sırbistan bulunmuştur. Özellikle Bosna bölgesinde devşirmenin uygulanması dikkat çekmektedir, çünkü oğlanların toplanması sırasında Bosna bölgesinde Hristiyanların yanında Müslümanların oğulları da alınabiliyordu. Bu şekilde alınan Müslüman reaya çocukları kaynakçada ve belgelerde *Potur oğlu*, *Potur taifesi* olarak geçmektedir. Onların kim olduğu tam olarak belirlemeyince, tarih yazıcılığında pek çok tartışma ortaya çıktı. Ayrıca Potur taifesinden çocukların neden alındığı da tam olarak belli değildir ve sebepler olarak kaynaklarda çeşitli teoriler görmek mümkündür. Önemli sebeplerden birisi, diğer bölgelerde görülmeyen, bu bölgenin

hızlı İslamlaşması olabilir. Dolayısıyla, devşirme sırasında sadece Hristiyan çocukları almak yeterli değildi ve bu yüzden bu sistemin kurallarını genişletmek gerekiyordu. Bu konuda var olan Bosna'nın kitlesel İslamlaşması ve bunun için ödül olarak devşirmenin verilmesi hakkındaki hikâyelere temelsiz olarak bakmak gerekmektedir. Poturların Bosna sınırları dışında da yaşadığına dair yönelik kayıtlar bulunmaktadır ve bu nedenle onların Patarenler veya yalnızca Bosna'ya özgü herhangi bir topluluk olduğunu iddia etmek yanlıştır. Bu, teoriler reddedildiğinde, Poturların, İslamlaştırılmış ve bununla beraber Doğu geleneklerini benimseyen Slavlar olduğu söylenebilir. Ayrıca bu gelenekler ile Poturlar galiba Arapça ve Türkçe kelimeleri de kullanmaya başladıkları için zamanla onların dili diğer Slav dillerinden farklılaşmış olabilir. Bu şekilde Evliya Çelebi, onları anlatırken, ayrıca Poturca konuştuklarını da kaydetmiştir. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir direniş ve olumsuz bir imaj yaratılması söz konusu olduğu için, bu durum, Slav ülkeleri İslam toplumuna karşı davranmaya da sevk etmiş ve Potur terimi, bugün hala mevcut olan, olumsuz bir anlam kazanmıştır.

Bosna'da ilk devşirme, bölgenin fethedilmesinden birkaç sene sonra, yani 1467 yılında gerçekleştirildi. Ondan sonra bu sistemin uygulanmasında 1472, 1493, 1502, 1506, 1508, 1515, 1518 yıllarında devam edilmiştir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında bu bölgede devşirme sisteminin uygulanmasına devam edilmiş ve 1566, 1570, 1573, 1574, 1578, 1579, 1590, 1595 yıllarında bu bölgelerde devşirme toplanmıştır. Poturların alınmasının on altıncı yüzyılın ilk yarısında başladığı belirtilmektedir. On yedinci yüzyıldan itibaren kaynakların sayısı azalmaya başlamıştır. Bosna'dan alınan oğlanlar bazen diğer oğlanlardan ayrılıyordu ve hizmet vermek için doğru saraylara gönderiliyorlardı. Onlar, galiba zaten Müslüman oldukları için diğer oğlanların geçtiği süreçten geçmek zorunda değildiler.

Sırbistan topraklarına gelince, bu bölgedeki devşirmenin uygulanmasının ayrıntılarını gösteren çok az kaynak vardır. Kaynakların yetersizliği nedeniyle devşirme konusunda Sırp tarihçiler en çok Batılılar tarafından kaydedilmiş notlara dayanmaktadır, fakat bu notların çoğu benzer bilgiler göstermektedir ve onların yazarlarından bazıları kendilerinden önce yazılan eserlerden faydalanarak bu notları yazmışlardır. Bu şekilde, Batı kaynaklarında devşirme genellikle çocukların zorla alınmaları ve ebeveynlerini unutmaları olarak anlatılmaktadır. Buna dayanarak,

devşirme Sırlar arasında olumsuz bir anlamı kazanmıştır ve bu sistem için *данак у крви* (kan vergisi) ifadesi kullanılmaktadır. Sırp kaynakları arasında ise önemli olanlardan bazıları manastırlarda kaydedilen kısa notlar şeklindedir, fakat onlarda da devşirme kötü bir şekilde anlatılmıştır.

Sırbistan topraklarında ilk devşirmenin Novo Brdo şehrinin fethedilmesi sırasında olduğu kabul edilmekte, fakat bundan önce de bazı devşirilmiş Sırların var olduğu dikkate alınır, ilk devşirmenin bu bölgede II. Murat döneminde 1420-1430 yılları arasında uygulandığı görülmektedir. Devşirme sırasında en çok Sırp halkından çocukların alındığına dair iddiaları var ise de, ancak bunu da reddetmek gerekmektedir, çünkü bu sistemin Balkanlar'ın her tarafında uygulandığı açıktır.

Oğlanların toplanması sırasında bazı ailelerin buna karşı çıktığı ve bir direnç gösterdikleri iddia edilebilir. Bu hem çocuklarını devşirmede vermemek amacıyla çocuklarını sünnet ettiren aileler ile ilgili, sünnetli olan çocukların toplanmasını emreden belgelerin varlığı, hem de Batılı seyyahlar tarafından kaydedilen belgeler ortaya koymaktadır. Ancak, Batı kaynakların yazıldığı zaman göz önüne tutulursa, onların abartılı ve taraflı olduğu fark edilebilir. Aynı zamanda devşirme sırasında gösterilen her direnişin cezalandırıldığını kabul etmek gerekiyor, çünkü çocuklarını vermek istemeyenler aileler, bu şekilde devleti ve padişaha karşı direnç gösteriyorlardı. Çalışmada sunulan 1565 tarihli belgeye göre bazı aileler devşirmeden kaçırarak için çocuklarına sünnet yapıyorlardı. Bu belgede göstermektedir ki çocuklarını vermek istemeyen aileler gerçekten vardır. Ayrıca on beşinci yüzyılın ikinci yarısında Dubrovnik'e Bosna'dan kaçan aileler hakkında gönderilen emirler, Bosna'da herkesin çocuklarını kendi isteğiyle vermediğini göstermektedir. Diğer taraftan, oğlanlara eğitim, ilerleme ve o zamanda dünyanın en güçlü devletlerinden birisinin merkezinde yaşama imkânı sağlayan devşirme sisteminde bazı ailelerin kendi isteğiyle çocuklarını neden verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı Hristiyanların İslam'a geçip yeniçeri olmak istediğini gösteren belgeler de bu iddiaları desteklemektedir.

Bazen Osmanlı Devleti'nde bazı bölgeler devşirmeden muaf da olabilirdi ve böyle durumlar on altıncı yüzyılda Alacahisar, Semendire, Pojega ve Bosna Sancaklarında da görülmektedir. Devşirme sırasında alınan Hristiyan oğlanlar İslam'a girdiği için, sistemin Osmanlı askerinin güçlendirilmesi dışında, ayrıca uygulanan bölgelerin İslamlaşmasını da etkilediği sonucuna ulaşılabılır. Günümüzdeki Sırbistan ve Bosna

topraklarında devşirmenin İslamlaşma üzerindeki etkisine gelince, bu konudaki görüşler birbirinden ayrılmaktadır. Burada Bosna'daki Müslüman ailelerin çocuklarının toplanması; böyle bir adet için Bosna'da bazı ailelerin çocuklarını devşirmeden kurtarmak için İslam'a girdiği fikri reddedilmelidir. Bu olay Bosna'da mevcut olsa bile, kısa bir süre olabilirdi, çünkü belirtildiği gibi, Müslüman çocukları on altıncı yüzyılın ilk yarısında alınmaya başlanmıştır. Ancak aynı zamanda devşirme ile alınan oğlanların Bosna Sancağı'na yönetici olarak dönmesi sebebiyle İslamlaşma ile devşirme arasında bağlantı kurulabilir. Dolayısıyla götürülen oğlanlar aileleriyle ilişki kurarak onları da İslam'a döndürüyordu. Ayrıca memleketlerine dönünce paşalar genelde vakıflar, camiiler vb. kurumlar kurarak orada İslam'ın yayılmasını teşvik ediyorlardı. Buradaki psikolojik unsur da çok önemlidir, çünkü yeni dini kabul eden ve başarılı olanları gördükten sonra, birçok insanın aynı şeyi yapmak istemesi çok anlaşılabilir bir durumdur. Bu yüzden İslamlaşma sürecine devşirme sisteminin etkisi görülmektedir.

Hristiyanlar tarafından yazılan eserlerde, genellikle Osmanlıların kendi gücü için Hristiyanlara borçlu olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla, Hristiyanlardan alınan çocuklar, Osmanlı Devleti'nde çok önemli bir unsur idi, çok önemli asker idi ve bu yüzden en büyük gücü onlardan geliyordu.³⁶⁸ Fakat bu anlatılırken, acemi oğlanı için cem olan çocuklara Osmanlı Devleti'nin verdiği eğitim ve ilerleme fırsatı göz önüne alınmamıştır. Eğer bu imkân verilmeseydi, bu çocukların her hangi bir şey yapamayacakları unutulmuştur. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin merkezine götürülen gençlere eğitim, ilerleme ve daha iyi yaşam şartları veriliyordu ve aynı zamanda onların devleti korunmasının gerekli olduğunu söylenebilir.

Çalışmanın sonucunda, devşirme hakkında var olan Batı, Balkan ve Türk araştırmaları arasında büyük farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu farklılıklar bu sistemin nasıl uygulandığını belirlemeyi zorlaştırır. Sırlar arasında tek taraflı kaynakların kullanılması yüzünden devşirme hakkında yetersiz ve önyargılı görüşler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, Türk kaynaklarında devşirme sırasında yapılmış her hangi bir zorlama reddedilmektedir, fakat belgeler herkesin devşirme sırasında kendi isteğiyle çocuklarını vermediğini göstermiştir. Ayrıca, Türk kaynaklarında, devşirmenin İslamlaşma sürecine etkisi de reddedilir, fakat onun var olduğu

³⁶⁸Јован Томић, *Данак у Крви – Приложак Проучавању Историје Српског Народа у VI Веку*, 18.

görülmektedir. Öte yandan, Batılıların iddia ettiği ve çoğu Hristiyan'ın kabul ettiği devşirmenin İslamlaşma aracı olduğu teorisi de kabul edilemez, çünkü bu sistemin ilk amacı asker ihtiyacını karşılamaktır. Bununla beraber sistem İslamlaşmayı da olumlu etkilemiştir, fakat bu etkisi, özellikle Bosna bölgesiyle sınırlı kalmıştır. Sonuç olarak devşirmenin uygulanmasından hem Osmanlıların hem de Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanların faydalandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan. "Rüstem Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 35. Ankara: TDV Yay. (2008): 288-290.
- Agoston, Gabor. "Ottoman Military Organization (upto 1800)". *The Encyclopedia of War I* (2012): 1-9.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri- Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri*. İstanbul: Fey Vakfı, 1990.
- _____ *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri 2 - II. Bayezid Devri Kanunnameleri*. İstanbul: Fey Vakfı, 1990.
- Aksulu, Melek. *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Albayrak, Kadir. "Boşnakların Kökeni ve Müslümanlaşması Meselesine Bir Bakış". *Tezkire* S. 42 (2006): 233-239.
- Aleksov, Bojan. "Poturica Gori od Turčina: Srpski Istoričari o Verskim Preobraćanjima". *Forum Bosnae*. S. 35 (2006): 22-47.
- Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Bašagić-Redžepašić, Safvet Beg. *Kratka Uputa u Prošlost Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Vlastita Naklada, 1900.
- Bišćević, Vidad. *Bosnaski Namjesnici Osmanskog Doba (1463-1878)*. Sarajevo: Connectum, 2006.
- Cengiz, Hasan Ali. "Osmanlı Kaynaklarında Girit Seferi". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 9, 17 (2019): 105-133.

Curipeschitz, Benedict. *Itinerarium Wegrays Kü. May. Potschafft gen Constantinopel zu dem Türkischen Kayser Soleyman Anno xxx.* Augsburg: Heinrich Steiner, 1531.

Çelebi, Evliya. *Seyahatnamesi 5/2.* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Čelebi, Evlija. *Putopis-Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama.* Çev. Hazim Šabanović. Sarajevo, Svjetlost, 1967.

Ćorović, Vladimir. *Kralj Tvrtko I Kotromanić.* Belgrad: Serbian Royal Academy, 1925.

Demir, Abdullah. “Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* . C. 1. S. 1 (2017): 19-27.

Demir, Yaşar. “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ve Bizans - Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*. C.3, S.2 (2017): 54-91.

Doğru, Halime. “Balkanlarda Osmanlı Fetihleri (1453-1683)”. *Balkanlar El Kitabı I.* Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ. İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007.

Draganović, Krunoslav. “Izvješće Apostolskog Vizitatora Petra Masarechija O Prilikama Katoličkog Naroda U Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni G. 1623. Ĩ 1624”. *Starine*. S. 39 (1938): 1-48.

Durham, Maty Edith. *Some Tribal Origins, Laws and Customs of Balkans.* London: G. Allen&Unwin, 1971.

Emecen, Feridun. “Bosna Eyaleti” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 6 (1992): 296-297.

_____ “İbrahim Paşa Makbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 21. Ankara: TDV Yay. (2000): 333-335.

- Ercan, Yavuz. "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi". *Bellekten*. C. 50, S. 198 (1986): 679-725.
- Eroğlu, Haldun. "Osmanlı-Sırp İlişkileri (1347-1521)". *OTAM*. S.3 (2017):102.
- Euzebijje, Fermendžin. *Acta Bulgariae Ecclesiastica: Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*. Zagrabiae: Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, 1887.
- Feridun Bey. *Mecumua-yı Münşeat-ı*. İstanbul: Darüttıbbatıl'âmire, 1848-1849.
- Filipović, Nedim. *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*. Tešanj: Centar za Kulturu i Obrazovanje, 2005.
- Filipović, Nedim. "Osvrt na Pitanje Islamizacije na Balkanu pod Turcima". *Godišnjak*. C. 13 (1976): 385-416.
- Georgieuiz, Bartholomeo. *De Turcarum Moribus Epitome*. Lugduni: Joan Tornaesium, 1558.
- Gerlach, Stephan. *Türkiye Günlüğü 1573-1576*. İstanbul: Yayın Kitabevi, 2007.
- _____ *Türkiye Günlüğü 1577-1578*. İstanbul: Yayın Kitabevi, 2007.
- Gibbons, Herbert Adams. *The Foundation of the Ottoman Empire - A History Of The Osmanlis Up To The Death Of Bayezid I (1300-1403)*. 1 bs. New York: The Century, 1916.
- Ginio, Eyal. "Childhood, Mental Capacity and Conversion to Islam in the Ottoman Empire", *Byzantine and Modern Greek Studies* S. 25, (2001): 90-119.
- Giovio, Paolo. *Commentarii Delle Cose De Turchi*. Venice, Aldo Manuzio, 1541.
- Gjrogiev, Dragi. "Knowledge Transfer Among Muslim Communities in Ottoman Balkan Society: Cultural and Social Aspects Based on the Case Study of Two Dictionaries from 1827 and 1836/7". *Europe and The Black Sea Region: A History of Early Knowledge Exchange (1750-1850)*. Der. Dominik Gutmeyr ve Karl Kaser. Zürich: Litverlag, 2018, 201-218.

Halaçoğlu, Yusuf. *XIV–XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Hammer, Baron Joseph von Purgstall. *Büyük Osmanlı Tarihi I*. Çev. Mümin Çevik ve Erol Kılıç. İstanbul: Sabah, 1998.

Hamzaoğlu, Yusuf. *Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü*. 1 bs. Üsküp: Logos Yayınevi, 2004.

Hadži- Vasiljević, Jovan. *Muslimani Naše Krvi u Južnoj Srbiji*. Beograd: Štamparija Sv. Sava, 1924.

Hadžijahić, Muhamed. *Porijeklo Bosnaskih Muslimana*. Sarajevo: Bosna, 1990.

Husić, Aladin. “O Regrutaciji u AdzemiOglane u Bosni 1565”. *Anali*. C.1, S.37. (2016): 43-63.

Işık, Mustafa. “Fıtrat Hadisinin Osmanlı’nın Devşirme Sisteminde Hayata Aksedişi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic* C. 8, S. 6 (2013): 309-332.

İnalçık, Halil. *Osmanlı ve Modern Türkiye- Araştırmalar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

_____ *Devlet-İ ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I (Klasik Dönem 1302-1606 Siyasal, Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim)*, 54 bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

_____ *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Çalışmalar-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

_____ “Osmanlı Devleti’nde Uc (Serhad)lar”. *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

İlgürel, Mücteba. “Acemi Oğları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 1. Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi. (1988): 324-325.

Innys, William. *Biographia Britannica* V. London: 1760.

- Işık, Halim. “Hıristiyan Düalist-Gnostik Bir Tarikat Olarak Bogomilizm ve Avrupa Heretik Toplumlarına Etkileri”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. C.6, S. 1 (2017): 109-187.
- Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul, Yeditepe, 2012.
- Jovanović, M. Srđan. “The Ottoman Empire as Friend and Foe: Perceptions of Ottoman Rule in Serbia and Bosnia and Thereupon Based Nationalisms”. *Review on Social Status* C.4, S.1 (2017): 71-75.
- Karatay, Osman. “Ortaçağ Bosna Devleti”. *Balkanlar El Kitabı I*. Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ. Ankara: Öncü Basımevi, 2006.
- Kayapınar, Ayşe ve Kayapınar, Levent. “Ortaçağ’da Sırlar ve Devletleri”. *Balkanlar El Kitabı I*. Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ. İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007.
- Kayapınar, Ayşe. “II. Bulgar Krallığı” *Balkanlar El Kitabı I*. Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ. İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı, 2006-2007.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı Devleti Tarihi*. 2 bs. İstanbul: Kayıhan, 2015.
- _____ *İslam Medeniyeti ve Müessesleri Tarihi*. 18 bs. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Klaić, Vjekoslav. *Povijest Bosne do Propasti Kraljevstva*. 1 bs. Zagreb: Dionička Tiskara, 1882.
- Koçi Bey Risalesi*. Der. Zuhuri Danişman. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Koyuncu, Aşkın. ”Devşirme Tarihine Bir Derkenar: Bosna’nın İslamlaşması Ve Osmanlı Terminolojisinde Potur Ve Potur Oğulları Terimlerinin Anlamı”. *Türk Sosyal Tarihçiliğinde Bir “Yalnız” İsim Bahaeddin Yedi Yıldız’a Armağan*. Der. Yunus Koç ve Serhat Küçük. (2015): 213-259.

_____ “Kavanin-i Yeniçeriyân and the Recruitment of Bosnian Muslim Boys as Devşirme Reconsidered”. *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule* Der. Srđan Rudić ve Selim Aslantaş (2017): 283-318.

Kütükoğlu, S.. “Mühimme Defteri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31 Ankara, TDV Yay. (2006): 520-523.

Lewis, Bernard. “Ottoman Observers Of Ottoman Decline”. *İslamic Studies* C. 1, S. 1, (1962): 71-87.

Lopasic, Alexandar. “İslamization of the Balkans With Special Reference to Bosnia”. *Journal of Islamic Studies*. C.5, S. 2 (1994): 163-186.

Lybyer, Albeet Howe. *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent*. London, Oxford University Press, 1913.

Malcolm, Noel. *Bosna Kratka Povijest*. Çev. Zlatko Crnković i Senada Kreso. Sarajevo: Buybook, 2011.

Matkovski, Aleksandar. “Prilog Pitanju Devşirme”. *Prilozi za Orientalnu Filologiju*. S. 14-15 (1969): 273-309.

Matković, Petar. “Dva Talijanska Putopisa o Balkanskom Poluotoku iz XVI. Vijeka”. *Starine* S. 10 (1878): 201-258.

_____ “Putovanja po Balkanskom Poluotoku XVI. Vijeka”. *Rad JAZU*. S. 84 (1887): 43-99.

_____ “Putovanja po Balkanskom Poluotoku XVI. Veka 10”. *Rad JAZU* S. 100 (1889): 65-168.

Mihailović, Konstantin. *Bir Yeniçerinin Hatıraları*. 2 bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

- Miljković, Ema. "The Bridge Between New and Old: The Serbian Society in the First Century of the Ottoman Rule". *Studies of the Ottoman Domain*. C.5, S. 9, (2015): 18-38.
- Mladenović, Miloš. "The Osmanli Conquest and the Islamization of Bosnia". *Slavic and East-European Studies*. C.3, S. 4 (1958-1959): 219-226.
- Montalbanus, Joannes Baptista. *Turcici Imperii Status Seu Discursus Varii De Rebus Turcarum*. Elzevir, 1630.
- Mrgić, Jelena. *Severna Bosna 13-16. Vek*. Beograd, Istorijski Institut, 2008.
- Mulić, Jusuf. "O Nekim Posebnostima Vezanim za Postupak Pripivanja Islama u Bosni i Netačnostima Koje mu se Pripisuju". *Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke*. S. 23-24 (2005): 179-204.
- Neşri, Mehmed. *Kitab-ı Cihan-Nüma*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949.
- Ostrogorsky, George. *History of the Byzantine State*. 2 bs. London: Basil Blackwell, 1968.
- Özcan, Abdülkadir. "Devşirme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 9. Ankara: TDV Yay. (1994): 254-257.
- Porphirogenitus, Constantinus. *De Administrando Imperio*. Çev. R. J. H. Jenkins. Washington: Center for Byzantine Studies, 1967.
- Radushev, Evgeni. "Peasant Janissaries". *Journal of Social History*. C. 42, S. 2 (2008): 447-467.
- Ragazzoni, Jacopo. "Relazione Dell'Impero Ottomano di Jacopo Ragazzoni". *Relazioni Degli Ambasciatori Veneti Al Senato Raccolte*. Der. Eugenio Alberi. Firenze: Società editrice fiorentina, C. 3, S. 2 (1844): 69-102
- Rački, Franjo. "Izveštaj Barskoga Nadbiskupa Marina Bizzia o Svojem Putovanju god. 1610. Po Arbanaskoj i Staroj Srbiji". *Starine* S. 20, (1888): 50-156.

Ramberti, Benedetto. *Delle Cose de Turchi – Libri Tre*. Venezia: In Casa di Maestro BernardinMilanese, 1541.

Redhouse Sözlüğü Türkçe/Osmanlıca-İngilizce. İstanbul: Redhouse Yayınevi, 2011.

Rječnik Bosanskog Jezika. Sarajevo: Institut za Jezik, 2007.

Rycaut, Paul. *The Present State of the Ottoman Empire*. London: J. Starkeyand H. Brome, 1670.

Sakin, Orhan. *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*. 1 bs. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011.

Sancaktar, Caner. “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. C. 2, S. 2 (2011): 27-47.

Skendi, Stavro. “Crypto-Christianity in the Balkan Area Under the Ottomans”. *Slavic Review* C. 26 S. 2 (1967): 227-246.

Stavrianos, Leften Stavros. *Balkans Since 1453*. London: C. Hurst&Co., 2000.

Šabanović, Hazim. *Bosanski Pašaluk*. Sarajevo: Svjetlost, 1982.

Šamić, Midhat. “Opis Putovanja Pjera Leskalopjea Kroz Naše Zemlje 1574. Godine”. *Glasnik Arhiva i Društva Arhivista Bosne i Hercegovine*. C. 3, S. 3 (1963): 329-356.

Şem‘danizade, Fındıklı Süleyman Efendi. *Müri’t-Tevarih*. İstanbul, Maarif Nazareti, 1919.

Taşcan, Arzu. “Balkan Milliyetçiliğinin Gelişmesinde Dinin Rolü”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. C. 4, S. 13 (2017): 382-411.

Tekindağ, Şehabbeddin. “Mahmud Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 27 Ankara: TDV Yay. (2003): 376-378.

Trevisano, Domenico. “Relazione Dell’İmperio Ottomano”. *Documenti Di Storia Ottomana Del SecoloXVI*. Firenze, 1842, 11-192.

Truhelka, Ćiro. "Turko-slavjesnki Spomenici Dubrovačke Arhive". *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini* S. 23 (1911): 1-162; 303-350; 437-383.

_____ *Studije o Podrijetlu*. Zagreb, Matica Hrvatska, 1941.

Toroşer, Tayfun. *Kavanin-i Yeniçeriyân*. 1 bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Ubcini, Abdolonyme. *Letters on Turkey: An Account of Political Socail and Commercial Condition of the Ottoman Empire*. Çev. Lady Easthope. London: John Murray, Albemarle Street, 1859.

Uzunçarşılı, Hakkı İsmail. *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları I*. 3 bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Vasić, Milan. "İslamizacija u Jugoslovenskim zemljama". *Prilozi za Orijentalnu Filologiju* S. 41 (1991): 425-441.

Veinstein, Gilles. "On the Ottoman janissaries (fourteen-nineteen centuries)". *Fighting for a Living: A Comparative Study of Military Labour 1500-2000*. Der. Erik-Jan Zürcher. Amsterdam University Press, 2013, 115-134.

Vryonis, Speros. "Isidore Glabas and the Turkish Devshirme". *Speculum A Journal of Medieval Studies*. C. 3, S. 31 (1956): 433-443.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8 bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, 39.

Yılmaz, Gulay. "Becoming a Devshirme-The Training of Conscripted Children in the Ottoman Empire". *Children in Slavery Through the Ages*. Ohio: Ohio State University Press, 2009. 119-134.

Zheliazkova, Antonina. "The Penetration and Adaption of İslam in Bosnia From the Fifteen to the Nineteen Century". *Journal of Islamic Studies*. C. 5, S. 2 (1994): 187-208.

Washburn, Dennis Charles ve Reinhart, A. Kevin. *Converting Cultures: Religion, Ideology, and Transformations of Modernity* . Leiden: BRILL 2007.

Witteck, Paul. "Devshirme ve Sharia". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. С. 17, S. 2 (1955): 271-278.

Андрић, Иво. *Развој Духовног Живота у Босни под Утицајем Турске Владавине*. Београд, Просвета, 1995.

Благојевић, Милош. *Србија у Доба Немањића*. Београд, Вајат, 1989.

Димитрије Богановић et. al. *Историја Српског Народа II-Добра Борби за Обнову и Очување Државе* . Београд: Српска Књижевна Задруга, 1982.

Чедомир Попов et al. *Историја Српског Народа VI/I*. Београд, Српска Књижевна Задруга, 1983.

Историја Народа Југославије II . Београд, Просвета, 1952.

Кашић, Душан. *Поглед у Прошлост Српске Цркве Кратак Историјски Преглед*. Београд, 1984.

Максимовић, Љубомир. "Покрштавање Срба и Хрвата". *Зборник Радова Византолошког Института* . С. 1, S. 35 (1996): 155-174.

Мантран, Робер. *Историја Османског Царства*. Београд: Клио, 2002.

Мијатовић, Чедомиљ. "Пре Триста Година. Прилог к Изучавању Извора за Историју Нашег Народа" . Гласник Српског Ученог Друштва. С. 36, S. 1 (1873): 155-219.

Михаљчић, Раде ve Ђирковић, Сима. *Лексикон Српског Средњег Века*. Београд, 1999.

Руварац, Иларион. "О Главним Моментима у Животу Св. Саве, Првог Српског Архиепископа". *Летопис Матице Српске* . С. 1, S. 208 (1901): 1-44.

Ранке, Леополд. *Србија и Турска у Деветнаестом Веку*. Превод Стојан Новаковић. Београд: Парна Штампратија Дим. Димитријевића, 1892.

Самарцић, Р., Веселиновић, Р. и Поповић, Т., *Историја Српског Народа III/I: Срби под Туђинском Влашћу (1537-1699)*. Београд: Српска Књижевна Задруга, 1993.

Самарцић, Радован. *Мехмед Соколовић*, 2 bs. Београд: Српска Књижевна Задруга, 1975.

Соловјев, Александар. "Нестанак Богумилства и Исламизација Босне". Годишњак Историског Друштва Босне и Херцеговине. С. 1, S. 1 (1949): 42-79.

Стојановић, Љубомир. *Стари Српски Записи и Натписи I*. Београд: Српска Краљевска Академија, 1902.

_____ *Стари Српски Записи и Натписи IV*. Сремски Карловци: Српска Краљевска Академија, 1923.

Томић, Н. Јован. *Данак у Крви-Приложак Проучавању Историје Српског Народа у XVI Веку*. Београд: Електрична Штампарија Ђуре Станојева, 1898.

_____ *Пре Три Столећа: Скице из Историје Српског Народа у XVI веку*. Крагујевац: Штампарија Андре Јовановића, 1904.

Ђоровић, Владимир. *Хисторија Босне*. Београд, Српска Краљевска Академија, 1940.

_____ *Историја Срба*. Београд: Leo Commerce, 2017.

МКТ. 70, 75 (1263/1847);

МД. 22, 590 (981/ 1573);

МД 12, 982(979/1571);

MD. 5, 220 (973/1566);

MD. 66, 143 (998/1590);

MD. 73, 815 (1003/1595);

MD. 36, 84 (986/1578);

MD. 35, 989, (986/1578);

MD.24, 461 (982/ 1574);

MD 39, 283 (987/1579)

MD. 25, 2626 (982/1574);

MD. 25, 3026 (982/1574);

MD. 25, 2578 (982/1574);

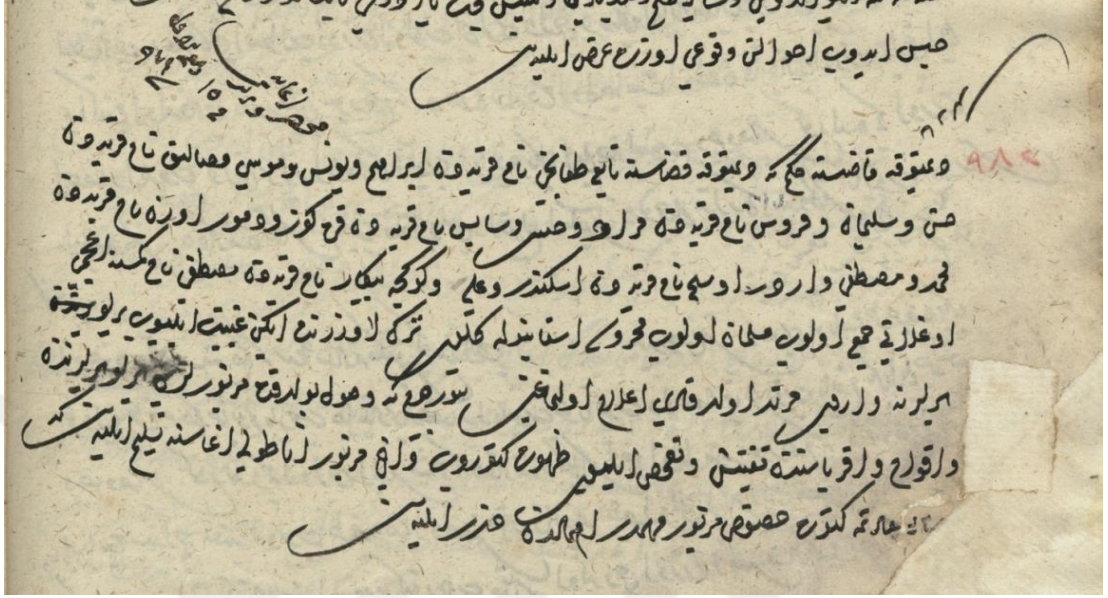
MD. 104, 1099 (1104/1693);

MD. 125, 24 (1128/1716);

MD. 125, 25 (1128/1716);

<https://www.britannica.com/topic/Patarines> (10.12.2019).

EKLER

Ek. 1: MD. 12, 982 (H. 15 Ra 979/M. 1571)

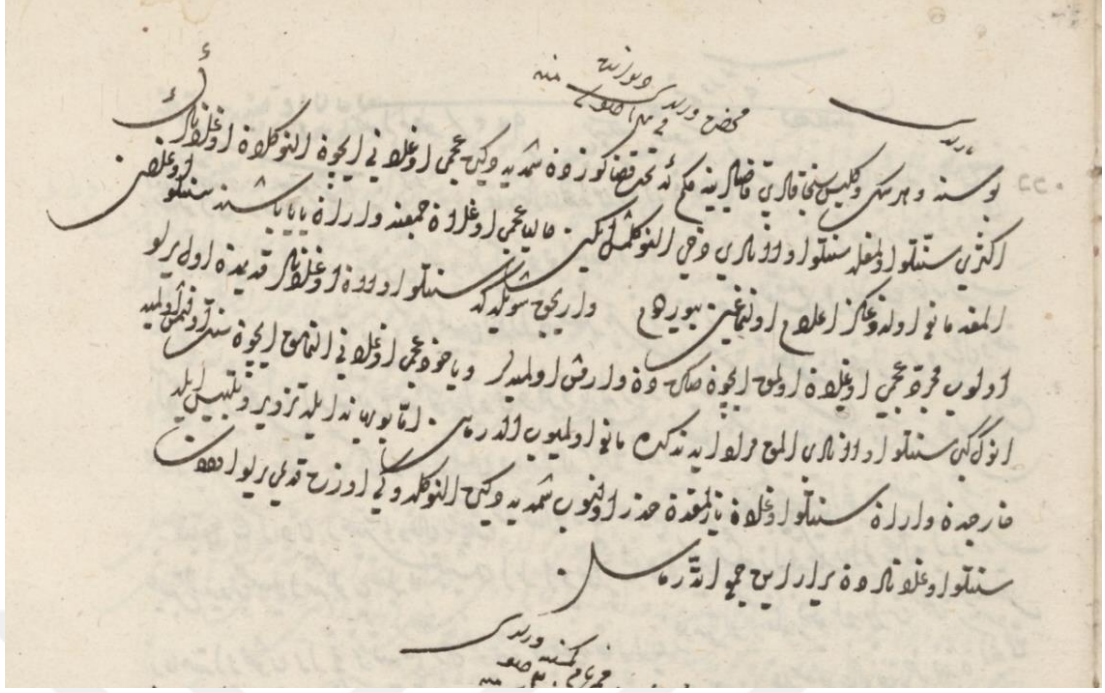
Ek. 1 Transkripsiyonu:

Yazıldı

Muhzir ağaya verildi

Fi 15 Rebi'ü'l-evvel sene 979

Dimetoka kadısına hüküm ki: Dimetoka kazasına tabi' Toğancı nam karyeden İbrahim, Yunus ve Musa Kısalık (?) nam karyeden Hasan ve Süleyman ve Kurus (?) nam karyeden Murad ve Hanin (?) ve Sayis (?) nam karyeden Karagöz ve Dimur Ören nam karyeden Muhammed ve Mustafa ve Ardaravsins (?) nam karyeden İskender ve Ali ve Gökçe Pınar nam karyeden Mustafa nam kimesne A'cemi oğlanı cem' olup Müslüman olup Mahruse-i İstanbul'a gelup Türk üzerine iken ğıybet eyleyup yerlu yerlerine varıp mürted oldukları i'lam olmağın buyurdum ki vusul buldukta mezburlerin yerlu yerlerinden ve akvam ve akrabasından teftiş ve tafahhus eyleyup zuhura getüre dahi mezbur Anadolu ağasına teslim eyleyesin ki Südde-i Sa'adetime getüre hususi mezbur-i mühimmedir, ihmalden hazer eyleyesin.

Ek. 2: MD. 5, 220 (H. 13 S 973/M. 1565)

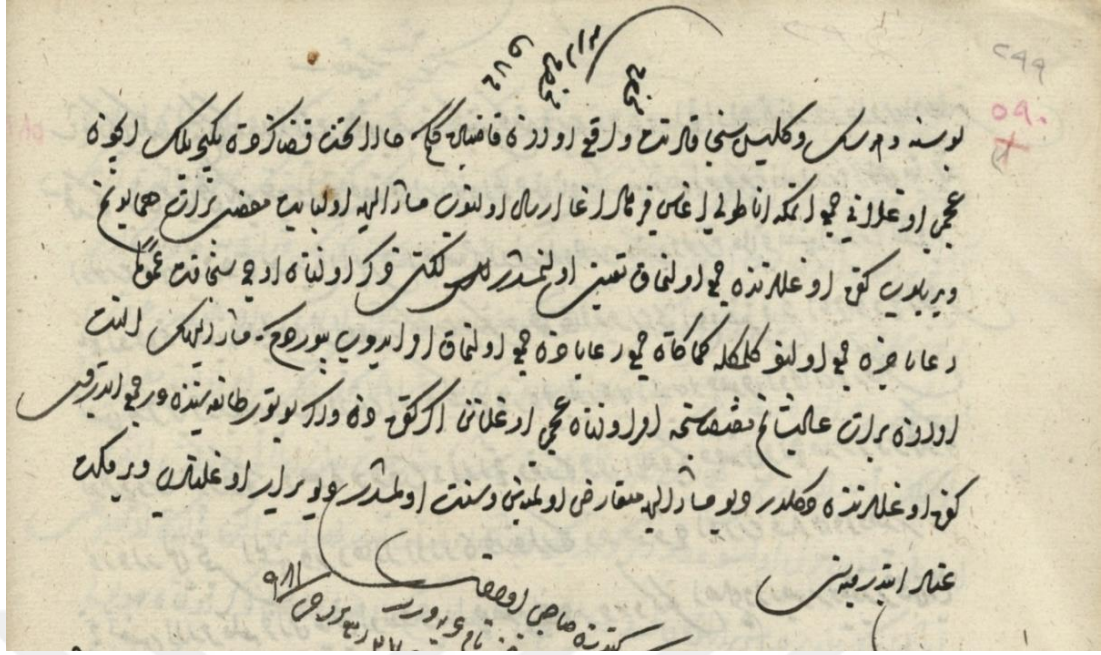
Ek. 2 Transkripsiyonu:

Yazıldı

Muhzir ağaya verildi Divanda

Fi Şehr-i Safer sene (973)

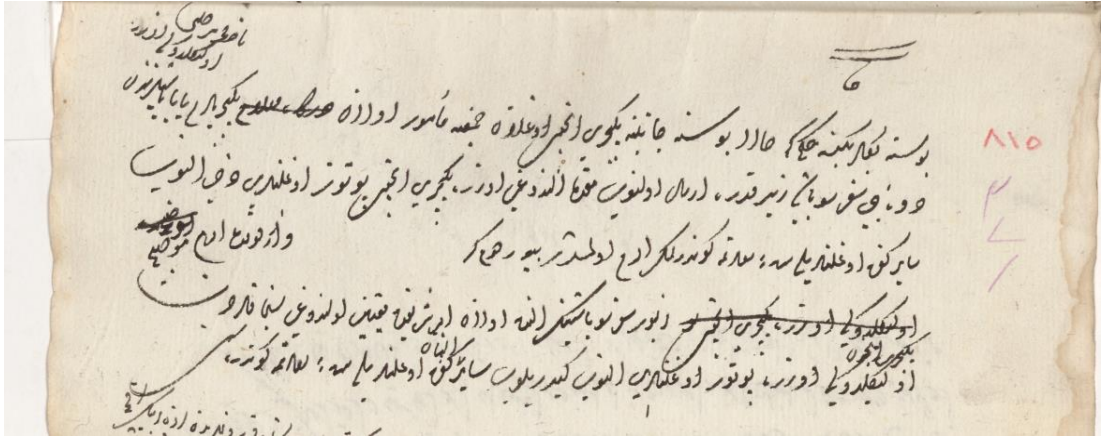
Bosna ve Hersek ve Kilis sancakları kadılarına hüküm ki: Taht-ı kazanuzdan şimdiye değin 'acemi oğlanı için alınugelen oğlanların ekseri sünnetlü olmakla sünnetlü olanları dahi alınugelmiş iken hâliya 'acemi oğlan cem'ine varan yayabaşına, sünnetlü oğlan almaya mâni' olduğunuz i' lâm olunmağın buyurdum. Varıcak şöyle ki sünnetlü olan oğlanlar kadimden ol yerlu olup mücerred acemi oğlan olmak için sonradan varmış olmayalar. Veyahud 'acemi oğlanı alınmamak için sünnet olunmuş olmaya. Anun gibi sünnetlü olanları almak murad edindikte mâni' olmayup aldırasin. Amma bu bahane ile tezvir ve telbis ile hariçten varan sünnetlü oğlan yazılmaktan hazer olunup şimdiye değin alınugeldüğü üzere kadimi yerlü olan sünnetlü oğlanlardan yararların cem' ettiresin.

Ek. 3: MD. 22, 590, (H. 26 R 981/M. 1573)

Ek. 3: Transkripsiyonu:

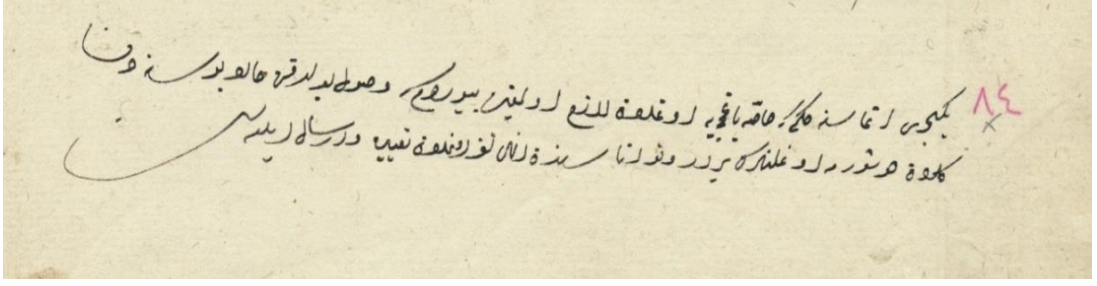
Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında vaki' olan kadılara hüküm ki: Hâlâ taht-ı kazanızdan yeniçerilik için 'acemi oğlanı cem' etmeye Anadolu ağası Ferhad ağa irsal olunup müşarünileyhe ol babda mufassal berat-ı hümayunum virilip kefere oğullarından cem' olunmak tâ'yin olunmuştur; lâkin zikrolunan üç sancakta 'umumen re'âyadan cem' olunu gelmekle kemakân cemi-'i re'âyadan cem' olunmak emridüp buyurdum ki müşarünileyhin elinde olan berat-ı 'âlişânım muktezasınca emrolunan 'acemi oğlanını eğer kefereden ve eğer Potur taifesindedir, cem' ittirüp kefere oğullarından değildir deyu müşarünileyhe müte'arız olmayasın ve sünnet olmuştur deyu yarar oğlanları vermekte 'inat ittirmeyesin.

Ek. 4: MD. 73, 815 (H. 20 Z 1003/M. 1595)

Ek. 4 Transkripsiyonu:

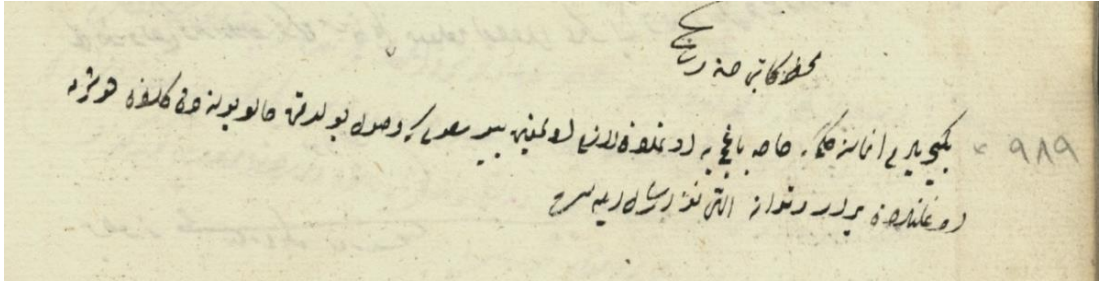
Bosna Beylerbeyine hüküm ki: Hala Bosna canebine yeniçeri için oğlan cem'ineme'mur olan yeniçeri yayabaşlarından Deveci Sefer subaşı zidekad ruhu irsal olunup mukaddema olduğu (emr) üzere yeniçeri için Potur oğlanları dahi alınup sair kefere oğlanlarıyla Südde-i Sa'adetime gönderilmesi emrim olmuştur. Buyurdum ki: vardukta emrim mucebince yeniçeri için mezburin subaşının elinde olan emr-i şerifimde ta'yin olduğu sancaklarından emredildiği üzere Potur oğlanları alınup gönderilip sair alınan kefere oğlanlarıyla Südde-i Sa'adete göndersin.

Ek. 5: MD. 36, 84 (H. 19 Za 986/M. 1578)

Ek. 5 Transkripsiyonu:

Yeniçeri ağasına hüküm ki: hassa bahçeye oğlan lazım olmağın buyurdum ki vusul buldukta hala Bosna'dan gelen devşirme oğlanların yarar ve tuvanasından elli nefer oğlan ta'yin ve irsal eylesin.

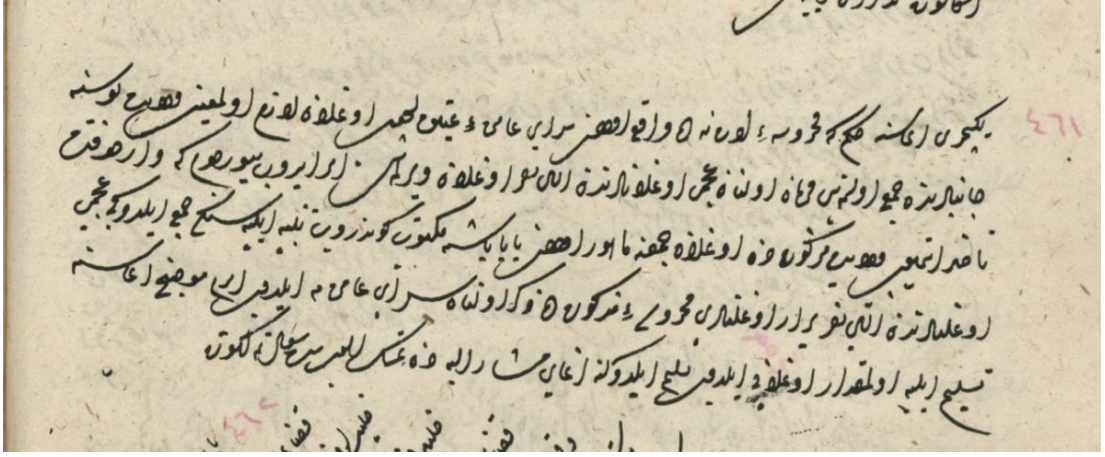

Ek. 6: MD. 35, 989, (H. 8 L 986/M. 1578)

Ek. 6 Transkripsiyonu:

Muhzir kâtibî Hasan'a

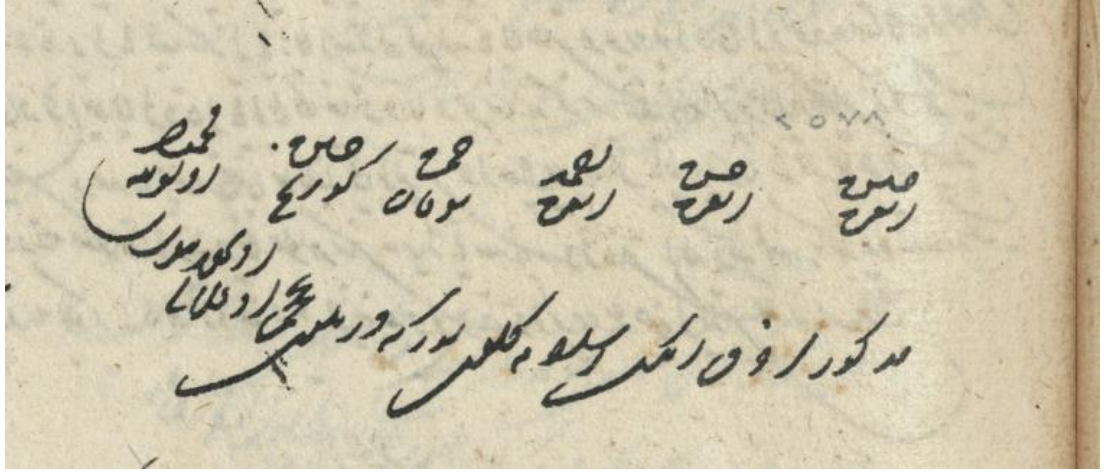
Yeniçeri ağasına hüküm ki: hassa bahçeye oğlan lazım olmağın buyurdum ki vusul buldukta hala Bosna'dan gelen devşirme oğlanlardan yarar ve tüvana elli nefer irsal eylesin.

Ek. 7: MD. 24, 461 (H. 3 M 982/M. 1574)

Ek. 7 Transkripsiyonu:

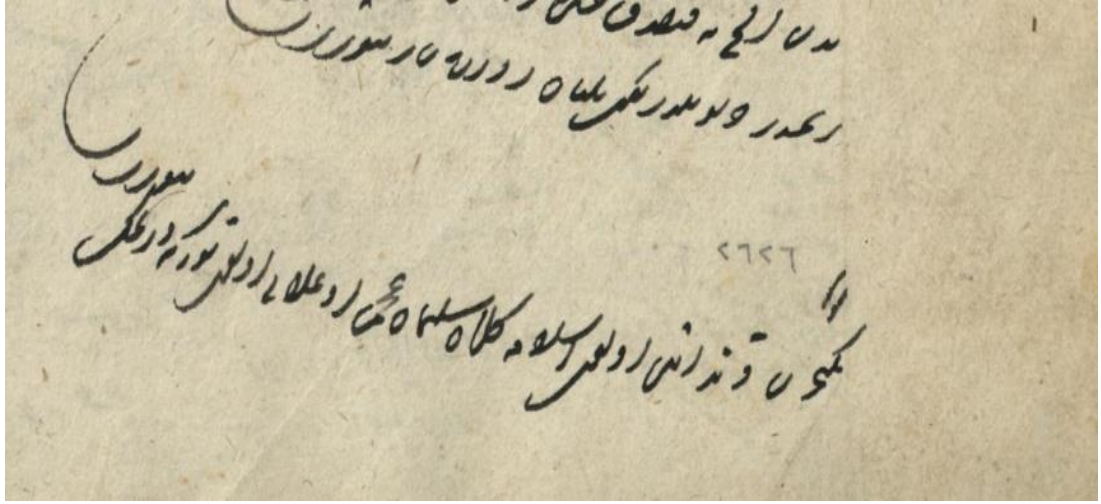
Yeniçeri ağasına hüküm ki: mahruse-i Edrene'de vaki' olan Sarayı 'amire-i atık için oğlan lazım olmağın vilayet-i Bosna caniblerinden cem' olmasını ferman olunan 'acemi oğlanlarından elli nefer oğlan verilmesin emir buyurdum ki vardukda teahhür etmeyip vilayeti mezküreden oğlan cem'ine me'mur olan yayabaşı mektup gönderip tenbih eyliyesin ki cem' eylediği 'acemi oğlanlarından elli nefer yarar oğlanları mahrusei mezküreden olunan Sarayı 'amireme eyledup emrim mucebince ağasına teslim eyleye ol mikdar oğlanı eyledip teslim eyledukta ağayı *müşârunileyhten 'asakiralınup Südde-i Saadetime getüre.*

Ek. 10: MD. 25, 2578 (H. 13 C 982/M. 1574)

Ek. 10 Transkripsiyonu:

Hüseyin, Hasan, Ahmed, Hamza, Hüseyin, Mehmed _____
_____ Mezkûrlar zimmi iken İslama gelip Türke verilip 'acemi oğlanı
olmağın buyuruldu.

Ek.11: MD. 25, 2626 (H. 14 C 982/M. 1574)

Ek. 11 Transkripiyonu:

Yeniçeri karındaşı olup İslama gelen Süleyman 'acemi oğlanı olup Türk'e verilmek buyuruldu.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adres : Küçük Piyale, Orbay Sk. No. 10 Beyoğlu İSTANBUL
Telefon : 0 545 637 09 46
E-mail : nada.trifkovic95@gmail.com
Uyruk : Bosna Hersek
Doğum Tarihi : 23.04.1995
Doğum Yeri : Zvornik (Bosna Hersek)

EĞİTİM BİLGİLERİ

2017-.... : *Yüksek Lisans* – Sabahattin Zaim Üniversitesi, Bilimler Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları (devam ediyor).
2013-2017: : *Lisans* – Doğu Saraybosna Üniversitesi, Felsefe Fakültesi Pale, Tarih Bölümü (Bosna Hersek)
2009-2013: : *Lise* – Vuk Karaciç Lisesi, Loznica (Sırbistan)

YAYINLARI

“A Study on the Processing of the System of Devshirme in High School History Books in Turkey and Serbia”, *International Journal of Psychology and Educational Studies* 6/3 (2019); 119-125.

KATILDIĞI SEMPOZYUMLAR/KONGRELER

5. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, Trabzon (7-9 Kasım, 2019):
“Balkanlar’ın İslamlaşmasında Devşirme Sisteminin Etkisi”

5. International Student Symposium (6-8 Aralık, 2019) Edirne: “The Implementation of the Devshirme System in Bosnia”